

Tekijänoikeuden asettamat rajoitteet sananvapaudelle ja omaisuudensuojalle

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Maisteritutkielma
Valtiosääntöoikeus
Aino-Leena Nykänen
Kevät 2021

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Tekijänoikeuden asettamat rajoitteet sananvapaudelle ja omaisuudensuojalle

Tekijä/-t: Aino-Leena Nykänen

Koulutusohjelma/oppiaine: Valtiosääntöoikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma_x_ Lisensiaatintutkimus__

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 69+ IX

Vuosi: 2021

Tiivistelmä:

Tämän tutkielman aiheena on tekijänoikeuden asettamat rajoitteet perusoikeuksien toteutumiseksi. Tutkielmani tarkastelee tekijänoikeutta, sananvapautta ja omaisuuden suojaamista ja selvittää, kuinka tekijänoikeus voi rajoittaa perusoikeuksia toteutumasta. Aihetta lähestytään oikeusdogmaattisesta näkökulmasta ja tutkielmani tutkii tutkimusongelmaa erityisesti perusoikeusnäkökulmasta. Oikeuskirjallisuuden ja lainsäädännön lisäksi aiheeseen perehdytään kansallisen sekä Euroopan unionin tuomioistuinten oikeuskäytännön kautta.

Perus- ja ihmisoikeudet ovat oikeuksia, joiden arvostus ja merkitys ovat lisääntyneet viime vuosina. Tietoisuus perusoikeuksista on lisääntynyt ja sen myötä myös ihmisten kiinnostus omiin oikeuksiinsa on kasvanut. Perusoikeuksiin liittyvää tietoisuutta on lisännyt digitaalisten ympäristöjen, kuten sosiaalisen median, käyttö. Ihmisten on entistä helpompaa luoda teoksia ja julkaista niitä. Tämä asettaa haasteen niin tekijänoikeudelle kuin perusoikeuksille. Aiheen ajankohtaisuudesta kertoo Euroopan unionissa vuonna 2019 hyväksytty tekijänoikeusdirektiivi, jonka tarkoitus on yhtenäistää EU:n jäsenvaltioiden tekijänoikeuslainsäädäntöä. Direktiivi myös huomioi muutosta kohti perusoikeusmyönteisempää laintulkintaa.

Tutkielmani osoittaa, että perus- ja ihmisoikeusnäkökulmaa suosivan laintulkinnan yleistymisestä huolimatta yksityisoikeudellisella tekijänoikeudella on vahva asema perusoikeuksiin verrattuna eikä sen asema ole muuttunut. Tästä havaintona on, että tekijänoikeudella on kyky rajoittaa sananvapauden toteutumista. Tutkimustuloksien mukaisesti havaittavissa on, että omaisuudensuojan läheinen yhteys tekijänoikeuteen. Omaisuudensuoja toimii tekijänoikeutta tukevana oikeutena ja asettaa perusoikeuksia keskenään eriarvoiseen asemaan. Perusoikeudet eivät saa yksityisoikeudellisen kaltaista vahvaa suojaamista ja niitä voidaankin pitää enemmän arvo-oikeuksina, jotka ohjaavat kohti perusoikeusmyönteisempää laintulkintaa. Muutosta perusoikeusmyönteisempään laintulkintaan on tapahtunut, ja kehitys siihen suuntaan on jatkumassa Euroopan unioninkin toimesta. Tutkielmani myös pohtii näitä mahdollisia muutoksia ja niiden vaikutusta esimerkiksi oikeuskäytäntöön.

Avainsanat: tekijänoikeus, perusoikeudet, sananvapaus, omaisuudensuoja, ihmisoikeudet

x Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

Sisällys

Lähteet	IV
Lyhenneluettelo	IX
1. Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymyksen asettelu	1
1.2 Tutkielman aiheen rajausta	2
1.3 Tutkimuksen metodi	4
2. Perusoikeudet ja perusoikeusnäkökulma	6
2.1 Perusoikeuksien kehitys	6
2.2 Perusoikeuksien suhde ihmisoikeuksiin.....	8
2.3 Perusoikeusnäkökulma ja sen muutos	9
2.4 Sananvapaus	11
2.4.1 Sananvapaus yleisesti	11
2.4.2 Sananvapaus Euroopan unionissa ja kansainvälisissä sopimuksissa.....	13
2.5 Omaisuudensuoja.....	14
2.5.1 Omaisuudensuoja yleisesti	14
2.5.2 Omaisuudensuoja Euroopan unionissa ja kansainvälisissä sopimuksissa	15
3. Perusoikeuden rajoittaminen	17
3.1 Perusoikeuden rajoittamisesta yleisesti.....	17
3.2 Sananvapauden rajoittaminen	18
3.3 Omaisuudensuojan rajoittaminen.....	20
3.4 Rajoitukset EIT:n oikeuskäytännössä.....	22
4. Tekijänoikeus	23
4.1 Tekijä ja teos	23
4.2 Tekijänoikeus kansainvälisissä sopimuksissa ja Euroopan unionissa	24
4.3 Moraaliset ja taloudelliset oikeudet.....	25
4.4 Tekijänoikeuden rajoitukset.....	27
4.5 Sananvapauteen liittyvät tekijänoikeuden rajoitukset	28
4.6 Tekijänoikeuden haasteita	30
5. Yhteys tekijänoikeuden ja perusoikeuksien välillä.....	32
5.1 Suhde tekijänoikeuden ja sananvapauden välillä.....	32
5.2 Suhde tekijänoikeuden ja omaisuudensuojan välillä	34
6. Tekijänoikeus, sananvapaus ja omaisuudensuoja oikeuskäytännössä	36
6.1 Oikeuskäytäntöä Suomessa.....	36
6.1.2 Korkeimman oikeuden ja markkinaoikeuden ratkaisuja	37
6.1.3 Johtopäätöksiä korkeimman oikeuden ja markkinaoikeuden ratkaisuksista.....	44
6.2 Oikeuskäytäntöä EIT:ssa ja EU-tuomioistuimessa	45
6.2.1 Ashby Donald ym. v. Ranska -tapaus.....	46
6.2.2 Neji ja Sunden Kolmisoppi v. Ruotsi -tapaus.....	48
6.2.3 Handyside v. Iso-Britannia -tapaus	49
6.2.4 Balan v. Moldova- tapaus	51
6.2.5 Funke Medien NRW GmbH v. Saksan liittotasavalta	53
6.2.6 Spiegel Online GmbH vastaan Volker Beck	57
6.3 Johtopäätöksiä EIT:n ja EU- tuomioistuimen ratkaisuksista.....	60
6.4 Oikeuskäytännön kehitys tulevaisuudessa	63
7. Yhteenveto	65

Lähteet

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis: Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut, Helsinki 2011.

Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus ja lähioikeudet. Jyväskylä 2005.

Haarmann, Pirkko-Liisa: Immateriaalioikeus. Viro 2014.

Haarmann, Pirkko-Liisa – Mansala, Marja-Leena: Immateriaalioikeuden perusteet. Helsinki 2012.

Hallberg, Pekka: Perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki –Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo –Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet, s. 29-60. Helsinki 2011.

Harenko, Kristiina – Niiranen, Valtteri – Tarkela, Pekka: Tekijänoikeus. Helsinki 2016.

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu: Ihmisoikeudet: Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. Vilna 2017.

Hoikka, Mikko: Perusoikeuksien välisistä suhteista viestintäoikeudessa. Teoksessa Tiilikka, Päivi(toim.): Sanavapaus puntarissa, Viestintäoikeuden vuosikirja 2013. Helsinki 2014.

Hoikka, Mikko – Neuvonen, Riku – Rautiainen Pauli: Viestintämarkkinaoikeus. Helsinki 2016.

Husa, Jaakko: Lainopin maailmanviivat. Joensuu 1997.

Jyränki, Antero – Husa, Jaakko: Valtiosääntöoikeus. Hämeenlinna 2012.

Kangas, Urpo: Minun metodini. Teoksessa Häyhä, Juha(toim.): Minun metodini. s. 90-109. Porvoo 1997.

Karhu Juha: Tekijänoikeus ja omaisuudensuoja. Teoksessa Aarto, Markus –Vartiainen, Markku(toim.):Oikeus kansainvälisessä maailmassa, Ilkka Saraviidan juhlakirja, s. 441-465. Helsinki 2008.

Korpisaari, Päivi: Sananvapauslainsäädäntö 2000-luvulla. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle(toim.): Sananvapaus Suomessa, s.105-136. Tampere 2015.

Korpisaari, Päivi: Johdatus viestintäoikeuteen. Helsinki 2016.

Korpisaari, Päivi: Sananvapaus verkossa – yksilöön kohdistuva vihapuhe ja verkkotalustan ylläpitäjän vastuu. Lakimies 7-8/2019, s. 928-952.

Kortteinen, Juhani: Sananvapaus ihmisoikeutena. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle(toim.): Sananvapaus Suomessa, s.139-186. Tampere 2015.

Kotila, Olli: Respektioikeus ja eräät digitaalisen käyttöympäristön erityispiirteet. Teoksessa Oesch, Rainer – Heiskanen, Hanna – Hyyrynen, Outi(toim.) Tekijänoikeus ja digitaalitalous, s.133-147. Vantaa 2009.

Kuosma, Tapio: Sananvapaus: demokratian peruspilari. Helsinki 2015.

Lavapuro, Juha: Lähtökohtia perusoikeusmyönteiselle tekijänoikeudelle. Teoksessa Mylly, Tuomas –Lavapuro, Juha –Karo, Marko(toim.): Tekemisen vapaus, s.148-170. Helsinki 2007.

Lavapuro, Juha –Koillinen, Mikael: Tekijänoikeudet tietoyhteiskunnassa. perusoikeusnäkökulmasta. Teoksessa Kulla, Heikki ym.: Viestintäoikeus, s.335-355. Vantaa 2002.

Leinonen, Erika –Alavesa, Eija: Katsaus tekijänoikeuksien kirjevalvontaan viestinnän luottamuksellisuuden näkökulmasta. Teoksessa Korpisaari, Päivi(toim.): 15 vuotta viestintäoikeutta, Viestintäoikeuden vuosikirja 2017, s.78-100. Helsinki 2018.

Länsineva, Pekka: Perusoikeuskeskustelun kriittiset pisteet?. Lakimies 2/2004, s. 274-285.

Länsineva, Pekka: Perusoikeusliike. Teoksessa: Hyttinen, Tatu – Weckström, Katja (toim.):Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 50 vuotta, s.339-355. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2011.

Länsineva, Pekka: Omaisuudensuoja (PL 15§). Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki –Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo –Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet, s.549-604. Helsinki 2011.

Länsineva, Pekka: Perus- ja ihmisoikeudet yksityisten välisissä oikeusriidoissa. Defensor Legis N:o 4/2011, s.456–466.

Manninen, Sami: Sananvapaus ja julkisuus(PL 12§). Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki –Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo –Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. Helsinki 2011.

Mylly, Tuomas: Tekijänoikeuden ideologiat ja myytit. Lakimies 2/2004, 228-254.

Mylly, Tuomas: Tekijänoikeuden uudet sääntelystrategiat. Teoksessa Mylly, Tuomas – Lavapuro, Juha –Karo, Marko(toim.): Tekemisen vapaus, s.111-147. Helsinki 2007.

Neuvonen, Riku: Sananvapaus, joukkoviestintä ja sääntely. Helsinki 2005.

Neuvonen, Riku: Sananvapauden sääntely Suomessa. Vantaa 2012.

Neuvonen, Riku: Yksityisyydensuoja Suomessa. Helsinki 2014.

Neuvonen, Riku: Oikeus julkiseen tietoon. Helsinki 2017.

Neuvonen, Riku: Viestintä- ja informaatio-oikeuden perusteet. Helsinki 2019.

Oesch, Rainer: Tekijänoikeudet ja perusoikeusnäkökulma. Lakimies 3/2005, s.351-376.

Oesch, Rainer: Tekijänoikeus, kuluttaja ja Lex Karpela. Teoksessa Oesch, Rainer – Heiskanen, Hanna – Hyyrynen, Outi(toim.): Tekijänoikeus ja digitaalitalous, s.4-31. Vantaa 2009.

Oesch, Rainer: Johdatus aiheeseen: yleinen etu ja immateriaalioikeuden suoja –mitä uutta?. Teoksessa Oesch, Rainer –Eloranta, Mikko –Heino, Mari –Kokko, Mira(toim.): Immateriaalioikeudet ja yleinen etu, s.1-20. Liettua 2017.

Ojanen, Tuomas: Perusoikeudet ja ihmisoikeudet Suomessa. Helsinki 2003.

Ojanen, Tuomas: EU-oikeuden perusteita. Keuruu 2016.

Ollila, Aki: Työntekijän sananvapaus ja lojaalisuusvelvollisuus sananvapauden rajoittajana. Defensor Legis 1/2021, s. 120-137.

Ollila, Riitta: Sananvapaus. Pieksämäki 2004.

Oker-Blom, Max: Yhdestä ainoasta oikeasta ratkaisusta ja oikeuslähdeopista. Teoksessa Mikkilä, Jaakko –Koulu, Sanna(toim.): Oikeus ja kritiikki 2; Janne Kaiston lainoppi ja oikeusteoria, s.335-349. Helsinki 2010.

Pellonpää, Matti –Gullans, Monica –Pölönen, Pasi –Tapanila, Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus. Liettua 2018.

Pesonen, Pirkko: Sosiaalisen median lait. Viro 2013.

Pihlajarinne, Taina: Yleistä immateriaalioikeuksista. Teoksessa Villa, Seppo ym.: Yritysoikeus. Viro 2014.

Pohjolainen, Teuvo: Poliittiset perusoikeudet. Teoksessa Nieminen, Liisa(toim.): Perusoikeudet Suomessa. Helsinki 1999.

Rehbinder, Maria Elisabeth: Tekijänoikeus ja perusoikeusnäkökulma. Lakimies 4/2003, s.683-685.

Saraviita, Ilkka: Perustuslaki. Helsinki 2011.

Sorvari, Katariina: Tekijänoikeuden loukkaus. Juva 2007.

Tiilikka, Päivi: Sananvapaus ja yksilönsuoja : Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Vantaa 2007.

Tiilikka, Päivi: Journalistin sananvapaus. Juva 2008.

Tiilikka, Päivi: Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuperusteet ja harkintamarginaalioppi sananvapauden ja yksityiselämän suojan punninnassa. Teoksessa Pihlajanrinne, Taina ym.: Nettiajan oikeus. Viestintäoikeuden vuosikirja 2012, s.57-108. Helsinki 2013.

Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi. Helsinki 2000.

Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Vantaa 2001.

Viljanen, Veli-Pekka: Onko sananvapaus poliittinen perusoikeus?. Teoksessa Kulla, Heikki ym.: Viestintäoikeus, s.85-98. Vantaa 2002.

Välimäki Mikko: Ajatuksia tekijänoikeuslainsäädännön uudistamiseksi. Lakimies 2/2004, s.255-273.

Virallislähteet

KM 1953:5 Ehdotus laiksi tekijänoikeuden kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin

KM 1992:3 Perusoikeuskomitean mietintö

PeVM 25/1994 vp Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta

HE 309/1993 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta

HE 54/2002 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

PeVp 46/2004 Perustuslakivaliokunta pöytäkirja, asiakirja B 5§, liite 5

HE 28/2004 Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta

Kansainväliset sopimukset

Bernin yleissopimus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta, Pariisin sopimuskirja. SopS 78-79/1986.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/790 tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla ja direktiivien 96/9/EY ja 2001/29/EY muuttamisesta, 17.4.2019.

Euroopan unionin perusoikeuskirja, EUVL C 303, 14.12.2007.

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia yhteisöjä koskeva kansainvälinen yleissopimus. SopS 7– 8/1976.

Maailman kauppajärjestön perustamissopimus, liite 1 C: Sopimus teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista (TRIPS-sopimus). SopS 5/1995.

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus. SopS 6/1976.

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus). SopS 63/1999.

Oikeustapaukset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

EIT Ruusunen v. Suomi. Hakemus no. 73579/10. 2014.

EIT Ashby Donald and others v. Ranska. Hakemus no. 36769/08. 2013.

EIT Balan v. Moldova. Hakemus no. 19247/03. 2008.

EIT Fredrik Neij ja Peter Sunde Kolmisoppi v. Ruotsi. Hakemus no. 40397/12. 2013.

EIT Handyside v. Iso-Britannia. Hakemus no. 5493/72. 1976.

EU-tuomioistuin

C-516/17 Spiegel Online GmbH vastaan Volker Beck, 29.7.2019.

C-469/17, Funke Medien NRW GmbH vastaan Saksan liittotasavalta, 29.7.2019.

Korkein oikeus

KKO 2005:82

KKO 2010:39

Markkinaoikeus

MAO: 126/21

Lyhenneluettelo

Bernin sopimus	kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamista koskeva Bernin yleissopimus
HE	hallituksen esitys
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unioni
KKO	korkein oikeus
ks.	katso
PeVm	perustuslakivaliokunnan mietintö
PeVp	perustuslakivaliokunnan pöytäkirja
PL	Suomen perustuslaki 731/1999
TekOikL	tekijänoikeuslaki 404/1961
TSS-sopimus	Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
TRIPS-sopimus	Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Maailman kauppajärjestön perustamissopimuksen teollis -ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista tehty sopimus
vert.	vertaa
WIPO	World Intellectual Property Organization, maailman henkisen omaisuuden järjestö
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1. Johdanto

1.1 Tutkimuskysymyksen asettelu

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on tarkastella tekijänoikeuden rajoitteita ja niiden vaikutusta perusoikeuksien toteutumiseen. Tutkielmani tarkoituksena on syventää notaaritutkielmani aihetta, jossa tarkastelin sananvapauden rajoittamista tekijänoikeuden eduksi. Pro gradu -tutkielmassani on tarkoituksena syventää ja laajentaa aihetta koskemaan myös omaisuudensuojaa, joka on vahvasti yhteydessä immateriaalioikeuksiin ja eritoten tekijänoikeuteen. Tutkielman aiheeksi valikoitui tekijänoikeuden, sananvapauden ja omaisuudensuojan välinen vastakkaisuus, koska kyseiset oikeudet ovat ajankohtaisia esimerkiksi lisääntyvän teknologiakehityksen seurauksena. Kyseessä ovat myös oikeudet, jotka koskevat nykypäivänä suurinta osaa ihmisistä ja jotka nousevat usein julkiseen keskusteluun median välityksellä.

Sekä perusoikeudet että tekijänoikeus ovat oikeuksia, joiden tärkeys on kasvanut entisestään yhteiskunnan kehityksen seurauksena. Ihmisten on ollut entistä helpompaa julkaista ja levittää teoksiaan, kuten valokuvia, esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Sosiaalisella medially on tietysti myös vahva yhteys sananvapauteen. Tarkasteltaessa aihetta sosiaalisen median näkökulmasta tekijänoikeuslaki ja sananvapauslaki ovat keskeisiä, sovellettavia lakeja.¹ Kun teoksia syntyy entistä helpommin, on ihmisten oltava myös tietoisia niin tekijänoikeuksistaan kuin teoksiin liittyvistä perusoikeuksistaan. Yhteiskunnan ja teknologian kehityksen seurauksena ihmiset ovat tulleet myös enemmän tietoisiksi omista perusoikeuksistaan, kuten sananvapaudesta. Kehityksen varjopuolena on jopa havaittavissa ilmiö, etteivät ihmiset uskalla käyttää perusoikeuksiaan esimerkiksi sosiaalisessa mediassa.² Tietoa perusoikeuksista on kuitenkin saatavilla entistä helpommin ja tämä on lisännyt ihmisten mielenkiintoa omia oikeuksiaan kohtaan. Tietoyhteiskunnan ja julkaisu ympäristöjen kehittyessä myös tekijänoikeuden ja perusoikeuksien välinen suhde on otettava huomioon tarkemmin.

Aiheen ajankohtaisuudesta kertoo Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (EU) 2019/790 tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla ja direktiivien 96/9/EY ja 2001/29/EY muuttamisesta hyväksyminen 17.4.2019. Kyseinen tekijänoikeusdirektiivi, niin sanottu DMS-direktiivi, jäsenvaltioiden on implementoitava

¹ Pesonen 2013, s.69.

² Korpisaari 2019, s.931.

vuoden 2021 aikana. Tekijänoikeusdirektiivin tarkoituksena on reagoida tekniikan nopeaan kehitykseen sekä suojata teoksia muuttuvassa digitaalisessa ympäristössä.³ Sosiaalisen median kehitys on ollut viime vuosina huomattavaa ja tämä on asettanut myös EU-jäsenvaltiolle uusia vaatimuksia reagoida tekijänoikeudellisiin kysymyksiin. Tekijänoikeuteen liittyvä lainsäädäntö on jo tällä hetkellä kansainvälistä eri sopimusten seurauksena, mutta EU:n direktiivillä halutaan yhdistää jäsenvaltioiden lainsäädäntöä ja näin ollen tehdä tekijänoikeudellisten kysymysten tulkintaa yhtenäisemmäksi jäsenvaltioissa. Direktiivin vaikutus suomalaiseen lainsäädäntöön on huomattava, sillä direktiivin asettamat vaatimukset muuttavat nykyistä tekijänoikeuslakia useammalta kohdalta. Tällä hetkellä lain muutokset ovat valmistelussa opetus- ja kulttuuriministeriössä ja hallituksen esityksen tekijänoikeuslain muuttamisesta on tarkoitus edetä eduskunnan käsittelyyn kesän 2021 aikana.

Tutkielmani tarkoituksena on pohtia, miten oikeudet keskenään rajoittavat toisiaan ja mille oikeudelle tulisi antaa enemmän painoarvoa ongelmatilanteissa. Ongelma perusoikeuden, kuten sananvapauden, ja yksityisoikeuden välille tulee siinä, kun arvioitavaksi tulee oikeuksien suojat suhteessa toisiinsa. Ongelmatilanteissa on arvioitava, kuinka yksilön perusoikeutta voidaan rajoittaa ajamalla yksityisoikeudellista etua. Tutkielmani tarkoituksena on selvittää, miten tekijänoikeus käytännössä estää näitä perusoikeuksia toteutumasta ja kuinka rajoitteet vaikuttavat perusoikeuden tuomaan etuun.

1.2 Tutkielman aiheen rajaus

Kuten aiemmin on mainittu, on tekijänoikeus ja perusoikeudet luonteeltaan oikeudenaloja, joiden merkitys on lisääntynyt viime vuosien aikana. Erikseen nämä oikeudenalat ovat tutkittuja suomalaisessa oikeustieteessä, mutta niiden keskinäinen yhteys ei ole ollut suosittu tutkimusaihe. Yleisesti perusoikeuksien ja yksityisoikeuksien välistä suhdetta on tutkittu ja niiden vaikutusta toisiinsa.⁴ Osaltaan tutkimuksen vähäisyyteen on voinut vaikuttaa myös kriittinen ajattelu, jossa perusoikeudet ja yksityisoikeus on haluttu pitää erillisinä lähtökohtina. Näin ollen tutkimustakin on keskitetty näihin

³ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/790, annettu 17 päivänä huhtikuuta 2019, tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla ja direktiivien 96/9/EY ja 2001/29/EY muuttamisesta, kohta 3.

⁴ Esimerkiksi Pekka Lämsineva on tehnyt tutkimusta perusoikeuksien ja yksityisoikeuden välisestä suhteesta. Ks. tarkemmin Lämsineva 2004, s. 274-285 sekä Lämsineva 2011, s.339-355.

oikeudenaloihin erikseen. Perusoikeusnäkökulman korostuksen myötä tähänkin on varmasti tulossa muutosta tulevaisuuden tutkimuksissa.

Perusoikeuksien ja tekijänoikeuden suhdetta on tutkittu melko vähän suomalaisessa oikeustieteessä. Aiemmin tehdyissä tutkimuksissa on keskitetty enemmän tekijänoikeuden ja omaisuudensuojan väliseen yhteyteen. Yleisesti tutkimusta on tehty enemmän tekijänoikeuden näkökulmasta kuin perusoikeusnäkökulmaa hyödyntäen. Esimerkiksi *Juha Karhu* on tutkinut tekijänoikeuden ja omaisuudensuojan välistä yhteyttä keskittyen aiheeseen tekijänoikeuden näkökulmasta.⁵ Myös *Martti Kivistö* on tehnyt väitöskirjassaan tutkimusta tekijänoikeudesta omaisuutena. Väitöskirjassaan ”Tekijänoikeus omaisuutena: Tutkimus suomalaisen tekijänoikeuden yleisistä opeista” Kivistö on myös sivunnut perusoikeuksien muutoksen vaikutusta tekijänoikeuteen. Suomalainen tutkimus on keskittynyt näin ollen enemmän yksityisoikeudelliseen ja omaisuuden näkökulmaan. Oma tutkimukseni keskittyy perusoikeusnäkökulmaan ja sen luomaan haasteeseen tekijänoikeuden ja perusoikeuksien välille. Tutkimukseni pyrkii lähestymään aihetta enemmän valtiosääntöoikeuden kuin yksityisoikeuden näkökulmasta. Vaikka tekijänoikeus luokin vahvan yhteyden yksityisoikeuteen ja korostaa omaisuuden merkitystä, tutkimukseni tarkoituksena on löytää perusoikeusnäkökulman tuomat rajoitteet ja näin ollen antaa uutta näkökulmaa näille tutkituille oikeudenaloille.

Tutkielmani keskittyy näkökulmaan, jossa tarkastellaan immateriaalioikeuksista tekijänoikeutta ja perusoikeuksista sananvapautta sekä omaisuudensuojaa. Muut immateriaalioikeudet, kuten teollisoikeudet, on rajattu ulkopuolelle. Tutkielmani kannalta ei ole relevanttia tarkastella muita immateriaalioikeuksia ja niiden vaikutuksia perusoikeuksiin. Aiheen rajauksessa keskitetty tarkastelemaan juuri tekijänoikeuden asettamia rajoituksia omaisuudensuojalle ja sananvapaudelle. Koska kyseiset oikeudet ovat omissa oikeudenaloissaan keskeisiä, on aihetta rajatessa otettu huomioon tämä näkökulma ja sen perusteella valittu vertailuun kyseiset oikeudet.

Pääpainona tutkimuksessani on perehtyä siihen, annetaanko tekijänoikeudelle vai perusoikeuksille suurempi merkitys oikeuskäytännössä ja lainsäädännössä ristiriitatilanteissa. Tarkoituksena on selvittää, onko tekijänoikeudella mahdollisuus mennä perusoikeuksien edelle niiden vahvasta yhteiskunnallisesta asemasta huolimatta. Tutkielmani päämääränä on saada käsitys siitä, onko yksityisoikeudellisen oikeuden asettamien rajoitteiden vuoksi mahdollista estää perusoikeuden toteutumista niiden

⁵ Ks. tarkemmin Karhu 2011, s. 441-465.

tarkoituksen mukaisesti. Tutkimuskysymyksenäni onkin: voiko tekijänoikeus rajata perusoikeuden ajaman edun ulkopuolelle ja näin estää perusoikeutta toteutumasta? Tutkielmani lähtee hakemaan tähän kysymykseen vastausta ja käsittelemään aihetta tarkastellen niin sananvapautta, omaisuudensuojaa kuin tekijänoikeutta erikseen sekä arvioimalla näiden oikeuksien keskinäisiä suhteita.

1.3 Tutkimuksen metodi

Tutkielmassani tutkimuskysymystä ja -ongelmaa lähestytään oikeusdogmaattisesta eli lainopillisesta näkökulmasta. Oikeusdogmatiikka on tekstintulkintatiedettä, jossa lainoppia pidetään säädösinformaatiotekstejä eksplisoitavana toimintana, ja johon pyritään tuottamalla perusteltuja tulkinnankannanottoja.⁶ Tutkimukseni tarkoitus on siis tulkita voimassa olevia säännöksiä, ja niiden vaikutusta toisiinsa erityisesti tulkinnallisissa ongelmatilanteissa. Tutkimukseni keskittyy niin sanottuun oikeuden pintatasoon.⁷ Pintatasolla tutkimusta tehtäessä olennainen osa tutkimusta keskittyy voimassaolevan lainsäädännön ja oikeustapausten tulkintaan. Tutkimukseni pyrkii tulkitsemaan olemassa olevaa lainsäädäntöä sekä tutkimaan aiheeseen liittyvää kansainvälistä ja kansallista oikeuskäytäntöä oikeustapausten kautta. Voimassaolevien säännöksiä tulkinta onkin oikeusdogmaattisen näkökulman perusta.⁸ Oikeustapauksia on tarkoitus käyttää tutkimuksen tukena, sillä oikeustapaargumentaatio on lisääntynyt entisestään ja sitä pidetään tärkeänä osana oikeudellista tutkimusta.⁹ Esimerkiksi Euroopan yhteisöjen tuomioistuinten ratkaisut ovat tärkeä osa oikeuslähdeoppia ja niiden luomien oikeusohjeiden huomioiminen on tärkeä osa oikeudellista tutkimusta.¹⁰

Tutkimuksessani olevat oikeustapaukset keskittyvät enimmäkseen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) sekä Euroopan unionin (EU-tuomioistuin) ratkaisuihin. Koska tekijänoikeuden suhdetta sananvapauteen ja omaisuudensuojaan ei ole tutkittu suomalaisessa oikeustieteessä paljoakaan, ei tutkimukseen liittyviä oikeustapauksia suomalaisista tuomioistuimesta ole saatavilla niin runsaasti kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta. Korkeimman oikeuden tapaukset eivät suoranaisesti vastaa tutkimuskysymykseeni, mutta ne tuovat tutkimukseen huomiota myös suomalaisten

⁶ Husa 1997, s.11.

⁷ Tuori 2000, s.303.

⁸ Aarnio 2011, s.1.

⁹ Husa 1997, s.98.

¹⁰ Oker-Blom 2010, s.338.

tuomioistuimen tulkinnan haasteista. Kansallinen sekä EIT:n ja EU -tuomioistuimen oikeuskäytäntö tuo tutkimusaihetta konkreettisemmaksi. Ne havainnollistavat perusoikeuksien ja yksityisoikeuden etujen tulkintahaasteita.

Tutkielmassani pyrin vastaamaan kysymykseen tekijänoikeuden asettamista esteistä perusoikeuksien toteutumiselle. Tutkimuskysymykseeni on tarkoitus saada vastaus jäsentämällä olemassa olevaa lainsäädäntöä ja niiden tulkintaa. Lainopillisen tutkimuksen perusteella pyrin systematisoimaan eli jäsentämään voimassaolevaa oikeutta ja tällä tavoin saamaan myös tulkinta-apua perusoikeusnäkökulmaa pohdittaessa. Pyrin jäsentämään tekijänoikeutta perusoikeusnäkökulmasta keskittyen erityisesti sen heijastuksiin sananvapauteen ja omaisuudensuojaan liittyen. Tällä tavoin tutkielmassani pääsen toteuttamaan teoreettista lainoppia ja arvioimaan oikeuskulttuurista vaikutusta.¹¹

Lähestyn tutkimuskysymystä tulkintalainopillisesti ja tavoitteena on tulkita oikeuden pintatasoa tekijänoikeuden ja perusoikeuksien näkökulmasta. Oikeusdogmaattisen näkökulman lisäksi tutkimuskysymystä on systematisoitava muidenkin oikeudenalojen kautta. Tutkimuskysymykseni yhdistää niin immateriaalioikeuden kuin valtiosääntöoikeuden, joten aihetta on tutkittava eri oikeudenalojen kautta vaikkakin pääpainona on perusoikeudet ja niiden edut. Tutkimusta ei kuitenkaan voi tehdä pelkästään oikeusdogmaattisesta näkökulmasta, vaan huomioon on otettava *ongelmakeskeinen lainoppi*, jossa tutkimuskysymystä ja ongelmaa lähestytään systematisoimalla oikeusjärjestystä.¹² Koska tutkimuksessa on läsnä perusoikeusnäkökulma, on tutkimusaihetta lähestyttävä myös oikeusdogmaattisen metodin lisäksi yhteiskunnallisesta näkökulma. Perusoikeusnäkökulma on haastava käsitteenä ja näin ollen sitä on puntaroitava myös yhteiskunnallisena aiheena tutkimusta tehtäessä.

Aineistona tutkimuksessani ovat ajantasainen lainsäädäntö, kansainväliset sopimukset, oikeuskirjallisuus sekä kansalliset että kansainväliset oikeustapaukset. Kuten mainitsin, oikeustapauksien tulkinnan tarkoituksena on näyttää ristiriitaiset tulkintatilanteet sekä pohtia niiden ratkaisuja perusoikeusnäkökulmasta. Oikeustapausten tulkinnan ja läpikäynnin perusteella mahdollisesti pystyn myös antamaan sopivia tulkinta- ja kehitysideoita vastaaviin ongelmatilanteisiin.

¹¹ Tuori 2000, s.13.

¹² Ks. tarkemmin Kangas 1997, s.94.

Tutkielmani rakenne koostuu yleisestä katsauksesta perusoikeuksiin ja laintulkinnan perusoikeusnäkökulmaan. Perusoikeuksien yleisen katsauksen jälkeen käsittelykappaleissa käydään läpi tarkemmin sananvapautta, omaisuudensuojaa sekä perusoikeuksien rajaamista. Lisäksi tutkielmassani perehdytään tekijänoikeuden peruskäsitteisiin, tekijänoikeuden eri ulottuvuuksiin sekä tekijänoikeuden rajoituksiin. Tutkielma myös pohtii tekijänoikeuden suhdetta sekä sananvapauteen että omaisuudensuojaan. Näiden lisäksi tutkielmassa on otettu käsittelykappaleisiin oikeustapaukset, joilla syvennetään tulkintaa oikeuksien välisistä esteistä ja epätasapainosta. Loppuun kerään ajatukset tekijänoikeuden vaikutuksesta ja mahdollisista muutosehdotuksista lainsäädäntöön ja tulkintalinjoihin.

2. Perusoikeudet ja perusoikeusnäkökulma

2.1 Perusoikeuksien kehitys

Perusoikeudet ovat arvo-oikeuksia, joilla halutaan tukea yksilön vapautta sekä yhtenäisyyttä yhteiskunnassa. Perusoikeudet, jotka on aiemmin tunnettu nimellä kansalaisoikeudet, juontaa juurensa Suomessa 1800-luvulle asti. Kansalaisoikeudet olivat jo aikoinaan oikeuksia, joilla haluttiin turvata kansalaisille yhtenäiset oikeudet valtion sisällä. Tämä oli perusoikeuksien tarkoitus ja näkökulma, joka on kantanut tähän päivään asti. Perusoikeudet turvaavat jokaisen kansalaisen oikeuksia suhteessa valtioon ja toisiin yksilöihin. Kyseessä on kansalaisten vapaus, jota on haluttu tukea erillisillä perustuslakiin sisällytyillä oikeuksilla. Vapaus on nähty ohjaavana voimana perusoikeuksissa jo kansalaisoikeuksien aikana.

Jo ennen vuoden 1995 perusoikeusmuutosta, oli edeltäneessäkin hallitusmuodossa perusoikeuksia, käytännössä klassiset vapausoikeudet.¹³ Klassisiin vapausoikeuksiin kuuluu esimerkiksi henkilökohtainen vapaus. Klassiset vapausoikeudet ovat luonteeltaan oikeuksia, joiden päämääränä on tukea yksilön oikeutta toteuttaa itseään vapaasti yhteiskunnassa ja toimia vapaasti myös suhteessa toisiin yksilöihin. Perusoikeuksia voidaan halutessa myös jaotella muillakin keinoilla ja määreillä. Klassisten vapausoikeuksien lisäksi perusoikeudet voidaan ryhmitellä esimerkiksi ajallisesti tai sisällöllisesti

¹³ Neuvonen 2014, s.31.

eri ryhmiin.¹⁴ Tutkielman kannalta ei kuitenkaan ole olennaista käsitellä tarkemmin perusoikeuksien jaottelua.

Vuoden 1995 perusoikeudet siirrettiin sisällöiltään osaksi vuoden 2000 perustuslakia. Myös vuosien aikana kehittynyt tulkinta-aineisto siirtyi koskemaan uutta perustuslakia. Tämän lisäksi vuoden 1995 perusoikeusjärjestelmä integroitiin osaksi ihmisoikeusjärjestelmiä.¹⁵ Vuoden 2000 perustuslaki teki perusoikeusjärjestelmään uuden rakenteen; syntyi perustuslakijohtoinen varmistus, joka varmistaa, ettei hallituksen esityksiin sisältyviin lakiehdotuksiin kirjata perusoikeuksia heikentäviä lainsäädäntövallan delegointeja.¹⁶ 1990-luvulta 2000-luvulle yltänyt muutos oli syntynyt seurauksena niin ihmisoikeuksien kuin perusoikeusjärjestelmän kehityksestä. Suomessa alettiin antaa enemmän painoarvoa perusoikeuksille ja suomalainen oikeuskäytäntö oli askeleen lähempänä tulkintatapaa, jossa perusoikeuksia ei enää pidetty yleisenä arvona vaan myös tulkintaan vaikuttavana tekijänä.

Perusoikeuksien kehitys on johtanut tilanteeseen, jossa voidaan puhua samassa tilanteessa useista eri perusoikeuksista. Tilanteet on jaoteltu kolmeen eri kategoriaan, joiden pohjalta perusoikeuksia voidaan tarkastella. Jaottelun tarkoituksena on helpottaa perusoikeuksien punnintaa ja toimia ohjenuorana ristiriitatilanteiden tulkinnassa. Tilanteissa, joissa perusoikeudet ovat vastakkain ja tarkoituksena on punnita perusoikeuksia molempien täysmääräisen toteutumisen takaamiseksi, kyseessä on *perusoikeuskollisio*. Tilanteissa, joissa erilliset perusoikeudet pyrkivät samaan tarkoitukseen, kyseessä on *perusoikeuskonkurenssi*.¹⁷ Suomessa tuetaan myös ajatusta *ihmisoikeuskonkurensista*, jossa samaa oikeutta turvaa useampi perusoikeus ja ihmisoikeus ja näitä yhdistävä tulkintatapa yhdenmukaistaa kansainvälisiä ihmisoikeuksia ja kansallisia perusoikeuksia vähentäen konfliktitilanteita.¹⁸ Perusoikeuksien kehityksen myötä on tullut tarpeelliseksi tarkastella tilanteita, joissa perusoikeudet eivät ole yksittäisiä oikeuksia, vaan niiden vaikutusta on arvioitava eri kategorioiden mukaisesti. Oleellista tutkimuksen kannalta on tarkastella perusoikeuksia erityisesti perusoikeuskonkurenssin mukaisesti.

Vertaillen tekijänoikeuden ja perusoikeuksien suhdetta, omaisuudensuojalla ja sananvapaudella on sama päämäärä. Päämääränä on tarkoitus säilyttää perusoikeuksien

¹⁴ Ks. tarkempi jaottelu Neuvonen 2014, s.33.

¹⁵ Saraviita 2011, s.115.

¹⁶ Saraviita 2011, s.119.

¹⁷ Ks. tarkemmat määritelmät Neuvonen 2014, s.34.

¹⁸ Neuvonen 2014, s.35.

antamat edut tekijänoikeuden asettamien rajoitusten edellä. näin ollen tätä perusoikeuskonkurensssia voidaan soveltaa tarkasteltaessa tutkimuksen kannalta ongelmallisia tilanteita. Koska sananvapaus ja omaisuudensuoja ovat perusoikeuksien lisäksi ihmisoikeuksia, voidaan tilannetta tarkastella tarvittaessa ihmisoikeuskonkurenssin tulkintatavan mukaisesti.

2.2 Perusoikeuksien suhde ihmisoikeuksiin

Perusoikeuksista ei voida puhua ilman mainintaa ihmisoikeuksista. Kansainvälistymisen myötä myös käsitys perusoikeuksista on muuttunut. Nykyisin perusoikeudet nähdään osana ihmisoikeuksia. Alunperin ihmisoikeudet ovatkin kehittyneet 1800-luvulla kansallisiin perustuslakeihin kirjatuihin perusoikeuksista ja oikeuksien taustalla on yhteinen, varhainen ihmisoikeusfilosofia eli aatetaso.¹⁹ Suomessa ihmisoikeudet tulivat osaksi kansallista oikeutta Suomen liittyessä Euroopan ihmisoikeussopimukseen vuonna 1990 ja kyseinen ihmisoikeussopimus on inkorporoitu kansalliseen oikeuteen poikkeuslailla.

Vaikka ihmisoikeudet perustuvatkin kansainvälisiin sopimuksiin, ovat ne ja niiden tavoitteet vahvoina esillä kansallisissa perusoikeuksissa. Perusoikeudet ja ihmisoikeudet ovat tavoitteeltaan ja tarkoitukseltaan samanlaisia; niiden ajatellaan kuuluvan kaikille. Ne ovat oikeuksia, joista yksilöiden ei tule luopua eikä niitä tule jakaa. Ihmisoikeuksien katsotaan olevan universaaleja ja jakamattomia; näiden oikeuksien tuoma turva kuuluu valtion oikeudenkäyttöpiirissä oleville ihmisille, kansalaisuuteen katsomatta.²⁰ Ajatuksena on, ettei perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia voida viedä keneltäkään pois. Tämä ajattelutapa tekee myös niiden rajoittamisesta poikkeuksellista. Perusoikeuksien rajoittaminen on mahdollista, mutta niiden rajoittamista ei voida tehdä kevyin perustein ja näihin toimiin tulee ryhtyä vain tarpeen vaatiessa. Tällä tuetaan ajatusta siitä, että ihmisoikeuksien tavoin perusoikeudet kuuluvat luovuttamattomasti kaikille yksilöille. Perusoikeuksien rajoittamiseen perehdytään jäljempänä.

Koska ihmisoikeuksilla on selvä yhteys perusoikeuksiin, voidaankin puhua niiden olevan ihmisoikeuksia täydentäviä oikeuksia. Ihmisoikeudet määritellään Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (EIS). Euroopan ihmisoikeussopimuksen sisältämät

¹⁹ Neuvonen 2017, s.18.

²⁰ Hallberg 2011, s. 36.

määräykset ovat niin sanotusti joustavia oikeusnormeja, joiden sisältö tulkitaan tapauskohtaisesti. Sopimuksien sisältöä tulkitaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimes-
sa (EIT). Tuomioistuin toimii sopimuksien täydentäjänä ja ratkoo tulkintaongelmia
sopimuksen antamien määräyksiensä perusteella. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen
tehtävänä on toimia tulkintaohjeena myös kansallisille oikeuksille. Euroopan
ihmisoikeustuomioistuin onkin taho, joka ohjaa myös kansallisia tuomioistuimia ja
turvaa tuomioistuinten kykyä puntaroida oikeustoimien laillisuutta perusoikeus- ja
ihmisoikeusnäkökulmasta.

Tuomioistuinten tehtävä on turvata perustuslain toteutuminen ja on olennaista, että
tuomioistuimet huomioivat laintulkinnassaan perusoikeudet ja niiden ulottuvuuden.
Tästä tuomioistuinten tehtävästä on säädetty erikseen perustuslain 22 §:ssä. Tuomiois-
tuinten tehtävänä on edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Euroopan
ihmisoikeustuomioistuin toimii tässä kansallisia tuomioistuimia ohjaavana ja valvovana
tahona. Jotta tuomioistuimet voivat täyttää tehtävänsä vaaditulla tavalla, tulee niiden
huomioida omissa ratkaisuisissaan EIT:n asettamat linjat ja soveltaa näitä myös omassa
käytännössään. Haasteeksi nousee kuitenkin perus- ja ihmisoikeusnäkökulman
myönteisen ajattelumallin hyväksyminen kaikissa tuomioistuimissa ja tuomareissa.
Koska yksityisoikeuksia suosiva ajattelu on ollut voimassa jo pitkään ennen perusoike-
usmyönteistä tulkintaa, haasteena on saada tämä perusoikeuksia tukeva ajatus myös
muutosvastaisten oikeustieteilijöiden tulkintaan ja käytäntöön.

2.3 Perusoikeusnäkökulma ja sen muutos

Perusoikeusajattelun ja sen kehityksen voidaan katsoa tapahtuvan aalloissa.²¹ Aiemmin
perustuslaki on nähty enemmän lainsäädäntöön ja lainsäätäjälle kuuluvana oikeutena.
Muutokseen, jonka seurauksena niin oikeustieteilijät kuin tuomioistuimetkin ovat
ottaneet perusoikeusnäkökulman käyttöön, on vaikuttanut vahvasti esimerkiksi
ihmisoikeussopimukset. Ihmisoikeussopimustakin tärkeämpänä muutoksen tulkintata-
vassa on aiheuttanut jo aiemminkin mainittu perustuslain muutos kansallisessa
oikeudessa. Tämän muutoksen seurauksena perusoikeuksien asemaa on alettu korostaa
ja perusoikeusnäkökulmalla ohjaava tulkinta on levinnyt laajemmalle ja siitä on tullut
normi, jota koko Suomen oikeusvaltio noudattaa tai ainakin pyrkii noudattamaan.

²¹ Neuvonen 2014, s.35.

Kriittiset ajattelijat ovat esittäneet, että perustusoikeudellinen näkökulma ja jopa ihmisoikeuksien suosiminen voi ohjata oikeuskäytäntöä siihen, että yksityisoikeus heikkenee ja oikeudenalat menettävät itselleen ominaisia piirteitä. Tämä on kuitenkin radikaali näkemys perusoikeusnäkökulman vaikutuksesta.

Perusoikeusajatteluun liitetään nykyisin myös ajatus perusoikeuksien horisontaalivaikutuksesta. Horisontaalivaikutuksella tarkoitetaan perusoikeuksien soveltamisesta yksittäistenkin henkilöiden välisiin suhteisiin. Perusoikeutta ei nähdä vain enää julkisen vallan ja kansalaisen välisenä, vertikaalisena, suhteena. Voidaan puhua horisontaalivaikutusopista, jossa perusoikeuksia voidaan soveltaa yksityisten henkilöiden väliseen toimintaan, mikäli säädöksissä ei ole huomioitu perusoikeusulottuvuutta.²²

Perusoikeusnäkökulman ja sen korostaminen voidaan nähdä positiivisena ja jopa pakollisena kehityssuuntana. Kuten on mainittu, perusoikeudelliselle suunnalle tulee tukea ihmisoikeuksista. Ihmisoikeudet jakavat yksilöitä ryhmiin ja tällä tavoin tukevat myös perusoikeuksien ja niitä puoltavan näkökulman kehitystä.²³ Yksilön oikeutta halutaan turvata ja edistää jo valtiosäädännön kautta. Nyky-yhteiskunnassa ja sen kehityksessä yksilön oikeuksia korostetaan entisestään eikä korostus voi tapahtua ainoastaan yksityisoikeudellisesta näkökulmasta, jossa tuettaisiin esimerkiksi yksilön oikeutta omaisuuteensa tai vaikka teokseensa. Tällainen ajattelumalli tarvitsee tukea myös valtion perusoikeudellisesta oikeusjärjestyksestä, jotta se takaisi mahdollisimman monelle saman oikeuden.

Vaikka perusoikeudet ja ihmisoikeudet ovat käytännössä tuomioistuimissa ja lainsäätäjillä käytössä, ei se tarkoita sitä etteikö positiivisen perusoikeusnäkökulman yleistymiseen tarvittaisi vielä aikaa ja työtä. Perusoikeudet nähdään kuitenkin usein ihmisoikeuksien tavoin yleisenä normina, joka ohjaa toimintaa abstraktisemmin kuin esimerkiksi yksityisoikeudellinen lainsäädäntö. On totta, ettei perusoikeudet ole päivittäin ihmisillä ajattelussaan samalla tavalla mukana kuin esimerkiksi huolehtiminen omasta omaisuudestaan ja oikeuksistaan niihin liittyen. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä ajatusta, että perusoikeuksiakin on kuljetettava mukanaan päivittäin. Niitä voidaan ajatella myös moraalisenä normina, joka alitajuisestikin ohjaa ihmisten toimintaa. Toimintaa ohjaa pyrkimys taata muille samoja asioita ja oikeuksia, joita ihminen itsellensä tavoittelee ja joilla ohjaa omaa käytöstään. Onkin siis tärkeää

²² Neuvonen 2019, s.67.

²³ Viljanen 2001, s.349.

huomioida, että perusoikeudet ovat yhteydessä muuhunkin kuin perustuslaissa turvattuihin, valtion sitomiin oikeuksiin. Perusoikeusnäkökulmasta on pikkuhiljaa kehittyvässä ajattelumalli, joka ohjaa niin tuomioistuimiakin kuin tavallisia kansalaisia.

Kuten muissakin muutoksissa, myös tässä muutoksessa on kriittisiä ajattelijoita, jotka eivät halua muutoksen muuttavan jo hyväksi havaittua oikeuskäytäntöä. Kriittisen ajattelun mukaan julkisoikeutta ja yksityisoikeutta ei tulisi sekoittaa keskenään²⁴, vaan nämä tulisi pitää erillisinä eikä tulkintalinjoissa tulisi ottaa huomioon perusoikeuksien vaikutusta yksityisoikeudellisiin kysymyksiin. Perusoikeusnäkökulman mukaan yksityisoikeus ja julkisoikeus ovat kuitenkin yhteydessä toisiinsa ja eikä voida puhua kahdesta erillisestä maailmasta, jossa kyseiset oikeudet eivät kohta.²⁵ Perusoikeusnäkökulman kannattajat haluavatkin osoittaa, ettei yksityisoikeudellisiin ja julkisoikeudellisiin oikeustapauksiin voi suhtautua mustavalkoisesti ja sulkea toista pois heikolla argumentoinnilla. Perusoikeuksien huomioiminen on olennainen osa tuomioistuinten tehtäviä, sillä tuomioistuinten käsiteltävät tapauksen ovat enemmissä määrin oikeudellisia hybridiongelmia, joilla on yhteyksiä niin yksityisoikeuteen kuin julkisoikeuteen.²⁶

2.4 Sananvapaus

2.4.1 Sananvapaus yleisesti

Perustuslain(PL 731/1999) 12§:n mukaan jokaisella on *sananvapaus*. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Voidaan katsoa, että perustuslaki takaa jokaiselle oikeuden vapaaseen ilmaisuun. PL:n 12§:n mukaan yksilön ilmaisuoikeutta ei saa rajoittaa. Suomessa sananvapaus on periaatteessa rajoittamaton oikeus, joka kuuluu kaikille Suomen oikeudenkäyttöpiirissä oleville.²⁷ Sananvapautta ei saa rajoittaa valtion toimesta ja julkisella vallalla on kielto käyttää ennakkosensuuria. Julkista valtaa on estetty käyttämästä sensuuria sekä viestien julkaisu- että vastaanottovaiheessa.²⁸ Sananvapaus antaa niin yksilölle kuin isommalle yleisölle oikeuden julkaista mielipiteensä ilman, ettei siihen puututaan valtion taholta.

²⁴ Neuvonen 2012, s. 164.

²⁵ Länsineva 2011, s. 458.

²⁶ Länsineva 2011, s.458.

²⁷ Hoikka –Neuvonen –Rautiainen 2016, s.52.

²⁸ HE 54/2002, s.7.

Sananvapauden tarkoituksena on taata vapaa mielipiteenmuodostus, julkinen avoin keskustelu, vapaa kehitys ja moniarvoisuus joukkotiedotukselle sekä mahdollisuus julkisesti kritisoida vallankäyttöä.²⁹ Nämä ovat yhteiskunnan edellytyksiä ja sananvapauden ydintehtäviä.³⁰ Sananvapautta voidaan pitää poliittisena perusoikeutena.³¹ Poliittisena perusoikeutena sananvapaus mahdollistaa osallistumisen demokratiaan ja näin myös antaa yksilölle keinon vaikuttaa demokratiaan omalla ilmaisullaan.

Sananvapauden sisältöä ole erikseen rajoitettu tai määritelty. Sananvapauden suojaa nauttivat tiedot, jotka ovat neutraaleja ja yhdenkään eikä tiedot, jotka ovat loukkaavia ja järkyttäviä.³² Sananvapaus *sisältöneutraalia*³³ oikeutta. Sisältöneutraalius on olennainen osa sananvapauden periaatetta, jonka mukaan yksilöllä on oikeus ilmaista ja jakaa tietoa kenenkään sitä ennakolta estämättä. Sananvapaudella halutaan turvata kansalaiselle oikeus ilmaista itseään ilman, että viranomaiset estävät sitä eli käyttävät sensuuria. Sananvapaus takaa kansalaisille oikeuden ilmaista itseään haluamallaan tavalla. Sananvapautteen liitettävä ilmaisuvapaus antaa myös turvaa erilaisille luovan taiteellisen toiminnan muodoille.³⁴ Sananvapautta pidetään oikeutena, joka mahdollistaa yhteiskunnan demokratian toteutumisen. Tämän vuoksi sananvapaudella katsotaan olevan suuri arvo perusoikeutena ja sitä pidetään yhtenä tärkeimmistä perusoikeuksista. Vaikka sananvapaus on turvattu perustuslaissa tarkoin ja sillä halutaan antaa vapautta yksilöille, sananvapaus ei kuitenkaan ole ehdotonta tai rajoittamatonta vapautta.³⁵ Sananvapautta voidaan rajoittaa esimerkiksi rikoslain säännöksillä.

Sananvapautta voidaan pitää samanaikaisesti maailmanlaajuisena ihmisoikeutena, yhteiskuntafilosofisena arvona ja perustuslain tasolla säädettyinä perusoikeusnormina.³⁶ Sananvapaudella katsotaan olevan sekä oikeudellista merkitystä että yhteiskunnallista arvoa. Sananvapautta voidaan pitää oikeutena, joka kuuluu jokaiselle. Kyseessä on *perusoikeus*: perustavanlaatuinen oikeus, joka yksilölle on säädetty perustuslaissa. Perusoikeuksilla on vahva yhteys kansainvälisiin ihmisoikeuksiin. Perusoikeudet ovatkin Suomen oikeusjärjestykseen siirrettyjä ihmisoikeuksia.³⁷ Sananvapautta voidaan

²⁹ Saraviita 2011, s.201.

³⁰ Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 309/1993 vp, s. 56 sekä Perusoikeuskomitean mietintö (KM) 1992:3, s. 82–83.

³¹ Pohjolainen 1999, s.85.

³² Viljanen 2012, s.87 sekä Korpisaari 2016, s.53.

³³ Tiilikka 2007, s.122.

³⁴ Saraviita 2011, s.201.

³⁵ Kuosma 2015, s.5.

³⁶ Neuvonen 2005, s.9.

³⁷ Neuvonen 2005, s10.

pitää ihmisoikeutena, joka liittyy olennaisesti lähes kaikkien muidenkin ihmisoikeuksien nauttimiseen.³⁸ Sananvapaus on perus- ja ihmisoikeus, jolla on merkittävä asema yhteiskunnassa. Sananvapauden turvaaminen on yhteiskunnan ja demokratian kannalta tärkeää. Tämän vuoksi sananvapauden rajoittamisesta on säännelty tiukasti kansallisessa lainsäädännössä sekä kansainvälisellä tasolla ihmisoikeussopimuksissa.

2.4.2 Sananvapaus Euroopan unionissa ja kansainvälisissä sopimuksissa

Koska perusoikeudet ovat osa ihmisoikeuksia, suojataan perus- ja ihmisoikeuksia myös kansainvälisissä sopimuksissa. Kansainvälisille sopimuksille annetaan suuri painoarvo oikeuslähteenä ja ne ovat tärkeä osa oikeuskäytäntöä. Näistä kansainvälisten sopimuksien määräyksistä ei ole oikeutta poiketa edes perustuslain säätämisyjärjestyksessä.³⁹ Kansainvälisten sopimusten artikkelit vastaavat suurimmilta osin PL:n 12 §:n mukaista muotoa. Sananvapautta suojataan sekä Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (KP-sopimus) 19. artiklassa että Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 10. artiklassa. Lisäksi sananvapaus määritellään Euroopan unionin peruskirjan 11 artiklassa. Kyseinen artikla on yhtenevä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan kanssa.

YK:n KP-sopimuksen 19. artiklassa turvataan jokaiselle oikeus mielipiteen- ja sananvapautteen. KP-sopimuksen 19. artiklan mukaan jokainen saa pitää mielipiteensä häiritsemättä ja jokaisella on oikeus hankkia, levittää ja vastaanottaa tietoja. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10. artiklan mukaan jokaisella on sananvapaus. Tämä sisältää vapauden pitää mielipiteitä, vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia rajoista riippumatta ja niin ettei viranomaisen siihen puutu. EIS 10 artiklaan kuuluu oikeus mielipiteisiin. Oikeutta mielipiteisiin ei ole lupa rajoittaa 10 artiklan 2 kappaleen rajoitusedellytyksillä.⁴⁰ 10 artiklan 2 luvussa käsitellään sananvapauden rajoitusedellytyksistä. Rajoituksia sananvapautteen on mahdollista tehdä tietyin edellytyksin. Näitä rajoituksia käsitellään jäljempänä omassa, erillisessä luvussa.

³⁸ Kortteinen 2015, s. 156.

³⁹ Tiilikka 2007, s.126.

⁴⁰ Pellonpää –Gullans –Pölönen –Tapanila 2018, s. 866.

2.5 Omaisuudensuoja

2.5.1 Omaisuudensuoja yleisesti

Perustuslain 15 §:ssä säädetään, että jokaisen omaisuus on turvattu. Omaisuudensuoja on vanha perusoikeus, jolla on selkeä yhteys yksityisoikeuteen. Vaikka omaisuudensuoja on vanha perusoikeus, sen perusoikeusluokittelu on haastavaa sen laaja-alaisuuden vuoksi.⁴¹ Omaisuudensuoja on perusoikeus, jolla on hallitseva asema perusoikeusjärjestelmässä.⁴² Omaisuudensuoja koskeekin ainoastaan yksityisoikeudellista varallisuutta, julkisoikeudellinen varallisuus on rajattu sen ulkopuolelle. Julkisoikeudellisella omaisuudella ei ole myöskään tarvetta saada perusoikeussuojaa.⁴³ Omaisuudensuojaa pohdittaessa on arvioitava, kuuluuko oikeushenkilöidenkään omaisuus perusoikeussuojan piiriin vai tulisiko sen koskea ainoastaan yksityishenkilöiden omaisuutta. Perusoikeusnäkökulman mukaan perusoikeuksien tehtävä on taata yksilön oikeudet, ei niinkään oikeushenkilöiden. Omaisuudensuojan tehtävänä on turvata yksilön omaisuutta, edistää taloudellista vapautta sekä itsemääräämisoikeutta ja suojata yksilön oikeuksia ja odotuksia liittyen varallisuusosoikeuksien pysyvyyteen ja ennakoitavuuteen.⁴⁴

Omaisuudensuojan kohteena on omaisuus sen laajimmassa merkityksessä.⁴⁵ Omaisuudensuojan yleissäännös on laaja ja se tuo turvaa lähes kaikelle sellaiselle, jota voidaan pitää yksilön omaisuutena.⁴⁶ Omaisuudensuojalla on siis laaja vaikutuspiiri ja se takaa suojaa lähes kaikelle yksilön varallisuusosoikeuden alaiselle omaisuudelle. Omaisuudeksi katsotaan kiinteä ja irtain omaisuus, sekä varallisuusarvoiset oikeudet, kuten patentti- ja rasiteoikeudet. Omaisuudensuojan piiriin kuuluvaksi omaisuudeksi lasketaan myös immateriaalioikeudet, kuten tekijänoikeus. Omaisuuden tulee olla laillisesti hankittu ja kohtuuttomat sopimusehdot on rajattu omaisuudensuojan ulkopuolelle.⁴⁷

Perustuslaissa säädetty omaisuudensuoja myös antaa omaisuuden haltijalle oikeuden päättää omaisuuden käytöstä haluamallaan tavalla. Omaisuuden käyttöä voidaan

⁴¹ Ks tarkemmin Länsineva s.561-562.

⁴² Länsineva 2011, s.549.

⁴³ Saraviita 2011, s.226.

⁴⁴ Saraviita 2011, s.557.

⁴⁵ Saraviita 2011, s.226.

⁴⁶ Länsineva 2011, s.522.

⁴⁷ Saraviita 2011, s.226.

rajoittaa ainoastaan käyttörajoituksin, kuten pakkolunastuksin. Pakkolunastuksesta on säädetty PL 15.2 §:ssä. Käyttörajoitukset voivat myös ilmetä sopimussuhteisiin puuttuvina keinoina. Puuttumisen sopimusvapauteen lähtökohtana on, lainsäädännön mahdollisuus puuttua oikeustoimien tyypeihin, oikeustoimien tekemismenettelyyn sekä sallittuihin että kiellettyihin ehtoihin. Omaisuudensuojan rajoituksiin tutustutaan tarkemmin jäljempänä.

2.5.2 Omaisuudensuoja Euroopan unionissa ja kansainvälisissä sopimuksissa

YK:n ihmisoikeussopimukseen ei ole sisällytetty yksityisen omaisuuden suojaa.⁴⁸ Myöhempi Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja lisäpöytäkirjan ratifiointi onkin nostanut ongelmia liittyen omaisuuden suojan sääntelyyn kansainvälisellä tasolla. Euroopan ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklassa määrätään seuraavasti: ”Jokaisella luonnollisella tai oikeushenkilöllä on oikeus nauttia rauhassa omaisuudestaan. Omaisuutta ei saa riistää keneltäkään muussa kuin julkisen edun nimissä ja laissa määrättyjen ehtojen sekä kansainvälisen oikeuden yleisten periaatteiden mukaisesti. Edellä olevat määräykset eivät saa heikentää valtioiden oikeutta saattaa voimaan lakeja, jotka ne katsovat välttämättömiksi omaisuuden käytön valvomiseksi yleisen edun nimissä tai taatakseen verojen, muiden maksujen tai sakkojen maksamisen.” Tämän kyseisen artiklan tarkoitus on suojata jo olemassa olevaa omaisuutta.⁴⁹

Lisäksi Euroopan unionin perusoikeuskirjan 17 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia omaisuudesta, joka on hankittu laillisesti ja käyttää, luovuttaa ja testamentata tätä omaisuutta. Artiklan mukaan keneltäkään ei saa riistää hänen omaisuuttaan muutoin kuin yleisen edun vaatiessa laissa säädettyissä tilanteissa ja laissa säädettyjen ehtojen mukaisesti ja siten, että omaisuuden menettämisestä suoritetaan oikeudenmukainen korvaus kohtuullisessa ajassa. Omaisuuden käyttöä voidaan säädellä yleisen edun kannalta välttämättömissä tilanteissa. Peruskirjan 17 artikla myös turvaa teollis- ja tekijänoikeudet. Euroopan ihmisoikeussopimuksen lisäpöytäkirjaan sisällytetty artikla eroaa kansallisen peruslain määritelmästä siinä, että EIS turvaa myös oikeushenkilöiden omaisuutta, kun taas kansallisessa lainsäädännössä se on rajattu ulkopuolella. Vaikka perusoikeudet ja ihmisoikeudet nähdään toisia mukailevina ja täydentävinä oikeuksina,

⁴⁸ Pellonpää 2018, s. 1062.

⁴⁹ Pellonpää 2018, s.1062.

eivät ne aina ole kuitenkaan sisällöltään vastaavia, kuten omaisuudensuojaa käsiteltäessä on havaittavissa.

Lisäpöytäkirjan voidaan katsoa sisältävän kolme omaisuudensuojaan liittyvää sääntöä.⁵⁰ Säännöt ovat erillisiä, mutta ne vahvasti liittyvät toisiinsa. Sääntöjen mukaan 1) jokaisella on oikeus nauttia rauhassa omaisuudestaan, 2) sääntely pakkolunastuksen ja sen kaltaisten toimenpiteiden edellytyksistä ja 3) määräyksiä omaisuuden käytön valvomisesta yleisen edun hyväksi. Näitä sääntöjä tarkasteltaessa on havaittava, että myös kansallinen perustuslain 15 § koostuu samankaltaisista säännöistä. Vaikka lisäpöytäkirjan artikla ulottaakin omaisuuden suojan koskemaan myös oikeushenkilöä, on artiklan rakenne kuitenkin yhtenevä kansallisen pykälän kanssa. Artiklan sääntöjä sovellettaessa ensisijaisesti kysymykseen tulee joko toinen tai kolmas sääntö. Ensimmäinen sääntö on kuitenkin yleisperiaate, joka on myös huomioitava.⁵¹ Artiklan sääntöjen mukaisesti suojaamisen tarve ylettyy niin yhteiskunnalliseen näkökulmaan kuin myös suojaan yksityishenkilöiden välillä.

Kansainvälisen sääntelyn tarkoituksena onkin yhdistää sekä ihmisoikeudet ja perusoikeudet osaksi samaa kokonaisuutta ja näin ollen myös lisätä harmonisointia eri valtioiden omaisuudensuojien välille. Kuten aiemmin tuli ilmi, ei omaisuudensuojan kansainvälinen tausta ole niin pitkä kuin kansallisen. Kansainvälisesti omaisuuden suojan kehittyminen ja laajeneminen tulee varmasti vielä kasvamaan vuosien aikana. Kansainvälinen sääntely mahdollistaa kuitenkin ajatusta ihmisoikeuskonkurensista, jossa samaa oikeutta turvaa useampi perusoikeus ja ihmisoikeus ja näillä pyritään yhdistämään tulkintatapaa yhdenmukaisista kansainvälisiä ihmisoikeuksista ja kansallisista perusoikeuksista.⁵² Kansainvälisen sääntelyn lisääminen voidaankin nähdä erittäin positiivisena asiana perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta tarkasteltuna. Kansainvälinen sääntely voi myös mahdollistaa vahvempaa asemaa omaisuudensuojalle ja toimia jopa mahdollisena esteenä sen rajoittamiselle. Vaikka perusoikeuksien rajoittaminen on mahdollista, entistä vahvempi perusoikeuden asema tekee rajoittamisesta vaikeampaa. Perusoikeuden asemaa voidaankin mahdollisesti tukea myös kansainvälisellä sääntelyllä tulevaisuudessa.

⁵⁰ Pellonpää 2018, s. 1068.

⁵¹ Pellonpää 2018, s. 167.

⁵² Neuvonen 2014, s.35.

3. Perusoikeuden rajoittaminen

3.1 Perusoikeuden rajoittamisesta yleisesti

Perusoikeuksia voidaan rajoittaa lainsäädännöllä. Sananvapauden tai omaisuudensuojan rajoittamisesta ei ole olemassa omaa, erillistä säännöstä. Jotta perusoikeutta voidaan rajoittaa, tulee rajoittamisen noudattaa tiettyjä, tarkasti määriteltyjä kriteerejä. Perusoikeuksien rajoittamisen sääntelyssä tukeudutaan sekä perustuslakivaliokunnan asettamiin edellytyksiin että Euroopan ihmisoikeussopimuksessa mainittuihin rajoitusperusteisiin. Näiden edellytysten mukaisesti perusoikeuksiin voidaan puuttua ja niiden tuomaa suojaa voidaan kaventaa ja rajoittaa.

Perustuslakivaliokunnan edellytykset asettavat perusoikeuksien rajoituksille tiettyjä vaatimuksia. Jotta perusoikeuden rajoittaminen on perusteltua, tulee muun muassa seuraavien vaatimusten täytyä: lailla säätämisen vaatimus, täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus, hyväksyttävyyysvaatimus, suhteellisuusvaatimus ja ydinalueen koskemattomuusvaatimus.⁵³ Perustuslakivaliokunnan asettamana edellytyksenä on, että rajoitusten tulee aina perustua lakiin. Edellytyksenä on siis *lailla säätämisen vaatimus*. Rajoitusten tulee olla tarkkarajaisia ja täsmällisiä eli niiden tulee täyttää *täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus*. Tarkkarajaisuutta voidaan havainnollistaa seuraavasti: Perusoikeutta rajoittavan lainsäädännön tulee olla niin tarkkarajaista, että kansalaiset voivat itse arvioida, onko heidän menettelynsä laissa kiellettyä.⁵⁴ Lain ja siihen liittyvien asiakirjojen sekä rajoitusten perustelujen tulee olla niin hyvin luotuja, ettei niissä ole tulkinnanvaraa ja tuomioistuinten ei tarvitse toimia lainsäätäjänä.⁵⁵ Rajoitusperusteella tulee olla yhteiskunnallinen tarve eli niiden tulee olla luonteeltaan hyväksyttäviä. Voidaan puhua niin sanotusta *hyväksyttävyyysvaatimuksesta*. Näiden edellytysten lisäksi rajoituksen tulee olla hyväksyttävä perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta.⁵⁶

Kun rajoitusperusteita tarkastellaan, tulee ottaa huomioon *suhteellisuusvaatimus*: rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Käytännössä tämä tarkoittaa, että rajoitus on välttämätön vain niissä tapauksissa, joissa rajoitusperusteen mukaista tavoitetta ei voi saavuttaa muilla keinoilla. Rajoituksia

⁵³ Ks. Viljanen 2001, s. 28-37.

⁵⁴ Ollila 2004, s.48.

⁵⁵ Ollila 2021, s.124-125.

⁵⁶ Leinonen –Alavesa 2018, s.85.

tarkasteltaessa voidaan puhua perusoikeuksien ydinalueesta ja kiellosta puuttua tähän perusoikeuden ydinalueeseen. Kyse on *ydinalueen koskemattomuusvaatimuksesta*. Perustuslakivaliokunta on huomionnut perusoikeuksien rajoittamisessa *oikeusturvavaatimuksen*: riittävästä oikeusturvajärjestelystä on huolehdittava. Perusoikeuksien rajoittamisessa on aina varmistettava, etteivät rajoitukset ole ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.⁵⁷ Myös Euroopan ihmisoikeussopimus asettaa vaatimuksen rajoitusperusteille; rajoitusten tulee vastata myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan rajoitusperusteita. EIS 10 artiklan 2. kappaleessa on lueteltu rajoitusperusteita. Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaisia, hyväksyttäviä rajoitusperusteita ovat esimerkiksi terveyden ja moraalin suojeleminen, maineen tai oikeuksien turvaaminen sekä kansallinen turvallisuus.⁵⁸ Rajoitusperusteet voidaan jaotella. Ne voidaan jakaa kolmeen ryhmään: *julkiseen etuun* perustavat rajoitusperusteisiin, *yksilöllisiä oikeuksia* suojaaviin oikeuksiin sekä *tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden* varmistamiseen liittyviin rajoitusperusteisiin.⁵⁹

Tutkimukseni kannalta oleellista on tarkastella rajoitusperusteita, jotka rajoittavat yksilöllisiä oikeuksia. Yksilöllisiä oikeuksia suojaavia oikeuksia voidaan rajoittaa tilanteissa, joissa on kyseessä muiden yksilöiden maineen tai oikeuksien turvaaminen. Perusoikeutta rajoittaminen vaatii, että rajoituksella on välttämätön yhteiskunnallinen peruste. Tällainen peruste voi olla esimerkiksi toisen yksilön oikeuden suojaaminen. Oikeuskäytännössä rajoituksia tulee tulkita tapauskohtaisesti. Oikeuskäytännössä, joka koskee sananvapautta ja omaisuuden suojaamista annetaan arvoa erityisesti *välttämättömyyskriteerin*⁶⁰ tulkinnalle. Perusoikeuksien rajoittamisessa on muistettava rajoituksen perusteet. Rajoittamisella on oltava konkreettinen yhteiskunnallinen tarve puuttua yksilön perusoikeuteen. Yhteiskunnallisen tarpeen määrittely on aina tuomioistuimen tulkittava tapauskohtaisesti.

3.2 Sanavapauden rajoittaminen

Sananvapaus ei ole sellainen ehdoton perusoikeus, ettei sitä voitaisi rajoittaa. Sananvapaus on osa perusoikeusjärjestelmää, jonka tarkoituksena on suojata kaikkia

⁵⁷ PeVM 25/1994 vp, s.5.

⁵⁸ Ollila 2004, s.50.

⁵⁹ Ks. Tiilikka 2007, s.180.

⁶⁰ Tiilikka 2007, s181.

perusoikeuksia, myös toisiin perusoikeuksiin nähden.⁶¹ Sananvapauden rajoittaminen voi siis olla mahdollista tilanteissa, kun viestin sisältö loukkaa yksilön oikeutta tai rajoitteelle on yhteiskunnallinen syy. Vaikka sananvapaus on sisältöneutraalia⁶², ei se saa kuitenkaan loukata esimerkiksi toisen yksilön oikeutta yksityiselämän suojaan.

Sananvapauden rajoittaminen vastaa perusoikeuksien yleisiä rajoitusperusteita. Sananvapauden rajoitukset tulee olla säädetty eduskuntalailla ja sananvapauteen voidaan puuttua ainoastaan lain nojalla. Myös sananvapautta koskeva käytösääntelyn täytyy olla säädetty lailla. Käytösäännön ja sananvapauden rajoituksen välillä voidaan nähdä ero. Kaikki käytösäännöt eivät ole sananvapautta rajoittavia, vaan ne voivat olla käyttöä tukevia säännöksiä.⁶³ Vaatimus lailla säädetävästä rajoituksesta palvelee perusoikeuden rajoittamiseen liittyvää täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimusta.⁶⁴

Sananvapauden rajoitusperusteiden tulee olla hyväksytyjä ja yhteiskunnallisesti perusteltuja. Perusteilla tulee löytyä hyväksytty syy, jotta sillä voidaan puuttua perusoikeuteen ja sen tuoman yksilön vapauteen. Rajoitusperusteilla on yhteys ihmisoikeussopimukseen ja rajoitusperusteet löytyvät niin YK:n KP-sopimuksen 19 artiklan kolmannesta kappaleesta kuin EIS 10 artiklan toisesta kappaleesta. Hyväksyttävät perusteet onkin lueteltu tyhjentävästi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan toisessa kappaleessa.⁶⁵ EIS 10 artiklassa mainittu sananvapautta koskeva luettelo on laaja.⁶⁶ Laaja luettelo tekee rajoittamisperusteiden käytöstä läpinäkyvämpää ja näin myös varmistaa sen, ettei rajoitusperusteiden pohdinnalle jää liikaa tulkinnanvara oikeuskäytännössä. Rajoitusperusteiden hyväksyttävyyysvaatimukseen⁶⁷ liittyy olennaisesti myös rajoitusperusteiden suhteellisuusvaatimus. Rajoitusta voidaan pitää välttämättömänä, vain jos hyväksyttävää rajoitusperustetta ei voida saavuttaa millään muilla keinoilla.⁶⁸ Rajoitusperuste ei saa olla kohtuuton ja mikäli sananvapauden rajoittamiseen voidaan pyrkiä muilla keinoin, tulee tätä keinoa käyttää ensisijaisesti. Perusoikeuksien ja tässä tapauksessa sananvapauden, rajoittamiseen pitää pyrkiä mahdollisimman lievin keinoin. Keinon pitää olla laissa säädetty ja sen tulee olla hyväksyttävyyysvaatimuksen mukainen. Sananvapauden rajoittaminen tulee olla siis

⁶¹ Manninen 2011, s.474.

⁶² Tiilikka 2007, s.122.

⁶³ Manninen 2011, s.474-475.

⁶⁴ Ollila 2004 s. 48 ja Manninen 2011, s.475.

⁶⁵ Manninen 2011, s. 475-476.

⁶⁶ Korpisaari 2016, s.52.

⁶⁷ Manninen 2011, s.477 sekä Leinonen –Alavesa 2018, s.85.

⁶⁸ Manninen 2011, s.479.

hyväksytyä vain tapauksissa, joissa rajoittaminen on tarpeellista ja laissa säädeltyä. Rajoittamisen perusteena voi olla esimerkiksi yksilön toisen oikeuden suojaaminen, kuten teoksen tekijänoikeudellinen suoja. Perusteet rajoitukselle on aina löydettävä perustuslakivaliokunnan asettamista edellytyksistä tai EIS 10 artiklan laajasta luettelosta.

3.3 Omaisuudensuojan rajoittaminen

Omaisuudensuojan rajoittaminen toistaa perusoikeudelle asetettuja rajoitusperusteita. Yleisiä rajoitusperusteita ei ole oleellista soveltaa kaikissa tilanteissa yhtä intensiivisesti, vaan sovellettavuuteen vaikuttaa se, millaisesta omaisuudesta on kyse, johon rajoitusperuste kohdistuu.⁶⁹ Omaisuudensuojan osalta myös vaatimus rajoituksen tarkkarajaisuudesta ja täsmällisyydestä toteutuu muiden perusoikeuksien tavoin. Ajatus siitä, kuinka tarkkarajaista yksilön omaisuuteen ja varallisuuteen puuttuvien lakitasoisten säännösten tulee olla, riippuu siitä, kuinka merkittävään omaisuuteen ollaan rajoituksella puuttumassa.⁷⁰

Omaisuudensuojaa ei voida rajoittaa ilman hyväksyttävää perustetta ja tämä hyväksyttävyyysvaatimus toistuu samalla tavoin niin sananvapauden rajoittamisessa kuin muidenkin perusoikeuden rajoituksissa. Omaisuudensuojaa koskevien hyväksytyjen rajoitusperusteiden luettelo on kuitenkin laajempi kuin muiden perusoikeuksien. Laaja luettelo rajoitusperusteista liittyy siihen, että varallisuuteen liittyviä oikeudellisia kysymyksiä on kaikilla mahdollisilla elämänalueilla ja niihin liittyy erilaisia sääntelytarpeita, jotka eivät voi olla suppeita eivätkä ennalta sitovasti määriteltyjä.⁷¹ Hyväksyttävän perusteet voivat olla yksityistä etua suojaavia tai julkista etua edistäviä. Yksityisistä eduista painavimpia omaisuudensuojaa rajoittavia rajoitusperusteita ovat perusoikeuksiin liittyvät oikeushyvät. Julkista etua ajavia hyväksyttäviä omaisuudensuojan rajoitusperusteita ovat esimerkiksi yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ja kilpailun edistäminen.⁷² Omaisuudensuojaan liittyvät hyväksyttävät rajoitusperusteet voivat siis olla vaihtelevia, sillä varallisuus oikeuden vaikutus eri oikeudenaloille on merkittävä.

⁶⁹ Länsineva 2011, s.598.

⁷⁰ Ks. Länsineva 2011, s.598.

⁷¹ Länsineva 2011, s.599.

⁷² Länsineva 2011, s.599.

Koska rajoitusperusteiden luettelo on laaja, on rajoitusperusteita harkittava aina tapauskohtaisesti ja on arvioitava rajoitusperusteen tarpeellisuus. Tämä on yhteydessä myös perusoikeuden rajoittamisen suhteellisuusvaatimukseen; perusoikeutta ei tule rajoittaa enempää kuin on tarpeen. Suhteellisuusperiaatteen soveltamiseen omaisuuden suojan rajoittamisen osalta liittyy erityispiirteitä ja nämä erityispiirteet ovat yhteydessä siihen, ettei kaikki varallisuusedut nauti samantasoista perusoikeuden suojaa.⁷³ Tämä aiheuttaa haastetta rajoitusperusteen arvioinnissa. Jos kyseessä on vahvaa perustuslain suojaa nauttivan varallisuusedun rajoittamisesta, suhteellisuusvaatimuksen toteutuminen vaatii, että rajoitusperuste on painava tarkoituserä eikä sitä voida toteuttaa lievemmillä keinolla. Vähemmän vahvaa suojaa nauttivan varallisuusedun rajoitusperusteeksi riittää rajoituksen tarpeellisuus sekä perusteltu käyttö.⁷⁴ Vaikka omaisuudensuojaan liittyviä rajoitusperusteita vokaankin tulkita joustavasti, perusoikeuden rajoittamiseen liittyvä oikeusturvavaatimusta on tarkasteltava omaisuudensuojaan rajoittaessa tarkemmin kuin muita perusoikeuden rajoittamisen edellytyksiä. Oikeusturvavaatimus on keskeinen osa omaisuudensuojaa.⁷⁵

Haasteeksi omaisuudensuojan rajoittamisessa nousee joustavuuden lisäksi kieltö rajoittaa perusoikeuden ydinaluetta. Perusoikeuden rajoittamisessa voidaan puhua perusoikeuden ytimen koskemattomuudesta.⁷⁶ Vaatimus ydinalueen koskemattomuudesta on ongelmallista omaisuudensuojan kohdalla, sillä varallisuus oikeudet eivät nauti perustuslainturvaa lainsäätäjää vastaan, vaan niihin voidaan kohdistaa huomattavia rajoituksia.⁷⁷ Näin ollen omaisuudensuojan osalta tätä ydinalueen koskemattomuuden vaatimusta voidaan pitää ongelmallisena rajoitusperusteena eikä sitä tulisi välttämättä pitää omana rajoituskriteerinä rajoittaessa omaisuudensuojaa. Vaikkei omaisuudensuojasta voida määritellä ydinaluetta samoin tavoin kuin muissa perusoikeuksissa ja varallisuus oikeuksia koskevat rajoitukset voivat olla huomattavia, tulee rajoituksissa kuitenkin muistaa kohtuullisuus ja kokonaisharkinta.⁷⁸ Oleellista omaisuudensuojan rajoittamisessa on kuitenkin se, että rajoituksien tulee aina olla perusteltuja ja täyttää perustuslakivaliokunnan rajoitusedellytykset ainakin osittain. Lisäksi on hyvä huomioida, että rajoitusedellytysten toteutuminen on aina tapauskohtaisesti arvioitavissa.

⁷³ Länsineva 2011, s.600.

⁷⁴ Ks. tarkemmin Länsineva 2011, s.600-601.

⁷⁵ Länsineva 2011, s.601.

⁷⁶ Jyränki – Husa 2012, s.407.

⁷⁷ Länsineva 2011, s.603.

⁷⁸ Ks. tarkemmin Länsineva 2011, s.603-604.

3.4 Rajoitukset EIT:n oikeuskäytännössä

Kun tulkitaan oikeustapausta, joka koskee tekijänoikeutta sekä perus- ja ihmisoikeuksia, tulee tekijän nauttiman oikeuden olla niin vahvaa, että sillä voidaan rajoittaa toisen yleisön oikeutta omaan perusoikeuteensa, kuten sanavapauteen. Oikeuskäytännössä tulkitaan tilannekohtaisesti yksilön oikeuden yhteiskunnallista tarvetta ja oikeuden etuja toisiinsa nähden. Voidaan puhua perusoikeuden antamasta suojasta, joka toimii muita suojia ohjaavana. Perusoikeuden suojaa tutkiessa on muistettava, että erityislainsäädännöllä voidaan taata oikeuden haltijalla jopa perusoikeutta suurempi suoja. Näin ollen erityislainsäädännöllä voidaan rajoittaa perusoikeuden alaista suojaa.

Jos yksilö kokee perus- ja ihmisoikeuden loukatun ja rajoitetun epäoikeudenmukaisesti valtion toimesta, voidaan tapaus käsitellä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa (EIT). Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella on valta antaa ratkaisu, jossa se voi arvioida, onko valtio rikkonut yksilön ihmisoikeutta ja onko Euroopan ihmisoikeustuomioistuin näin ollen rajoittanut yksilön vapautta väärin perustein. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tehtäväksi tulee tarkastella yllä mainittuja rajoitusperusteita, jotta se voi antaa ratkaisun koskien perus- ja ihmisoikeuden rajoittamista. Tulkinnassaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuin käyttää niin sanottua rajoitustestiä, jolla tutkitaan, onko perusoikeutta perustellusti rajoitettu. Kyseessä on kolmivaiheinen rajoitustesti. Jotta oikeuden rajoittaminen olisi perusteltua, tulee *kolmivaiheisen rajoitustestin*⁷⁹ jokaisen edellytyksen täytyä. Ensimmäisenä on arvioitava, onko rajoituksessa säädetty laissa. Tämän jälkeen testissä arvioidaan, onko rajoitus tehty EIS 10.2 artiklan mukaisen tarkoituksen toteuttamiseksi. Kolmantena EIT:n arvio, onko rajoituksella välttämätön, yhteiskunnallinen peruste. Rajoitustesti ei kuitenkaan ole ainoa keino, jolla EIT:n tulee arvioida ratkaisukäytännössään rajoitusperusteita.

EIT:n ratkaisuharkinnassa on huomioitava kokonaisharkinta; välttämättömyyden arvioinnissa huomioidaan useat eri tekijät.⁸⁰ Kokonaisharkintaa tulee myös arvioida ihmisoikeuden merkitystä ja arvioida tapaukseen nähden sitä, onko esimerkiksi sananvapautta koskeva tieto sellaista, että sen rajoittaminen olisi yhteiskunnallisesta näkökulmasta oleellista. Esimerkiksi tapauksissa, joissa sananvapauden alainen tieto on ristiriidassa yksityiselämän suojan kanssa, EIT tehtävänä on tutkia, onko sananvapauden

⁷⁹ Ks. Tiilikka 2007, s. 186-187.

⁸⁰ Tiilikka 2007, s.187.

rajoittaminen välttämätöntä yksilön yksityiselämää koskevan tiedon suojelemisen osalta. Tulkinnessaan EIT lähestyy aihetta molempien oikeuksien osalta ja tekee harkintansa käsillä olevan tiedon merkityksen perusteella. Aihetta ei lähestytä ainoastaan näkökulmasta, joka sulkee toisen oikeuden ulkopuolelle, vaan kokonaisharkinnassa painoarvoa annetaan molemmille oikeuksille ja tarkastellaan niiden merkitystä yhteiskunnallisesta näkökulmasta.

4. Tekijänoikeus

4.1 Tekijä ja teos

Tekijänoikeudella tarkoitetaan teoksen luojan oikeutta teokseensa. *Tekijänoikeus* on luovaan työhön liittyvän teoksen suojaamismuoto.⁸¹ Tekijänoikeuslain (TekOikL 404/1961) 1.1 §:n mukaan sillä, joka on luonut teoksen, on oikeus teokseen. Tekijänoikeus suojaa teosta siten, että se säilyttää sen muodon ja sisällön kokonaisuuden, jonka tekijä on luonut.⁸²

Tekijästä säädetään TekOikL:n 7 §:ssa. Tekijänoikeudessa *tekijänä* pidetään sitä, joka on luonut teoksen: Lisäksi tekijänä pidetään sitä, jonka nimi, salanimi tai nimimerkki on teoskappaleessa tai sen, jonka nimi ilmoitetaan, kun teos saatetaan yleisön saataville.⁸³ Teoksessa voi olla useita tekijöitä, mutta niiden tulee kaikkien olla luonnollisia henkilöitä.⁸⁴ Vaatimus luonnollisesta henkilöstä teoksen tekijänä ei kuitenkaan estä oikeushenkilöä omistamasta tekijänoikeuksia.

TekOikL:n perustana on antaa teoksen tekijälle yksinoikeus: teoksen haltijalle on annettu lähtökohtaisesti yksinomainen oikeus määrätä suojan kohteesta ja halutessaan sulkea muut teoksen käytön ulkopuolelle.⁸⁵ *Teos* on tekijän itse luoma tuotos ja se on luotu tekotavasta riippumatta. Teoksen tulee aina täyttää niin sanottu *teoskynnys*. Teoskynnys tarkoittaa, että teoksen tulee olla omaperäinen sekä itsenäinen teos. Teoskynnys on olennainen osa tekijänoikeutta. Jotta teos voi saada suojaa, teoksen tulee ylittää teoskynnys: tämä tarkoittaa, että teoksen tulee olla riittävän omaperäinen.⁸⁶

⁸¹ Haarmann 2012, s.16.

⁸² Reh binder 2003, s.683.

⁸³ Haarmann 2014, s.69.

⁸⁴ Neuvonen 2019, s.376.

⁸⁵ Harenko –Niiranen –Tarkela 2016, s.1.

⁸⁶ Haarmann 2014, s.53 ja 54.

Teoksen tulee olla luova tuotos, tekijänoikeuslain mukaan teos ei saa suojaa vain työpanoksen tai rahallisen panostuksen perusteella.⁸⁷ Tekijänoikeuslaissa on haluttu panostaa teoksen omaperäisyyttä ja luovuutta. Näin ollen kaikki teokset eivät voi nauttia tekijänoikeudellista suojaa, jos ne eivät täytä vaatimuksia tarpeellisesta omaperäisyydestä sekä luovuudesta.

Tekijänoikeudella suojataan sekä taiteellisia että kirjallisia teoksia. Kirjallisten ja taiteellisten teosten käsite on laaja ja se voi sisältää niin kaunokirjallisuuden tuotteet kuin tietokoneohjelmat.⁸⁸ Tekijänoikeuden suojan piiriin kuuluvia teoksia ovat esimerkiksi kaunokirjalliset teokset, elokuvateokset sekä sävellysteokset. TekOikL:n 1 §:ssä on lueteltu tavallisimmat teostyytit. Tavallisimpina teostyypeinä pidetään kaunokirjallista teosta, selittävää kirjallista tai suullista esitystä, sävellysteosta, näyttämöteosta, elokuvateosta, valokuvateosta tai muuta kuvataiteen tuotetta, rakennustaiteen tuotetta, taidekäsityön tuotetta sekä taideteollisuuden tuotetta. Ajatukset ja tiedot eivät ole tekijänoikeuden suojan piirissä. Tämän vuoksi esimerkiksi keksinnöt eivät ole nauti tekijänoikeuslain mukaista tekijänoikeudellista suojaa.⁸⁹ Tekijänoikeus suojaa taiteellisia ja kirjallisia teoksia. Tekijänoikeuden yhtenä tärkeimmistä tavoitteista voidaankin pitää kirjallisuuden ja taiteen edistämistä.⁹⁰ Tekijänoikeutta voidaan pitää kirjallisuutta ja taidetta suojaavana elementtinä. Tekijänoikeuden tavoitteena on luoda turvaa kirjallisille ja taiteellisille teoksille ja näin myös suojata yksilöiden ilmaisuvapautta.

4.2 Tekijänoikeus kansainvälisissä sopimuksissa ja Euroopan unionissa

Kansallisen lain lisäksi tekijänoikeutta suojataan kansainvälisillä sopimuksilla. Kaikki kansainväliset tekijänoikeuksia koskevat sopimukset perustuvat *kansallisen kohtelun* ja *vähimmäissuojan periaatteille*.⁹¹ Yksi tärkeimmistä tekijänoikeutta koskeva kansainvälinen sopimus on Bernin yleissopimus, joka koskee kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamista. Kyseinen sopimus on vuodelta 1886 ja sopimusta on tämän jälkeen täydennetty useasti, viimeksi vuonna 1979 Bernin sopimusta koskevassa yleiskokouksessa. Myös WIPO:lla (World Intellectual Property Organization), joka hallinnoi YK:n

⁸⁷ Haarmann 2005, s.53.

⁸⁸ Haarmann 2014, s.50

⁸⁹ Haarmann 2014, s.50.

⁹⁰ Haarmann 2005, s.9.

⁹¹ Harenko –Niiranen –Tarkela 2016, s.9.

alaisena tekijänoikeudellisia sopimuksia, on omia tekijänoikeutta koskevia kansainvälisiä sopimuksia. Kyseiset sopimukset ovat vuodelta 1996. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, niin sanottu TRIPS-sopimus, vahvistaa tekijänoikeutta muiden immateriaalioikeuksien rinnalla.⁹² TRIPS-sopimus on kauppajärjestö GATT:n tekijänoikeuksia ja teollisoikeuksia koskeva sopimus, joka sisältää teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanomenettelyn ja riitoja koskevat menettelyt, kuten ratkaisu- ja sovittelumenettelyn.⁹³ Lisäksi tekijänoikeuksista on säädetty Rooman sopimuksessa.

Euroopan unionissa on myös erikseen säädetty tekijänoikeutta koskevista direktiiveistä. Euroopan unionin perussopimusten periaatteet takaavat tavaroiden ja palveluiden liikkuvuutta ja tämä koskee myös tekijänoikeutta. Perussopimusten periaatteiden mukaisesti tekijänoikeus ei voi olla esteenä liikkuvuudelle. Euroopan unionissa on hyväksytty useita eri tekijänoikeutta koskevia direktiivejä sekä muutama asetus. Koska tekijänoikeutta koskevat direktiivit ja asetukset eivät ole uusimpia, tulevaisuudessa Euroopan unionin tavoitteena on uudistaa tekijänoikeutta koskevaa sääntelyä. Modernisoinnin lisäksi on harkittu mahdollisuudesta tekijänoikeuden alan kokonaissääntelyyn tulevaisuudessa.⁹⁴ Tällä hetkellä implementointivaiheessa oleva tekijänoikeusdirektiivi onkin askel tähän suuntaan, jossa on tarkoitus yhdistää jäsenvaltiota lähemmäksi yhtenäistä kokonaissääntelyä.

4.3 Moraaliset ja taloudelliset oikeudet

Tekijänoikeuden suoja voidaan jakaa kahteen erilliseen osiin. Yhtäältä tekijänoikeus suojaa tekijän *moraalisia* oikeuksia ja toisaalta *taloudellisia* oikeuksia. Taloudelliset oikeudet määrittävät tekijänoikeuden arvoa. Moraaliset oikeuksien tehtävänä on taas suojata tekijälle kuuluvaa määräämisoikeutta teokseensa. Moraalisilla oikeuksilla suojataan tekijän suhdetta teokseensa. Moraalisten oikeuksien perusta on Bernin sopimuksen 6 bis artiklassa. EU-oikeudellista sääntelyä ei ole koskien moraalisia oikeuksia. EU-oikeudellisen sääntelyn puuttuminen johtuu siitä, etteivät moraaliset oikeudet ole *harmonisoituja oikeuksia*.⁹⁵

⁹² Haarmann 2005, s.35.

⁹³ Harenko –Niiranen –Tarkela 2016, s.11.

⁹⁴ Näin esittää Harenko –Niiranen –Tarkela 2016, s.14.

⁹⁵ Harenko –Niiranen –Tarkela 2016, s.67.

Moraalisista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslain 3§:ssä. TekOikL:n 3§:n 1 momentin mukaan teoksen tekijällä on oikeus tulla aina mainituksi teoksen tekijänä hyvän tavan vaatimalla tavalla. Kyseessä on teoksen tekijän *isysoikeus*.⁹⁶ TekOikL:n 3§:n 2 momentin mukaan teoksen tekijällä on teokseensa *respektioikeus*⁹⁷; tekijän teoksen kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta ei voi muuttaa niin, että se loukkaa teosta ja tällä tavoin myös tekijää. Respektioikeus suojaa sekä tekijän taiteellista että kirjallista oikeutta. Toisaalta respektioikeus myös korostaa tekijän ja teoksen yhteyttä toisiinsa.⁹⁸ Respektioikeuteen kuuluu olettamus, ettei teosta saa saattaa yleisön saataviin loukkaavassa muodossa eikä yhteydessä. TekOikL:n 3§:n 3 momentin mukaan tekijä voi luopua kyseisistä oikeuksista vain, jos kyseessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen.

Taloudellisista oikeuksista säädetään TekOikL:n 2§:ssä. Tekijällä on yksinoikeus määrätä teoksensa käytöstä, jolla on taloudellista merkitystä.⁹⁹ Taloudellinen oikeus antaa tekijälle oikeuden määrätä niistä ehdoista, joilla hänen teostaan saadaan hyödyntää muiden käyttäjien toimesta. Tekijänoikeutta tarkasteltaessa on hyvä muistaa, ettei tekijän määräämisvalta teokseensa koske ainoastaan teoksen alkuperäistä muotoa vaan esimerkiksi myös siitä tehtyjä kopioita. Taloudelliset oikeudet takaavat tekijälle oikeuden teokseen myös silloin, kun siitä tehdään esimerkiksi käännös.¹⁰⁰ TekOikL:n 2§:n mukaan tekijänoikeus antaa tekijälle yksinoikeuden määrätä teoksestaan. Yksinoikeus antaa tekijälle oikeuden määrätä teokseen liittyvien kappaleiden valmistamisesta sekä teoksen että näiden kappaleiden saattamisesta yleisön saataviin. Tekijän yksinoikeutta voidaan kuitenkin rajoittaa ja näitä tekijänoikeuden rajoituksia käsitellään seuraavassa tutkielman luvussa. Kun tekijänoikeutta tarkastellaan perusoikeusnäkökulmasta, ovat taloudelliset oikeudet moraalisia oikeuksia olennaisemmassa osassa. Tekijänoikeuslain 2 säädetään näistä tekijän oikeutta rajoittavista rajoituksista.

⁹⁶ Ks. Harenko –Niiranen –Tarkela 2016, s.67-69.

⁹⁷ Ks. Harenko –Niiranen –Tarkela 2016, s. 70-71.

⁹⁸ Sorvari 2007, s.175.

⁹⁹ Harenko –Niiranen –Tarkela 2016, s.2

¹⁰⁰ Haarmann 2005, s.112.

4.4 Tekijänoikeuden rajoitukset

TekOikL:n 2 luku säätelee tekijänoikeutta rajoittavista säännöksistä. Tekijänoikeuslain 2 luvusta löytyy yhteensä 30 eri rajoitussäännöstä ja sopimuslissenssisäännöstä. Nämä 30 tekijänoikeuden rajoitusta voidaan asettaa eri asteille. Rajoitukset voidaan jakaa täyden oikeuden rajoituksiin, tekijänoikeudellisiin pakkolisensseihin sekä sopimuslissensseihin.¹⁰¹ *Täyden oikeuden rajoituksella* tarkoitetaan tekijänoikeuden rajoitusta, jossa teoksen käyttö ei edellytä tekijän lupaa eikä teoksen käyttäjällä ole korvausvelvollisuutta. *Tekijänoikeudelliset pakkolisenssit* eivät edellytä teoksen käyttöön tekijän lupaa, mutta käyttäjällä on korvausvelvollisuus tekijälle. *Sopimuslissenssit* ovat oikeudellinen konstrukti¹⁰², joka mahdollistaa tekijänoikeuden yhteisvalvontajärjestön lisenssin yltämisen myös sellaisiin oikeudenhaltijoiden teoksiin, joita lisenssin myöntävä taho ei edusta. Koska tekijänoikeuden rajoitukset ovat poikkeus tekijän yksinoikeuteen määräysvallasta, on rajoituksia tulkittava ahtaasti.¹⁰³

Tekijänoikeutta rajoittavia säännöksiä voidaan katsoa perustuvan joko sivistyksellisiin ja yhteiskunnallisiin syihin. Lisäksi tekijänoikeuslakiin on tehty rajoituksia myös käytännöllisistä syiden vuoksi.¹⁰⁴ Rajoitukset mahdollistavat tekijänoikeuslaista poikkeamisen ja se antaa mahdollisuuden rajoittaa tekijän teoksestaan nauttimaan suoja. Yhteiskunnalliset rajoitusperusteet antavat mahdollisuuden rajoittaa tekijänoikeutta sallimalla teoksen julkaisu esimerkiksi lehdessä ilman teoksen tekijän lupaan. Tällainen yhteiskunnallinen rajoitusperuste on esimerkiksi TekOikL:n 23§:n mukainen lehdistön julkaisuvapaus. Lehdistön julkaisuvapaus, kuten muutkin yhteiskunnallisen syyn omaavat rajoitukset vaativat sen, että teoksen levittämällä tulee olla yhteiskunnallinen syy. Joissakin tapauksissa tekijänoikeus on jopa säädetty väistymään ja teoksen käyttäminen on sallittu ilman tekijän lupaa. Tällaisissa tapauksissa tekijälle ei makseta korvausta teoksen käyttämisestä.¹⁰⁵

Sananvapaus on yksi niistä perusoikeuksista, jonka hyväksi tekijänoikeuslakiin on otettu tekijänoikeutta rajoittavia perusteita.¹⁰⁶ Perusoikeusnäkökulmasta voidaan tarkastella tekijänoikeuden rajoituksia ja perusoikeusnäkökulma myös ohjaa rajoitusten

¹⁰¹ Harenko-Niiranen-Tarkela 2016, s.104.

¹⁰² Ks. tarkemmin määritelmä Harenko-Niiranen-Tarkela 2016, s.105.

¹⁰³ KM 1953:5, s.53.

¹⁰⁴ HE 28/2004, s.9.

¹⁰⁵ HE 28/2004, s.9.

¹⁰⁶ Harenko –Niiranen –Tarkela 2016, s.3-4.

tulkintaa perusoikeusmyönteisemmäksi.¹⁰⁷ Tekijänoikeudenrajoitukset takaavat yleisölle mahdollisuuden käyttää teoksia, mutta teoksia ei saa kuitenkaan käyttää tekijää loukkaavalla tavalla. Tekijänoikeuden rajoituksista voidaan puhua yleiskäyttöoikeuksina; ne ovat oikeuksia, joilla taataan yhteiskunnassa yksilöille yhteisiä voimavaroja.¹⁰⁸ Kuten aiemmin on mainittu, tekijänoikeuden rajoituksissa on aina kunnioitettava tekijän moraalisia oikeuksia. Tämä luo velvollisuuden olla poikkeamatta teoksen isyysoikeudesta. Siitä ei voi poiketa niissäkään tilanteissa, joissa teos on tuotu yleisön saataville tekijänoikeuden rajoituksen kautta.¹⁰⁹

Oesch pitää tekijänoikeuden rajoituksia oikeuskäytännössä vaikeaselkoisina ja laaja-alaisina.¹¹⁰ Kritiikkiä kohdistuu myös tekijänoikeuden rajoitusten puutteellisuuteen ja liian suppeaan tulkintatapaan. Suppea tulkintatapa tulee Bernin konvention kolmivaihetestistä.¹¹¹ Tämä kyseinen kolmivaihetestin tulkinta ohjaa myös kansallisen lainsäädännön rajoitusten tulkintaa. *Suppea tulkintatapa*¹¹² vaikeuttaa lain rajoitusten tulkintaa ja nostaa esille kysymyksen siitä, onko TekOikL:n rajoitukset ristiriidassa perusoikeudellisten rajoittamisedellytysten nähden. Tämä aiheuttaa pohdintaa siitä, onko tekijänoikeuslain mukaiset rajoitusperiaatteet tarpeeksi tehokkaita ja tulisiko lainsäädäntöä mahdollisesti muuttaa tämän osalta. Suppea tulkintatapa tukee ajatusta tekijänoikeuden yksinoikeudesta teokseensa ja rajoituksia voidaan pitää poikkeuksina tästä yksinoikeudesta.¹¹³ Kuten aiemmin on tullut esille, tekijänoikeuden rajoittaminen ei ole yksiselitteistä ja siitä on tehty lainsäädännössä jopa liian vaikeaa. Säännösten suppea tulkintatapa ei siis kannata perusoikeusnäkökulman mukaista laintulkintaa ja tämä jo itsessään rajoittaa perusoikeuksien toteutumista.

4.5 Sananvapautteen liittyvät tekijänoikeuden rajoitukset

Sananvapauden kannalta tarkasteltaessa merkittävä tekijänoikeuden rajoitus on *siteeraus*. Siteeraus tarkoittaa oikeutta käyttää tekijänoikeudellisesti suojattua aineistoa toisessa yhteydessä ja osana uutta teosta.¹¹⁴ Siteeraus

¹⁰⁷ Haarmann 2014, s.95.

¹⁰⁸ Lavapuro 2007, s.168.

¹⁰⁹ Haarmann 2014, s.87.

¹¹⁰ Oesch 2005, s.360.

¹¹¹ Ks. Haarmann 2014, s.94.

¹¹² Oesch –Eloranta –Heino –Kokko 2017, s.15 ja Lavapuro 2007,s.149.

¹¹³ Haarmann 2005, s.164.

¹¹⁴ Harenko –Niiranen –Tarkela 2016, s.199.

säädetään TekOikL:n 22§:ssa. Siteerausoikeuden käyttö vaatii kolmen edellytyksen täyttymistä. Ensimmäisenä edellytyksenä on että teoksen tulee olla julkistettu, jotta sitä voidaan siteerata eli lainata. Kyse on niin sanotusta *julkistamisvaatimuksesta*.¹¹⁵ Toisena edellytyksenä on, että siteerauksen käytön tulee olla hyvän tavan mukaista. Kolmas edellytys siteerausoikeudessa vaatii, että teoksen lainaus toteutetaan tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Kolmannen edellytyksen kohdalla ei ole yleispäteviä sääntöjä ja tämä vaikeuttaa edellytyksen tulkintaa.¹¹⁶

Siteerausoikeuden yhteydessä voidaan puhua *vetoamisfunktiosta*; jotta siteeraus on oikeutettu, tulee sillä olla asiallinen yhteys siteerattuun teokseen.¹¹⁷ Siteerausoikeuden tehtävä on olla luomistyön tuki.¹¹⁸ Siteerausoikeus on sananvapauden kannalta merkittävä rajoitus. Siteerausoikeus luo muillekin oikeuden käyttää tekijän luomaa teosta. Siteerausoikeus antaa uudelle tekijälle mahdollisuuden käyttää sananvapauttaan ja luoda uutta teosta hyödyntäen. Yleisöllä on mahdollisuus ilmaista itseään teoksen avulla ja samalla se ei riko tekijän oikeuksia teokseensa. Siteerausoikeus on rajoitus, joka erikseen tukee sananvapauden toteutumista ja samalla kaventaa tekijän valtaa teokseensa.

TekOikL:ssa säädetään myös muista rajoituksista, joilla on yhteys perusoikeuksista sananvapauteen. Sananvapauteen liittyviä rajoituksia ovat esimerkiksi TekOikL:n 23§:n lehdistön lainausoikeus ja 25 c §:n julkisten lausumien toisintamisoikeus. *Lehdistön lainausoikeus* antaa lehdistölle luvan ottaa sanomalehteen tai aikakausikirjaan uskonnollista, poliittista tai taloudellista päivänkysymystä koskevan kirjoituksen, jollei siinä ole jälkipainantakieltoa. Kyseisen lainausoikeuden tarkoituksena on halu varmistaa sekä tiedonvälityksen vapauden että keskustelun ajankohtaisista aiheista tiedotusvälineissä toteutuminen.¹¹⁹ TekOikL:n 25 c §:ssä säädetty *julkisten lausumien toisintamisoikeus* antaa luvan toisintaa tekijän suostumuksetta esitys, joka on suullisesti tai kirjallisesti esitetty julkisessa edustajistossa, viranomaisessa tai yleisestä asiasta neuvottelemista varten pidetyssä julkisessa tilaisuudessa. Annetun lausunnon tai todisteena esitetyn kirjoituksen saa toisintaa vain juttua selostettaessa ja tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Kyseisen rajoituksen tarkoituksena on TekOikL:n 23§:n tavoin palvella tiedotusvälineitä ja niiden tarpeita.

¹¹⁵ Harenko –Niiranen –Tarkela 2016, s.201.

¹¹⁶ Harenko –Niiranen –Tarkela 2016, s.204.

¹¹⁷ Haarmann 2005, s.189.

¹¹⁸ Haarmann 2014, s.106.

¹¹⁹ Harenko-Niiranen-Tarkela 2016, s.209.

Suoranaisesti omaisuudensuojan eduksi tehtyjä tekijänoikeuden rajoituksia ei löydy TekOikL:n 2 luvun rajoituksista, sillä tekijänoikeuden ja omaisuudensuojan päämääränä on suojata tekijän luomaa teosta. Tekijänoikeuslain rajoitusten tarkoituksena on rajoittaa tätä yksinoikeutta. Rajoitukset toimivatkin enemmän yleisön sananvapauden ja yksityiselämän suojan perusteella kuin omaisuudensuojan perusteella. Rajoitusten päämääränä onkin mahdollistaa yleisölle käyttömahdollisuus tekijänoikeuslain alaisiin teoksiin eikä niitä voida rajoitusten osalta lähestyä omaisuudensuojan kannalta. Alempana onkin käsitelty tekijänoikeuden yhteyttä omaisuudensuojaan, joka avaa myös aihetta tarkemmin. Tarkasteltaessa tekijänoikeuden ja omaisuudensuojan suhdetta voidaan tehdä päätelmiä, miksei tekijänoikeuden rajoitukset ole luotu silmällä pitäen omaisuudensuojan toteutumista. Omaisuudensuojan ja tekijänoikeuden välinen suhde eroaa huomattavasti sananvapauden ja tekijänoikeuden välisestä suhteesta ja näin ollen tekijänoikeuden rajoituksiakaan ei ole luotu omaisuudensuojan turvaamiseksi toisin kuin sananvapauden kohdalla.

4.6 Tekijänoikeuden haasteita

Tekijänoikeus on oikeutta, jonka toimintaympäristö on ollut muutoksen alla erityisesti viime vuosikymmenen aikana. Digitaalinen käyttöympäristö on tuonut tekijänoikeuden lähemmäksi yksilöä esimerkiksi eri sosiaalisen median alustoilla julkaistavien valokuvien muodossa. Tekijänoikeus on oikeudenalaa, jonka opit ja lainsäädäntö ovat kehittyneet enimmäkseen ennen digitaalista aikaa.¹²⁰ Koska tekijänoikeuden säännökset ovat suurimmalta osin luotu ennen teknologian kehitystä, eivät kaikki säännökset enää palvele tekijänoikeutta parhaalla mahdollisella tavalla muuttuvassa ja kehittyvässä ympäristössä. Digitaalinen käyttöympäristö on tuonut tekijänoikeuden ulottuville sellaisissakin tapauksissa, joita ei ole ajateltu tekijänoikeuslakia säädettäessä. Muuttuvat käyttöympäristöt sekä teokset aiheuttavat tekijänoikeudelle ja erityisesti tekijänoikeuslaille haasteita reagoida tähän muutokseen.

Digitalisoitumiskehitys on ollut haastavaa tekijänoikeudelle ja erityisesti haasteeksi on noussut teoksen kopiointiin liittyvät kysymykset. Nykyaikana teoksien kopiointi on paljon helpompaa ja tätä ei ole huomioitu nykyisessä tekijänoikeuslaissa.¹²¹ Teoksien kopiointi sosiaalisessa mediassa on helppoa ja myös teoksen kopion levittäminen on

¹²⁰ Kotila 2009, s. 135.

¹²¹ Pihlajarinne 2014, s.868.

myös tuonut haasteita tekijänoikeudelle. Jäljempänä tutkimuksessa käsitellään juurikin markkinaoikeuden tapausta, jossa tulkitaan teoksen kopion levittämistä ja, onko valokuvasta tehdyn kopion julkaiseminen ja saattaminen yleisön saataville ollut perusteltua. Tapaus on hyvä esimerkki siitä, kuinka tekijänoikeuden tulee reagoida muuttuvaan käyttöympäristöön ja kuinka teoksen julkaisu ja jakaminen ovat muuttuneet aiemmista julkaisukeinoista.

Tekijänoikeuslakia ei voida enää pitää nykyistä käyttöympäristöä vastaavana eikä voida katsoa, että tekijänoikeuslaki palvelisi tekijänoikeudellisissa oikeusongelmissa niin hyvin kuin sen pitäisi. Tekijänoikeuslaki tarvitsisi uudistusta, jotta se voisi vastata tekijänoikeudellisiin haasteisiin, ja jotta se pystyisi reagoimaan oikeudellisiin ongelmiin tarpeeksi tehokkaasti. Tekijänoikeuslain päivittämiseen nykypäivään liittyy kuitenkin ongelmia. Tekijänoikeuden yleiset opit on vahvasti sidottuja kansainvälisiin sopimuksiin sekä tekijänoikeutta koskeviin direktiiveihin, että tekijänoikeuslain muuttaminen vaatisi muutosta kansainvälisellä tasolla.¹²²

Tekijänoikeuden kehitystarpeeseen vastaa tekijänoikeusdirektiivi, joka tulee muuttamaa tekijänoikeuslakia ja vastaa juurikin käyttöympäristön aiheuttamaan muutostarpeeseen. Tekijändirektiivi on ensimmäinen askel tekijänoikeuslain kehittämisessä sekä tekijänoikeuden sääntelyn nykyaikaistamisessa. Nähtäväksi kuitenkin jää, tuleeko tulevaisuudessa vielä enemmän tarpeellisia muutoksia tekijänoikeuslakiin vai jääkö tekijänoikeuslaki odottelemaan seuraavaa muutosta taas siihen asti, ettei se enää vastaa sen hetkisiin tarpeisiin ja oikeudelliseen haasteisiin. Tekijänoikeuslain kansallinen päivittäminen ja muuttaminen on kuitenkin haasteellista ilman direktiivien tai kansainvälisten sopimusten muuttamista, joten on perusteltua, että tekijänoikeusdirektiivin seurauksena tekijänoikeuslakia muutetaan perusteellisesti. Muutoksen seurauksena tekijänoikeuslaki vastaa digitalisoitumisen haasteisiin ja mahdollistaa myös tekijöille entistä parempaa suojaa teoksiinsa.

¹²² Pihlajarinne 2014, s.2014.

5. Yhteys tekijänoikeuden ja perusoikeuksien välillä

5.1 Suhde tekijänoikeuden ja sananvapauden välillä

Sananvapaus ja tekijänoikeus ovat sidoksissa toisiinsa. Perustuslaki takaa jokaiselle oikeuden vapaaseen ilmaisuun ja TekOikL teoksen haltijalle oikeuden määrätä teoksestaan.¹²³ Näiden oikeuksien välistä suhdetta voidaan pitää toisiaan tukevana siltä osin, että tekijänoikeus suojaa ihmisille mahdollisuuden toteuttaa itseään. Itsensä toteuttaminen on myös sananvapauden klassinen oikeutus.¹²⁴ Voidaankin katsoa, että perustuslaki ja tekijänoikeuslaki tavoittelevat yhteistä päämäärää. Molemmat lait haluavat tukea yksilön vapaata luomista ja ilmaisua. Tämä yhteinen päämäärä tulee myös esille lainvalmistelussa. Tekijänoikeuslain osalta lainvalmistelussa on perusteltu, että tekijänoikeuden säätämisessä ja tulkinnassa tulee ottaa huomioon merkitykselliset perusoikeudet ja myös estää tekijänoikeuksien kohtuuton rajoittaminen.¹²⁵ Lainsäätäjän mukaan tekijänoikeuden ja perusoikeuksien välinen yhteys tulee huomioida lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä. *Mäenpään* mukaan tekijänoikeutta koskevaa lainsäädäntöä muutettaessa oli otettava huomioon omaisuudensuojan piiriin kuuluvan tekijänoikeuden suhde sananvapauteen.¹²⁶

Sananvapauden ja tekijänoikeuden välinen suhdetta voidaan pitää horisontaalisena. Joidenkin tulkintojen mukaan tekijänoikeutta ei kuitenkaan tulisi pitää osana julkisoikeudellista perusoikeusajattelua.¹²⁷ Tällainen poissulkeva tulkintalinja ei ole yksiselitteinen. Molemmilla oikeuksilla on vahva sidos toisiinsa eikä oikeuskäytännössä voida soveltaa laintulkintaa, joka sulkisi oikeudet kokonaan pois toisiinsa nähden. Oikeuskäytäntö ei voi olla niin vastaan perusoikeusnäkökulmaa, että se keskittyisi ainoastaan yksityisoikeudelliseen näkökulmaan. Tällainen yksityisoikeutta suosiva laintulkinta asettaisi oikeudet eri arvoiseen asemaan. Vaikka yksityisoikeus helposti nauttii perusoikeutta vahvempaa suojaa, ei tuomioistuimien saa asettaa yksityisoikeutta perusoikeuden edelle. Oikeuskäytännössä tuomioistuinten tulisi suhtautua oikeuksien väliseen suhteeseen neutraalisti ja tehdä tapauskohtaisesti harkintaa oikeuksien etuisuuksista.

Pekka Länsinevan mukaan yksityis- ja julkisoikeuden välinen vuorovaikutus on lisääntynyt ja tämän seurauksena perusoikeusnäkökulmalle on annettu painoarvoa

¹²³ Harenko –Niiranen –Tarkela 2016, s.1.

¹²⁴ Neuvonen 2012, s.164.

¹²⁵ HE 28/2004, s.2.

¹²⁶ PeVp 46/2004, liite 5,s.1.

¹²⁷ Neuvonen 2012, s.164.

esimerkiksi varallisuus oikeudellisissa keskusteluissa.¹²⁸ Vuorovaikutuksen kasvaessa julkisoikeuden- ja yksityisoikeuden välillä, pohtia oikeuksia ja niiden suojien merkitystä. Vaaraksi yksityis- ja julkisoikeuden lähentyessä voi tulla se, että oikeudenalat alkavat menettää itselleen tyypillisiä piirteitä johtuen perusoikeudellisen näkökulman vahvistumisesta.¹²⁹ Tilanteet, jossa oikeudenalat alkavat menettää tyypillisiä piirteitä, voivat ne myös menettää oikeudenalalleen tyypillisiä periaatteita ja yleisiä oppeja.¹³⁰ Tämä on kuitenkin kriittinen ajattelutapa liittyen yksityisoikeuden ja julkisoikeuden väliseen suhteeseen. Epätodennäköisenä voidaan pitää tilannetta, jossa oikeudenalat lähentyisivät niin mittavasti, että ne alkaisivat menettää tyypillisiä periaatteita ja oppeja sen seurauksena, että perusoikeusnäkökulma laintulkinnassa lisääntyisi.

Vuorovaikutus yksityis- ja julkisoikeuden välillä tulisi nähdä mieluummin positiivisena ja sitovana tekijänä eri oikeudenalojen välillä.¹³¹ Perusoikeudet ja ihmisoikeudet edustavat kuitenkin koko oikeusjärjestykselle yhteistä käsitteellistä ja sisällöllistä kosketuspintaa ja niiden tulisi auttaa tulkitsemaan julkisoikeuden ja yksityisoikeuden yhteensovittamista.¹³² Eri oikeudenalojen tarkastelu perusoikeudelle tyypillisestä perspektiivistä voi tuoda niissä esiin uusia mahdollisuuksia ja ulottuvuuksia. Tämän vuoksi perusoikeusnäkökulmaa ei tulisikaan nähdä liiaksi vain haittana, joka estää oikeudenalaa toteuttamasta oppejaan ja periaatteitaan. Ajattelumalli, jossa perusoikeusnäkökulman ajatellaan kuuluvan kiinteäksi osaksi myös yksityisoikeuden, kuten tekijänoikeuden, oikeudenalaa, mahdollistaa monipuolisemman tulkinnan oikeudelliselle arvioinnille kuin laajemmat mahdollisuudet myös tekijänoikeuden ja perusoikeuden välisen suhteen tarkastelulle.

Suhdetta tekijänoikeuden ja sanavapauden välillä voidaan pitää sekä yksinkertaisena että monijakoisena.¹³³ Edellä mainittujen oikeudenalojen kesken voidaan havaita yhtäläisyyksiä. Voidaankin sanoa, että näiden oikeuksien haltijoilla on yhteinen etu levittää teosta eikä etua tulisi rajoittaa liiallisella sääntelyllä.¹³⁴ Tekijänoikeuden haltijalla on kuitenkin oikeus rajoittaa teoksensa levitystä ja se aiheuttaa ristiriitaa suhteessa suuren yleisön sananvapauteen. Usein tekijänoikeudet rajoittavat lehdistön

¹²⁸ Länsineva, 2004, s.276.

¹²⁹ Länsineva, 2004, s.282.

¹³⁰ Länsineva, 2004, s.283.

¹³¹ Länsineva, 2004, s. 284.

¹³² Länsineva 2011, s. 458.

¹³³ Oesch 2005, s.353.

¹³⁴ Oesch –Eloranta –Heino –Kokko 2017, s15.

sananvapautta ja voivat muodostaa ristiriitoja sananvapauden ja tekijänoikeuden suhteen. Teoksen nauttima suoja on yleensä se oikeus, joka saa etua, kun harkitaan, onko lehdistö loukannut tekijän oikeutta teokseensa kirjoittamalla uutisen tekijän valokuvasta ja julkaisemalla siihen liittyvän kuvan. Tilannetta voidaan tarkastella myös lehdistön sananvapauden perspektiivistä. Oeschin tulkinnan mukaan tekijänoikeutta voidaankin pitää liian vahvana oikeutena verrattaessa perusoikeuksiin.¹³⁵

Kuten aiemmin on tuotu esille, tekijänoikeudella on yhteys perusoikeuksista sananvapauden lisäksi omaisuudensuojaan.¹³⁶ Tekijänoikeus nauttii perustuslain sille suomasta omaisuudensuojasta ja tämä vaikuttaa myös sananvapauden ja tekijänoikeuden väliseen suhteeseen. Edellä mainittu yhteys vaikuttaa myös tekijänoikeuden ja sananvapauden väliseen suhteeseen. Tulkittaessa edellä mainittuja oikeuksia ei voida kuitenkaan kiinnittää huomiota ainoastaan perusoikeuden ja yksityisoikeuden välille muodostuvaan ristiriitaan.

5.2 Suhde tekijänoikeuden ja omaisuudensuojan välillä

Tekijänoikeutta pidetään on yksityisoikeutena, jonka tarkoituksena on suojella teoksen tekijän oikeuksia. Tekijälle annetaan yksinoikeus määrätä teoksestaan; tekijä voi päättää teoksestaan ja sen jakelusta. Koska tekijänoikeus on immateriaalioikeus, on se omaisuutta ja näin ollen sillä on automaattisesti yhteys perustuslaissa säädettyyn omaisuudensuojaan. Omaisuudensuojan ja tekijänoikeuden välinen yhteys on turvattu niin perustuslaissa kuin kansainvälisissä sopimuksissa. Perustuslaista omaisuudensuoja löytyy 15 §:stä ja kansainvälisissä sopimuksissa omaisuudensuoja löytyy esimerkiksi YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevasta TSS-sopimuksesta.

PL:n 15 §:n mukaisesti jokaisen omaisuus on suojattu ja omaisuudensuoja tarkoittaa käytännössä omistajan oikeutta saada omalle omaisuudelleen suojaa. Omaisuudensuojan voidaan katsoa olevan rajoittamaton oikeus.¹³⁷ Omaisuudensuoja poikkeaa muista perusoikeuksista, sillä omaisuuden katsotaan nauttivan korostettua suojaa verrattuna muihin perustuslaissa säädettyihin oikeuksiin.¹³⁸ Omaisuuden saadessa

¹³⁵ Oesch 2005, s.353. Vrt. Karhu 2008, s.445.

¹³⁶ Välimäki 2004, s.265.

¹³⁷ Ollila, 2004, s.15.

¹³⁸ Tiilikka, 2007, s. 143.

korostettua suojaa, voidaan katsoa myös tekijänoikeuden nauttivan suurempaa suojaa verrattuna esimerkiksi sananvapauteen. Omaisuudensuojalla pyritään rajoittamaan julkisen vallan mahdollisuutta heikentää omistajan oikeuksia. Lisäksi julkiselle vallalle asetetaan velvollisuus suojata omaisuutta loukkauksilta.¹³⁹ Erinäiset lait ja säädökset, kuten tekijänoikeus, suojaavat omaisuutta ulkopuolisten tahojen rikkeiltä ja loukkauksilta. Omaisuudensuojan tarkoituksena on suojata omaisuutta sen laajimmassa merkityksessä.¹⁴⁰

Omaisuudensuojalla ja tekijänoikeudella välillä on sama tavoite: ne molemmat suojelevat tekijän omaisuutta. Kun tekijänoikeus ottaa osaksi omaisuudensuojaa, seuraa tekijänoikeudelle vahva yksinoikeus.¹⁴¹ Omaisuudensuoja on näin ollen olennainen osa tekijänoikeutta. Tekijänoikeuden ja omaisuudensuojan välistä suhdetta tarkasteltaessa voidaan jopa ajatella omaisuudensuojan saavan etusijaa muihin perusoikeuksiin nähden. Omaisuudensuoja on merkittävä tekijänoikeudelle, sillä kyseinen perusoikeus takaa suojan tekijän omaisuudelle, eli tekijän tekemälle teokselle. Ilman omaisuudensuojaa tekijänoikeudelle ei voitaisi katsoa olevan niin merkityksellistä asemaa, kuin sillä tällä hetkellä on. Tämä pitää paikkansa niin yksityisoikeudellisesta, kuin perusoikeudellisesta näkökulmasta katsottaessa. Jos tekijänoikeudella ei olisi perusoikeudellista suojaa omaisuuden osalta, olisi sananvapauttakin ja tekijänoikeutta verratessa kyse suoranaistemasta yksityisoikeuden ja julkisoikeuden ristiriidasta.

Tulkittaessa tekijänoikeutta ja perustusosoikeudellista näkökulmaa tulee tuomioistuimen pohtia asettaako se automaattisesti omaisuudensuojan sananvapauden edelle ja näin luo perusoikeuksien välille etusijajärjestyksen. Kriittisesti ajateltuna voidaankin katsoa, että omaisuudensuojalle voidaan antaa etuoikeus sananvapauteen nähden tilanteissa, joissa vastakkain asettuvat sanavapaus ja tekijänoikeus. Tällä näkökulmalla tekijänoikeudella on sekä perusoikeudellinen että yksityisoikeudellinen suoja.

Omaisuudensuoja on hankaloittava tekijä, kun oikeuskäytännössä tulkitaan hankaloittaa tulkintaa, kun oikeuskäytännössä vastakkain asettuvat tekijänoikeus ja sananvapaus. Oikeuskäytännössä onkin sananvapautta ja tekijänoikeutta koskevissa ratkaisuisa jouduttu ottamaan huomioon tekijänoikeuden nauttima omaisuudensuoja, joka vaikeuttaa tulkintaa. Tekijänoikeuden yhteys omaisuudensuojaan mutkistaa tulkinnan tekemistä ja asettaa paineen niin sananvapauden kuin omaisuudensuojan välille. Kun

¹³⁹ Tiilikka 2007, s. 144.

¹⁴⁰ Saraviita 2011, s.226.

¹⁴¹ Koillinen –Lavapuro 2002, s.337.

tekijänoikeus jo itsessään nauttii perusoikeuden antamaa suojaa, on ristiriitaa tulkittaessa vaikea hahmottaa eroa perusoikeudelliselle ja yksityisoikeudelliselle näkökulmalle. Tämä tulkintalinja ei ole yksinkertainen ja sitä ovat joutuneet pohtimaan eri tuomioistuimet ratkaisuisaan ja niissä on jouduttu tekemään pohdintaa näiden oikeuksien välillä.

Tekijänoikeuden nauttima omaisuudensuoja hankaloittaa perusoikeuksien tulkintaa erityisesti tilanteissa, joissa pohdittavana on niin sananvapauden kuin omaisuuden suojan rajoittaminen. Omaisuudensuoja voidaan nähdä tekijänoikeutta tukevana tekijänä ja näin ollen sitä ei voida muiden perusoikeuksien kanssa samanarvoisena tekijänoikeudellisissa kysymyksissä. Omaisuudensuoja onkin muista perusoikeuksista poikkeava, kun sillä on selkeä yksityisoikeudellinen tavoite. Sananvapaus nähdään sen sijaan demokraattisena ja yhteiskunnallisena perusoikeutena.¹⁴² Näiden oikeuksien ollessa ristiriidassa tulee oikeuskäytännössä tarkasti pohtia oikeuskysymyksiä niin yhteiskunnallisesta näkökulmasta kuin yksityisoikeudellisen tavoitteen lähtökohdista.

6. Tekijänoikeus, sananvapaus ja omaisuudensuoja oikeuskäytännössä

6.1 Oikeuskäytäntöä Suomessa

Suomessa tuomioistuimet eivät ole käsitelleet useita tekijänoikeuden ja sananvapauden tai omaisuudensuojan välisiä oikeustapauksia. Tekijänoikeuden asema Suomessa on vahvasti yksityisoikeudellinen eikä tämän vuoksi esimerkiksi korkeimpaan oikeuteen ole noussut käsittelyyn ennakkotapauksia, jotka suoranaisesti käsittelevät tekijänoikeuden ja perusoikeuksista sananvapauden tai omaisuudensuojan välistä ristiriitaa ja näiden tulkintaongelmaa. Alla esittelen kuitenkin muutaman korkeimman oikeuden ennakkoratkaisun, jossa korkein oikeus on ottanut kantaa sananvapauden merkityksestä perusoikeuksien ristiriidassa ja millaisia perusteita sananvapauden rajoittamisessa on huomioitava oikeuskäytännössä. Nämä tapaukset osoittavat tutkimuksen kannalta oleellisesti perusoikeuksien rajoittamisen haasteellisuuden sekä sananvapauden laajan vaikutuksen. Lisäksi esittelen markkinaoikeuden tapauksen, joka ottaa erityisesti kantaa tekijänoikeuden ja lehdistön julkaisuvapauden sekä sananvapauden väliseen ristiriitaan.

¹⁴² Manninen 2011, s. 461.

6.1.2 Korkeimman oikeuden ja markkinaoikeuden ratkaisuja

Tekijänoikeutta on harvemmin kansallisessa oikeuskäytännössä yhdistetty perusoikeuksista juurikin sananvapauteen ja omaisuuden suojaan. Yleisempää on, että oikeustapaukset käsittelevät esimerkiksi sananvapauden ja yksityisyydensuojan ristiriitaa. Tällaisista tapauksista myös EIT on antanut Suomea koskevia ratkaisuja.¹⁴³ Korkeimman oikeuden tapauksista ei siis löydy suoraa yhteyttä tekijänoikeuden ja perusoikeuksien välille. Alla esitellyissä tapauksissa on kuitenkin havaittavissa se, kuinka tuomioistuinten on harkittava sananvapauden merkitystä ja sille annettavaa painoarvoa. Tekijänoikeutta on kuitenkin käsitelty perusoikeuksien kannalta markkinaoikeuden tapauksessa ja huomioon on otettu juurikin sananvapauden suhde tekijänoikeuteen.

Korkeimman oikeuden tapaus KKO 2005:82 käsitteli tapausta, jossa tuomioistuimen tehtäväksi tuli arvioida sananvapauden ja yksityiselämän suojan keskinäistä suhdetta. Vaikka kyseinen tapaus ei käsittelekään tekijänoikeutta, antaa se kuitenkin hyvän näkökulman sananvapauden asemasta suhteessa perusoikeuksiin ja kuvan siitä, millainen merkitys tulkinnassa on sananvapautta koskevan viestin sisällöllä ja kokonaisharkinnalla. Korkeimman oikeuden ratkaisussa oli kyse tilanteesta, jossa lehdistö oli julkaissut artikkelin koskien presidentinvaaliehdokkaan keskeisen kampanja-avustajana toimineen A:n avioliiton ulkopuolista suhdetta julkisuudesta tunnetun TV-juontajan entisen puolison kanssa. Korkein oikeus katsoi lehtiartikkelin loukanneen A:n yksityiselämän suojaa. Vaikka tapaus ei liitykään suoranaisesti tutkimuksen kannalta oleellisesti tekijänoikeuden ja perusoikeuksien suhteeseen, ilmenee korkeimman oikeuden perusteista sananvapauden merkitys ja kuinka kokonaisharkinnassa on lähdettävä tarkastelemaan vastakkain olevia perusoikeuksia ja harkita, kuinka yhteiskunnallisesta näkökulmasta on oleellista rajoittaa sananvapautta toisen yksilön perusoikeuden suojaamiseksi.

Tapauksessa olennaista oli tutkia onko A:n yksityiselämän suojaa loukattu julkaisemalla kyseinen artikkeli. Vastaajat olivat katsooneet sananvapauden turvaavan heille oikeuden julkaista kyseinen artikkeli koskien A:n yksityiselämää, sillä asialla oli yhteiskunnallista merkitystä. Vastaajien mukaan kyseessä oli julkisuuden henkilö, sillä hän hoiti presidentinvaaliehdokkaan vaalikampanjaa yhtenä avainhenkilönä ja tämän vuoksi tehtävää voitiin pitää yhteiskunnallisesti merkittävänä. A:n mukaan häntä ei voitu pitää

¹⁴³ Ks. tarkemmin esimerkiksi Ruusunen v. Suomi- tapaus, 2014.

tällaisena henkilönä, jonka yksityiselämän suojaa olisi rajoitettu, sillä hän toimi vaalikampanjassa vain palkattuna toimihenkilönä eikä poliittisessa roolissa.

Perusteluissaan korkein oikeus totesi, että kyseisessä oikeustapauksessa ovat vastakkain perusoikeudet, jotka ovat turvattu niin perustuslaissa kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksen artikloissa. Korkeimman oikeuden mukaan muista perusoikeuksista seuraa rajoituksia sananvapauden käytölle. Vaikka sananvapaus on taattu niin perustuslaissa kuin ihmisoikeussopimuksissa, ei se oikeuta oikeuden väärinkäyttöä ja sananvapaus ei oikeuta kunnian tai yksityiselämän loukkausta eikä muutakaan oikeuden väärinkäyttöä. Tämä lähtökohta on perusoikeustasolla riidaton, mutta tulkintakysymykset ovat vaikeampia tilanteissa, joissa joudutaan arvioimaan perusoikeuksien ulottuvuutta. Kuten on jo aiemmin mainittu, perusoikeuksilla ei ole etusijajärjestystä toisiinsa nähden. Vastakkain olevien perusoikeuksien näkökohdat on sovittava yhteen ja pyrittävä toteuttamaan ne rinnakkain. Perusteluissaan korkein oikeus mainitsee, että kyseinen periaate ilmenee EIS 17 artiklassa, jonka mukaan yleissopimus ei oikeuta mihinkään sellaiseen, jonka tarkoituksena on tehdä tyhjäksi jokin yleissopimuksessa tunnustettu oikeus tai vapaus ja rajoittaa niitä enemmän kuin yleissopimus sallii.

Korkein oikeus viittasi perusteluissaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön sananvapauden rajoittamisessa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö osoittaa, että vastakkain olevien perus- ja ihmisoikeuksien etujen yhteensovittamiseksi tulee turvattujen oikeuksien sisältöä tulkita. Oikeuksien rajoitusperusteet löytyvät Euroopan ihmisoikeussopimuksen artikloista. Sopimuksen 10 artiklan 2 kappaleen mukaan sananvapautteen voidaan kohdistaa rajoituksia, jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa. Tällainen sallittu rajoitusperuste on toisen oikeuksien turvaaminen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö osoittaa, että sananvapautta rajoittaessa on annettava merkitystä sille, millaisen tiedon julkaisemisesta on kyse. Tuomioistuimen on arvioitava, onko kyse yhteiskunnallisesti relevantin tiedon julkaisemisesta vai lukijakunnan uteliaisuuden tyydyttämisestä. EIT:n mukaan ratkaisevaa on, millainen merkitys tiedoilla on yhteiskunnallisesti merkittävässä keskustelussa. Aiheen tulee täyttää julkisen mielenkiinnon ja kiinnostavuuden kriteeri ja kriteerin täytyessä sananvapauden rajoittamista tulkitaan tiukasti.¹⁴⁴

Julkisen mielenkiinnon perusteeksi ei riitä ainoastaan yleisön mielenkiinto aiheeseen. Sananvapauden asema ja merkitys perusoikeutena tukee välttämätöntä yhteiskunnallista

¹⁴⁴ Ks. tarkemmin Hirvelä– Heikkilä 2017, s.516.

keskustelua ja turvaa arvostelun vapautta. Perusoikeuden suojan perusteisiin ei kuitenkaan kuulu viihteellisessä tarkoituksessa toisen henkilön yksityiselämän hyödyntäminen. Yksityiselämän suoja perusoikeutena suojaa tätä ja asettaa sananvapaudelle rajoja. Sananvapaudella turvataan oikeus julkaista myös loukkaavaakin tietoa.¹⁴⁵ Perusteluissaan korkein oikeus huomautti, ettei sananvapautta saa harjoittaa muiden turvattujen oikeuksien kustannuksella, vaikka sananvapaus turvaa oikeuden myös liioittelevaan ilmaisuun. Tuomioistuimen mukaan sananvapauden käyttötapoja koskevat periaatteet eivät kuitenkaan laajenna sananvapauden rajoja tapauksissa, joissa on kyse arkaluontoisen tiedon julkaisemisesta.

Perusteluissaan korkein oikeus korostaa sananvapauden alaisen tiedon hyväksyttävää perustetta. Jotta sananvapauden perusteella sallittaisiin julkaista yksityiselämää koskevaa tietoa, tulisi tiedon olla sellaista, jolla on demokraattisen yhteiskunnan osalta merkitystä ja pelkästään toiminta julkisessa tehtävässä ei ole tällainen hyväksyttävä peruste. Sananvapauden tehtävänä voidaan pitää oikeutta turvata tiedotusvälineille laaja harkintavalta siinä, millaista journalismia ne harjoittavat. Harkinnassa on huomioitava myös julkaistavan tiedon suhde yksilöön. Sananvapautta ei voida pitää perusteena, joka antaa lehdistölle vapauden julkaista kaikki saatavilla oleva tieto ja perustaa sitä ajatukseen sananvapauden toteutumisesta. Kuten perusteluissa on mainittu, pitää tiedon aina täyttää yhteiskunnallisen mielenkiinnon ja kiinnostavuuden kriteeri.

Ratkaisussa KKO 2010:39 korkeimman oikeuden harkittavaksi tuli ylempänä esitellyn oikeustapauksen tavoin yksityiselämän suojan ja sananvapauden välisen ristiriidan arviointi. Tapauksessa oli kyse tilanteesta, jossa kirjassa oli julkaistu julkisuuden henkilön yksityiselämään kuuluvaa arkaluontoista tietoa. Vastaaja oli kirjoittanut pääministerin entisenä seurustelukumppanina kirjan, joka käsitteli heidän seurustelusuhdettaan ja kirjassa oli esitetty pääministerinä toimineen A:n yksityiselämään liittyviä tietoja ja vihjauksia.

A oli aiemmin antanut julkisuuteen tietoja seurustelusuhteesta. Korkein oikeus katsoi, että kirjassa olleet tiedot paljastivat A:n yksityiselämästä sellaista tietoa, jota A ei itse ollut tuonut julkisuuteen ja yleisön tietoon. Se, että A oli aiemmin antanut julkisuuteen tietoja seurustelusuhteestaan ja yksityiselämän suojan piiriin kuuluvista asioista, ei ollut peruste katsoa kirjassa julkaistujen tietojen olevan yksityiselämän suojan ulkopuolella. A ei ollut antanut kirjalle ja yksityiselämään liittyvien asioiden julkaisulle suostumus-

¹⁴⁵ Viljanen 2012, s.87 sekä Korpisaari 2016, s.53.

taan. Perusteluna ei voitu myöskään pitää sitä, että kyseessä oli julkisuudesta tunnettu henkilö. Julkisuus ei ole peruste poistaa kokonaan yksilön yksityiselämän suojaa, vaikkakin se asettaa julkisuudesta tunnetun henkilön sietämään yksityiselämänsä suojan heikompaa asemaa verrattuna yksityiseen henkilöön. Korkeimman oikeuden harkittavaksi tuli, oliko kyseinen kirja loukannut A:n yksityiselämän suojaa, vai oliko vastaaja toiminut sananvapautensa sallimissa rajoissa.

Perusteluissaan korkein oikeus viittasi yksityiselämän suojan kuuluvan myös politiikassa ja yhteiskunnallisissa johtotehtävissä toimiville henkilöille. Perustuslaissa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvatut oikeudet eivät voineet asettaa julkisuudessa olevan henkilön oikeuksia eri asemaan. Korkein oikeus ilmaisi perusteluissaan sen, että tapauksessa tuli harkita julkaistun tiedon merkitystä ja oliko se luonteeltaan sellaista, joka loukkasi yksityiselämän suojaa. Mikäli tieto katsottiin olevan luonteeltaan sellaista, että sen levittäminen oleellisesti loukkaa yksilön yksityiselämän suojaa, oli vastaajan sananvapauden rajoittamiselle perusteet. Kuten aiemmin on ilmaistu, tulee sananvapauden rajoittamisessa harkittavaksi julkaistun tiedon luonne sekä yhteiskunnallinen merkitys. On syytä muistaa, ettei tiedon yhteiskunnallisena merkityksenä voida pitää ainoastaan tietoa koskevan henkilön julkisuutta. Tämä ei vastaa sananvapauden alaisen tiedon mielenkiinnon ja kiinnostuksen kriteerin edellytyksiä.

Korkein oikeus mainitsi perusteluissaan, että kirjan tekijöiden sananvapauden painoarvo oli kuitenkin korostunut siltä osin, kuin kirjassa oli käsitelty yleiseltä kannalta mielenkiintoisista ja tärkeäksi luokitelluista asioista käytävän julkisen keskustelun näkökulmasta merkityksellisiä seikkoja. Kirja ei siis kokonaisuudessaan loukannut toisen henkilön yksityiselämän suojaa, mutta sananvapautta tukevia merkityksellisiä seikkoja ei käytetty niissä kohdissa, jotka katsottiin yksityiselämän suojaa loukkaaviksi ja joiden julkaiseminen katsottiin vastaajien syyksi. Sananvapaudella ei siis voida perustella millaisen tahansa tiedon julkaisua ja tämän vuoksi korkein oikeus katsoi, että yksityiselämän suojalle tuli antaa näiden perusoikeuksien ristiriitatilanteessa suurempi painoarvo. Myös EIT oli korkeimman oikeuden kanssa samalla linjalla käsitellessään kyseistä tapausta vuonna 2014. EIT katsoi, ettei tapauksessa Ruusunen v. Suomi oltu rikottu vastaajien sananvapautta, vaan sananvapaudelle oli Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaiset rajoittamisperusteet.

Nämä kyseiset korkeimman oikeuden tapaukset osoittavat sen, ettei sananvapauden asema takaa sille etusijaa muihin perusoikeuksiin nähden. Perusoikeuksia arvioitaessa ei

käytetä etusijajärjestystä, mutta tietyillä perusoikeuksilla voi olla arvo-oikeutena toisiinsa nähden vahvempi suoja. Sananvapautta voidaan pitää arvo-oikeutena, jonka takaaminen ja turvaaminen yksilöille on erityisen tärkeää yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Yhteiskunnallinen näkökulma ei kuitenkaan saa olla koskaan niin merkittävä, että se voisi loukata perusteellisesti toisen yksilön oikeutta. Tämän estää jo vaatimus perusoikeuden rajoittamisen perustamisesta lakiin. Kriittisesti tarkasteltuna sananvapaudenkin tuoma suoja koskien tiedon julkaisua on enemmän aatteellinen kuin lailla turvattu oikeus julkaista tietoa.

Markkinaoikeuden tapauksessa MAO: 2021/126 markkinaoikeuden ratkaistavaksi tuli tekijänoikeuden ja lehdistön sananvapauden sekä julkaisuvapauden välisen ristiriidan arviointi. Huomioitavaa on, että tapaus on käsitelty markkinaoikeudessa huhtikuussa 2021 ja sen valitusaika ei ole vielä umpeutunut. Näin ollen päätös ei ole lainvoimainen. Tapauksessa oli kyse tilanteesta, jossa lehdistö oli julkaissut artikkelissaan kuvankaappauksen kantajan valokuvasta. Kantajan mukaan kuvankaappaus rikkoi tekijänoikeutta valokuvaan ja markkinaoikeuden arvioitavaksi tuli, oliko kyseessä tekijän yksinoikeutta rikkova teoksen jakaminen ja julkaisu, vai oliko kuvankaappauksen julkaiseminen perusteltavissa tekijänoikeuslain rajoitussäännöksillä.

Markkinaoikeuden oli arvioitava, oliko Alma Media Oy rikkonut yksityishenkilön tekijänoikeutta julkaistessaan valokuvasta otetun kuvankaappauksen lehensä verkkoversiossa. Lisäksi markkinaoikeuden oli arvioitava lehdistön julkaisuvapautta ja sananvapautta asiassa.

Tapauksessa A oli vaatinut, että markkinaoikeus vahvistaa, ettei Alma Media Oy:lla ollut oikeutta valmistaa A:n Instagramissa julkaisemasta A:ta esittävästä kuvasta kappaleita ja saattaa niitä yleisön saataviin ja lisäksi A oli vaatinut vastaajalta vahingonkorvauksia asiassa. A oli julkaissut huhtikuussa 2020 Instagramin Stories-osiossa valkokuvan, josta vastaaja oli ottanut kuvankaappauksen ja sisältänyt kuvan verkkosivuillaan julkaistuu artikkeliin. Markkinaoikeuden tuli arvioida, oliko vastaaja loukannut kantajan tekijänoikeuslakiin perustuvaa yksinoikeutta ottamalla kuvankaappauksen kantajan julkaisemasta valokuvasta ja julkaisemalla kuvan artikkelissaan, vai oliko vastaajalla ollut oikeus tähän menettelyyn tekijänoikeuslain tekijänoikeuden rajoitussäännösten perusteella. Tekijänoikeuslain mukaan tekijällä on yksinomainen oikeus määrätä teoksesta tai valokuvasta muuttumattomana tai muutettuna valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. Tekijänoikeuslain 2 luvun

säännöksillä säädetään kuitenkin poikkeuksista, joilla tekijän yksinoikeutta voidaan rajoittaa. Nämä rajoitussäännökset mahdollistavat teoksen tai valokuvan käytön tiettyjen ehtojen täytyessä. Tällainen rajoitussäännös on esimerkiksi tekijänoikeuslain 25 §:n 1 momentin 2 kohdan mukainen lehdistön lainausoikeus. Myös EU Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2001/29/EY tekijänoikeuden ja lähioikeuksientiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa 22.5.2001, niin sanotun tietoyhteiskuntadirektiivin, 5 artikla säätelee tekijänoikeuden rajoittamisesta. Tekijänoikeuslain rajoitussäännöstä on tulkittava tietoyhteiskuntadirektiivin kanssa yhteensopivalla tavalla.

Kantaja on esittänyt, että valokuvan julkaisemisella kantajan ja vastaajan toimesta on ollut eri yleisöt ja tämän seurauksena vastaaja on välittänyt valokuvan uudelle yleisölle. Vastaaja on puolestaan esittänyt, että sen menettelyssä ei ole ollut kysymys valokuvan yleisölle välittämisestä. Vastaajan mukaan valokuvan kappaletta ei ole sen toimesta saatettu uuden yleisön saataville. Riitaa koski sitä, oliko vastaaja välittänyt valokuvan uudelle yleisölle. Tekijänoikeuslain mukaan valokuva välitetään yleisön saataviin, kun se välitetään yleisölle johtimitse tai johtimitta. Tähän kuuluu vaatimus siitä, että teos välitetään niin, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teos käyttöönsä itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana.

Tekijänoikeuslain mukaan valokuvaajan yksinoikeuden piiriin kuuluu valokuvan saattaminen yleisön saataviin. Yleisö on kohderyhmä, jota ei ole etukäteen yksilöllisesti määritetty.¹⁴⁶ Kun kohderyhmänä on yleisö, kuvan jakamiseen kuuluvat toimenpiteet tekijän määräysvaltaan ja valokuvan saattaminen yleisön saataville vaatii tekijän suostumuksen, ellei tekijänoikeuslain tekijänoikeuden rajoittamiseen liittyvät säännökset sovellu tapauksessa. Oikeuskäytännön mukaan yleisölle välittäminen edellyttää, että teos jaetaan sellaiselle yleisölle, jota tekijänoikeuden haltija ei ole ottanut huomioon, kun ovat antaneet luvan teoksensa alkuperäiseen yleisölle välittämiseen. Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan, ellei tekijänoikeutta rajoittavista säännöksistä muuta johdu, kolmas osapuoli tarvitsee aina tekijänoikeuden haltijan luvan julkaistessaan valokuvan internetsivustolla. Edellä mainitun perusteiden markkinaoikeus katsoi, että vastaaja oli saattanut valokuvan uuden yleisön saataville julkaistessaan kuvankaappauksen internetsivustollaan.

¹⁴⁶ Ks. tarkemmin määritelmä Oesch 2009, s.6.

Tekijänoikeuslain lehdistön lainausoikeutta koskevan rajoitussäännöksen mukaan julkistetusta taideteoksesta saa ottaa tekstiin liittyviä kuvia sanomalehteen tai aikakauskirjaan, kun kyse on tilanteessa, jossa selostetaan päivántapahtumaa edellyttäen, ettei teosta ole valmistettu sanomalehdessä tai aikakauskirjassa toisinnettavaksi. Tekijän nimi ja lähde on mainittava hyvän tavan mukaisesti. Lehdistön lainausoikeutta määrittävä säännös mahdollistaa kuvien ottamisen sanomalehteen ja aikakauskirjaan ja tämä mahdollistaa valokuvan julkaisun myös lehtien verkkojulkaisussa.

Perusteluissaan markkinaoikeus mainitsee ongelmalliseksi päivántapahtuman määrittelyn ja oliko julkaistussa artikkelissa kysymys päivántapahtuman selostamisesta. Vastaajan mukaan päivántapahtumalla tarkoitetaan erityyppistä journalistista uutisointia ja lehti voi itse päättää, mitä se tarkoittaa päivántapahtumalla. Kantajan on vedonnut siihen, ettei hänen kaikki arkipäiväiset tapahtumat täytä päivántapahtuman määritelmää vain siitä syystä, että hän on julkisuuden henkilö. Markkinaoikeus katsoi perusteluissaan, ettei päivántapahtuma-käsitettä tule tulkita ahtaasti. Tekijänoikeuslain rajoitussäännökset kuitenkin rajoittavat tekijänoikeutta kokonaisuudessaan ja tätä rajoitussääntöä sovellettaessa tulee tulkinta tehdä ahtaasti. Tapauksessa on kysymys tapauskohtaisesta arvioinnista, jossa markkinaoikeuden tuli ottaa huomioon tekijänoikeuslaissa kantajalle määritelty yksinoikeus ja toisaalta sananvapautta turvaavat säännökset. Nämä tekijänoikeutta rajoittavat säännökset ovat merkityksellisiä tiedonvälitykseen liittyvien ja muiden tärkeiden yhteiskunnallisten syiden vuoksi.

Markkinaoikeus on arviossaan todennut, että vaikka kyseissä artikkelissa oli kyse päivántapahtuman raportoinnista, ei uutinen ole luonteeltaan sellainen, että sitä voitaisiin pitää perustellusti yhteiskunnan kannalta merkitykselliseltä ja tällä perusteella rajoittaa tekijän oikeutta valokuvaansa. Näin ollen markkinaoikeus katsoo, ettei vastaajan julkaisemassa artikkelissa ole ollut kyse tekijänoikeuslain 25 §:n mukaisesta päivántapahtuman selostamisesta eikä vastaajalla näin ollut tekijänoikeuslain rajoitusperusteen mukaista oikeutta julkaista kuvakaappausta kantajan valokuvasta. Markkinaoikeus katsoi vastaajan syyllistyneen loukkaukseen tekijän yksinoikeudesta valokuvaan ja tuomitsi vastaajalle kiellon julkaisemasta jo poistettua kuvankaappausta uudelleen artikkelissaan ja maksamaan kantajalle hyvitystä valokuvan saattamisesta yleisön saataville ilman tekijän suostumusta.

Tekijänoikeuslain rajoitussäännökset ovat keskeisessä asemassa oikeudenhaltijoiden ja yhteiskunnallisten intressien yhteensovittamisessa ja tasapainottamisessa. Tekijänoikeus sekä sananvapaus ovat oikeuksia, joilla on vahva yhteiskunnallinen intressi ja ne ovat toisiinsa tiukasti yhteydessä olevia oikeuksia. Tekijänoikeuden ja sananvapauden yhteensovittamisessa on huomioitava niin tekijälle kuuluvat oikeudet kuin teoksen käyttäjän oikeudet ja kumpaakaan oikeutta ei pitäisi pystyä rajoittamaan kohtuuttomasti toisiinsa nähden. Tapauksissa on aina tehtävä kokonaisuarkinnon mukaisesti arvio siitä, onko rajoitusperusteille hyväksyttyä syytä ja onko asiassa esimerkiksi yhteiskunnallista näkökulmaa, jolla voitaisiin perusteellisesti taata lehdistön oikeutta sananvapauteen ja julkaisuvapauteen.

6.1.3 Johtopäätöksiä korkeimman oikeuden ja markkinaoikeuden ratkaisuksista

Korkeimman oikeuden ja markkinaoikeuden oikeuskäytännöstä on pääteltävissä, että perusoikeuksia ei kansallisessa oikeudessa pidetä vain arvo-oikeuksina, vaan ne otetaan huomioon tuomioistuimissa vaaditulla tavalla. Onhan tästä tuomioistuimen velvollisuudesta säädetty perustuslaissakin. Perustuslain 22 § säätelee turvaamisvelvollisuudesta. Kyseisen pykälän mukaan tuomioistuinten on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.¹⁴⁷ Käytännössä turvaamisvelvollisuudella tarkoitetaan perus- ja ihmisoikeusmyönnteistä laintulkintaa sekä näitä oikeuksia turvaavan lainsäädännön ylläpitämistä.¹⁴⁸ Perustuslaissa vaaditaan tuomioistuinta turvaamaan perusoikeusmyönnteistä laintulkintatapaa. Perustuslain turvaamisvelvollisuus ei kuitenkaan ole tae siitä, että perusoikeusnäkökulma olisi automaattisesti tuomioistuinten lähestymistapa. Yllä oleva oikeuskäytäntö kuitenkin osoittaa, että perusoikeuksia ei ole syrjäytetty kansallisessa laintulkinnassa, vaikka yksityisoikeuksia ja niiden suomia eroja korostetaan. Kriittisimmät oikeustieteilijät ovat jopa sitä mieltä, ettei perusoikeuksia ja yksityisoikeutta tulisi edes sekoittaa keskenään laintulkinnassa.¹⁴⁹ Tämä ajatus ei kuitenkaan toteuta perusoikeusnäkökulmaa eikä se toimi linjassa turvaamisvelvollisuuden kanssa.

Korkeimman oikeuden tapaukset osoittavat sen, että sananvapaudella on perusoikeuksia verrattaessa vahva asema. Perusoikeuksista sananvapauden nauttimaa suojaa pystyy

¹⁴⁷ Lämsineva 2011, s.456.

¹⁴⁸ Korpisaari 2015, s.105.

¹⁴⁹ Neuvonen 2012, s.164.

kuitenkin rajoittamaan yksityiselämän suoja ja yleensä näiden kahden välisissä ristiriidoissa sananvapaus on perusoikeus, jonka rajoittaminen on usein perusteltua. Tällaisissa tilanteissa tuomioistuimen tehtäväksi tulee punnita tarkkaan eri perusoikeuksien merkitystä ja perusteita näiden rajoittamiselle. Harkinnassa painoarvoa annetaan julkaistun tiedon luonteelle sekä merkitykselle yhteiskunnan kannalta. Sananvapauden vahvaa asemaa ei voida näin ollen käyttää aina perusteltuna syynä julkaista minkälaista tietoa tahansa. Sananvapauteen sisältyvää ajatusta tuleekin tarkastella enemmän ohjaavana normina, kuin tiedon julkaisua turvaavana oikeutena.

Markkinaoikeuden tapaus on hyvä esimerkki siitä, kuinka tekijänoikeus ja sananvapaus ovat oikeuksia, joilla on yhteiskunnallinen intressi. Kyseiset oikeudet tarvitsevat myös toisiaan toteuttaakseen tavoitteitaan parhaalla mahdollisella tavalla. Mielestäni markkinaoikeuden tapaus osoittaa oleellisesti sananvapauden ja tekijänoikeuden väliset haasteet sekä sen, kuinka suuri painoarvo yhteiskunnallisella näkökulmalla on perusoikeuksien toteutumisessa. Vaikka lehdistön julkaisuoikeudella halutaan turvata sananvapauden toteutumista, on tässäkin tapauksessa kuitenkin todettava, että sananvapauden ulottuvuus ei kuitenkaan pysty kilpailemaan yhtä hyvin tekijänoikeuden suojan kanssa ja tämän vuoksi onkin perusteltua sanoa sananvapautta ohjaavaksi oikeusnormiksi. Sananvapautta turvataan niin perustuslaissa sekä ihmisoikeussopimuksissa, mutta sen kilpailukyky yksityisoikeudellista tekijänoikeutta vastaan on kuitenkin rajoittunutta. Kyseinen oikeus ei yllä samanlaiseen asemaan yksityisoikeudellista suojaa nauttivan tekijänoikeuden kanssa ja se on nähtävissä myös markkinaoikeuden ratkaisussa.

6.2 Oikeuskäytäntöä EIT:ssa ja EU-tuomioistuimessa

Tekijänoikeuden suhdetta perusoikeuksiin on helpompi havainnollistaa oikeuskäytännön kautta. Suomen oikeuskäytännössä tekijänoikeuden suhdetta perus- ja ihmisoikeuksiin ei ole käsitelty yhtä paljon kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on perustettu vuonna 1959 valvomaan EIS:n velvoitteiden asianmukaista toteutumista sekä ratkaisemaan, onko ihmisoikeusloukkausta tapahtunut. EIT:n tarkoituksena ei ole muuttaa kansallisen tuomioistuimen päätöstä, mutta sillä on mahdollisuus määrätä valtio maksamaan korvausta, mikäli tuomioistuin katsoo oikeutta

loukatun. Vaikka EIT ei voi muuttaa kansallisten tuomioistuinten päätöstä, on sillä kuitenkin vaikutusta tuomioistuinten toimintaan ohjaavana tahona.¹⁵⁰

Euroopan unionin tuomioistuin eli EU-tuomioistuin on Luxemburgissa toimiva toimielin, jonka tehtävänä on ratkaista ja esittää perusteltu tuomio sille ratkaisevaksi tulleesta asiasta. Lisäksi EU-tuomioistuimeen kuuluu julkisasiamiehiä, jotka antavat ennakkoratkaisuja koskien EU-tuomioistuimelle ratkaistavaksi saatetuista asioista. EU-tuomioistuimen tehtävä on valvoa, että perussopimusten soveltamisessa ja tulkinnassa noudatetaan lakia.¹⁵¹

Seuraavaksi esittelen tutkimuksen kannalta olennaisia EIT:n ratkaisuja, joissa on tulkittu tekijänoikeuden suhdetta niin sananvapauteen kuin omaisuudensuojaan. Kyseiset tapaukset on valittu sen perusteella, että ne tukevat tutkimuksen aihetta tekijänoikeuden rajoittamiskyvystä ja havainnollistavat tätä tutkimuksen kannalta olennaista näkemystä. Lisäksi esittelen EU-tuomioistuimen tapauksia, joissa tuomioistuimen arvioitavana on tekijänoikeuden ja sananvapauden välinen suhde.

6.2.1 Ashby Donald ym. v. Ranska -tapaus

Vuonna 2013 Euroopan ihmistuomioistuin käsitteli tapauksen Ashby Donald ja muut vastaan Ranska. Kyseisessä tapauksessa käsiteltiin valokuvaajien sananvapauden loukkausta suhteessa muotitalojen tekijänoikeuksiin. Tapauksessa oli kyseessä tilanne, jossa ranskalaiset muotivalokuvaajat valittivat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen, kun heidät oli tuomittu sakkoihin ja korvauksiin heidän julkaistuaan nettisivuillaan kuvia muotinäytöksistä. Ranskan ylioikeus oli katsonut muotitalojen tekijänoikeutta rikotun, kun kuvat oli julkaistu ilman muotitalojen lupaa.

Ashby Donald ja muut valokuvaajat olivat julkaisseet muotinäytöksessä otettuja valokuvia nettisivuillaan ilman muotitalojen lupaa. Ranskan muotitalojen käytännön mukaan valokuvaajilta vaadittiin yksinoikeussitoumusta ja näin muotitalot pystyivät rajoittamaan näytöksiään kuvaavia valokuvia ja valokuvien julkaisua. Kyseisillä valokuvaajilla ei ollut muotitalojen kanssa yksinoikeussitoumusta ja muotitalot nostivat kuvaajia ja nettisivuja hallinnoivan yhtiötä vastaan syytteen heidän julkaistessaan valokuvia näytöksistä ilman muotitalojen lupaa. Ranskan ylioikeus oli antanut tuomion,

¹⁵⁰ Hirvelä-Heikkilä 2017, s. 18.

¹⁵¹ Ojanen 2016, s.31.

jonka mukaan kuvaajat ja kuvat julkaissut yhtiö olivat syyllistyneet tekijänoikeuden rikkomiseen. Ranskan ylioikeus oli katsonut, että muotitalojen muotinäytöksien kuuluvan immateriaalioikeuksien suojan alaan. Muotitaloilla oli sen vuoksi oikeus määrätä niistä otettujen valokuvien julkistamisesta. Ylioikeus katsoi, ettei valokuvaajille oltu annettu vaadittavaa lupaa kuvien julkaisemiseen.

Valittajat vetosivat EIT:ssa heidän sanavapautta rikotun, kun heidät oli tuomittu kuvien julkaisemisesta sakkoihin sekä korvauksiin. Valittajat vetosivat Euroopan ihmisoikeus-sopimuksen 10 artiklan sananvapaudesta rikotun, kun valokuvien julkaisua oli rajoitettu. EIT totesi 10 artiklan rikotun, kun valokuvien julkaisu oli estetty. Valokuvien julkaisu katsotaan osaksi sanavapautta. EIT tarkasteli tulkinnassaan sitä, oliko valittajien sananvapautta rajoitettu perusteellisesti. Puuttumisesta sananvapauteen oli rajoitettu kansallisella lailla. Tuomioistuimen harkitsevaksi oli tullut kysymys siitä, oliko sananvapauden rajoittamiseen ollut perusteet ja oliko muotitalojen tekijänoikeudelle annettava tässä tapauksessa perusteltu etu.

Kuten aiemmin on mainittu, voidaan perusoikeuksia rajoittaa tietyin ehdoin. Perusoikeuden rajoittaminen on mahdollista, jos katsotaan perusoikeuden rajoittaminen olevan yhteiskunnallisesti tarpeellista. Tarpeen tulee olla konkreettinen ja tarve määritellään aina tapauskohtaisesti. Ashby Donald ja muut vastaan Ranska -tapauksessa EIT antoi tuomion, jonka mukaan 10 artiklaa sananvapaudesta ei oltu rikottu. Tapauskohtaisesti arvioitiin, että muotitalojen immateriaalioikeuksien loukkaus ei ollut tilanne, jossa sananvapaudelle olisi tullut antaa enemmän merkitystä. Tapauksessa EIT korosti, sitä että immateriaalioikeutta oli rikottu kaupallisessa tarkoituksessa. Näin ollen muotitalojen omaisuudensuojan ja tekijänoikeuden vuoksi valokuvaajien perusoikeutta oli perusteltua rajoittaa.

Tulkittessa perusoikeuksien rajoittamista, tulee tapauskohtaisesti arvioida yhteiskunnallista tarpeellisuutta sekä sitä, kuinka kansallisessa lainsäädännössä on säädetty vastakkain olevasta yksityisoikeudellisesta oikeudesta. Tässä tapauksessa vastakkain asettuivat, ei pelkästään yksityisoikeudellinen oikeus, mutta myös omaisuudensuoja ja sananvapaus. Tämä on hyvä esimerkki siitä, että perus- ja ihmisoikeudet ovat helposti toisiinsa nähden vastakkaisissa asemassa. Kyseeseen voi tulla arvioitavaksi näiden oikeuksien keskinäinen suhde. Yksityisoikeudellisen ja julkisoikeuden välinen suhde helppo tulkittava ja painoarvoa on annettava myös tässä tapauksessa molemmille perus- ja ihmisoikeuksille.

6.2.2 Neji ja Sunden Kolmisoppi v. Ruotsi -tapaus

Tapauksessa Neji ja Sunden Kolmisoppi vastaan Ruotsi, EIT arvioi tekijänoikeuden ja sananvapauden välistä suhdetta. Tapaus oli käsittelyssä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa vuonna 2013. Paljon julkisuutta saaneessa, niin sanotussa The Pirate Bay-tapauksessa, oli kyse siitä, oliko Ruotsi rikkonut valittajien Nejin ja Sunden Kolmisoppin sananvapautta tuomitessaan valittajat vankeusrangaistuksiin sekä viiden miljoonan euron vahingonkorvauksiin tekijänoikeusrikkomuksista.

Vuosien 2003 ja 2006 välisenä aikana molemmat valittajat olivat mukana The Pirate Bay-sivuston toiminnassa. The Pirate bay -sivusto oli yksi maailman suurimmasta sivustoista, joka jakoi käyttäjilleen torrent-tiedostoja. Käyttäjien jakamat tiedostot sisälsivät tekijänoikeuden alaista materiaalia, kuten musiikkia, elokuvia ja tietokonepelejä. Vuonna 2008 Neji ja Sunden Kolmisoppi tuomittiin muiden tekijöiden ohella vuoden vankeusrangaistuksiin ja noin 3,3 miljoonan vahingonkorvauksiin Tukholman käräjäoikeudessa. Syytteen valittajia vastaan olivat nostaneet eri alojen yritykset, joiden tekijänoikeuksia sivusto oli loukannut. Vuonna 2010 asian käsittely eteni Svean hovioikeuteen, jossa valittajien vankeusrangaistuksia laskettiin ja vahingonkorvausta kovennettiin noin viiteen miljoonaan euroon. Ruotsin korkein oikeus ei antanut tapauksessa valituslupaa. Kansallisessa oikeudessa tekijät tuomittiin vankeusrangaistuksiin ja vahingonkorvauksiin, koska kansallisen lainsäädännön mukaan tekijät olivat syyllistyneet tekijänoikeusrikkomukseen.

Valittajat jättivät valituksen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen vuonna 2012. Valituksen mukaan Ruotsin kansallinen oikeus oli rikkonut Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklan 10 mukaista sananvapautta tuomitessaan Nejin ja Sunden Kolmisoppin vankeusrangaistukseen ja vahingonkorvauksiin. Valittajien mukaan heitä ei voitu pitää syyllisinä siihen, että sivuston käyttäjät jakoivat tekijänoikeudenalaisia tiedostoja laittomasti heidän luomallaan sivustollaan. Valittajien mukaan sivuston päällimmäisenä tarkoituksena ei ollut käyttää tekijänoikeuden alaisia tiedostoja. Valittajat vetosivat, että rikoksista tulisi tuomita ne käyttäjät, jotka olivat jakaneet tekijänoikeudellisia teoksia. Valittajien mukaan heidän sananvapauttaan oli rikottu heidän saadessaan tuomion muiden henkilöiden jakamista tekijänoikeudenalaisista teoksista.

Tapausta tarkasteltaessa EIT totesi, että valittajien artiklan 10 mukaista sananvapautta oli rikottu, kun valittajia oli estetty jakamasta tietoja. EIS:n artiklan 10 mukaan jokaisella on oikeus vastaanottaa ja levittää tietoja viranomaisen siihen puuttumatta. EIT katsoi, että Ruotsin kansallinen oikeus oli tältä osin rikkonut valittajien sananvapautta tuomitessaan heidät tekijänoikeusrikoksesta ja estäessään tiedon vapaan jakamisen. EIT:n tehtävänä oli tapauksessa punnita sitä, kummalla oikeudella, tekijänoikeudella vai sananvapaudella, oli suurempi painoarvo tapauksessa. Arvioidessaan tapausta EIT katsoi Ruotsin tuomioistuimilla olleen peruste rajoittaa valittajien sananvapautta ja vapautta jakaa tietoja internetissä. Materiaali, jota valittajat olivat jakaneet, oli suojattu tekijänoikeuslailla. Näin ollen kansallisella oikeudella oli ollut laillinen peruste tuomita valittajat vankeusrangaistuksiin ja vahingonkorvauksiin.

Ratkaisussaan EIT myös huomautti, etteivät valittajat olleet kehotuksista huolimatta poistaneet sivustoaan. Valittajat olivat olleet tietoisia siitä, että sivusto rikkoi eri teosten tekijöiden tekijänoikeuksia ja jatkoivat toimintaansa siitä huolimatta. EIT:n mukaan kyseisessä tapauksessa oli peruste antaa suurempi painoarvo tekijänoikeudelle ja omaisuuden suojalle, kuin sananvapaudelle. Lopullisessa ratkaisussaan EIT totesi sananvapauden rajoittamisen olleen perusteltua. Näin ollen EIS:n artiklan 10 mukaista valittajien sananvapautta ei voitu katsoa rikotuksi.

Lain lisäksi sananvapauden rajoittaminen vaatii perusteltuja syitä ja rajoittaminen on mahdollista yhteiskunnallisiin syihin vedoten. Kuten aiemmassa tapauksessa *Ashby v. Ranska*, myös *The Pirate Bay*-tapauksessa sananvapauden rajoittamista perusteltiin yhteiskunnallisilla syillä. EIT katsoi *The Pirate Bay* -tapauksessa olevan samanlainen yhteiskunnallinen peruste kuin *Ashby Donald v. Ranska* -tapauksessa. Jotta rajoitus on hyväksyttävä, perus- ja ihmisoikeuksia rajoittaessa tulee ottaa huomioon ei vain yksityisoikeuden lainsäädäntö, vaan myös rajoituksen yhteiskunnallinen merkitys.

6.2.3 Handyside v. Iso-Britannia -tapaus

Sananvapauden ja tekijänoikeuden välisissä tapauksissa ristiriita ei aina liity eri henkilöiden oikeuksiin. *Handyside* vastaan *Iso-Britannia* -tapauksessa ei ollut yllä käsiteltyjen tapauksien tavoin ristiriidassa toisen tekijänoikeus ja valittajan sananvapaus. Tapauksessa oli kyse valittajan omasta tekijänoikeudesta ja sananvapaudesta. Tapauksessa arvioitiin ennemmin sitä, millä perustein sananvapautta on hyväksyttävää

rajoittaa teoksen sisällössä ja milloin on yhteiskunnallisesti perusteltua rajoittaa tällaisen teoksen julkaisua. EIT:n tehtävänä oli ratkaisussaan arvioida sitä, oliko sananvapautta perusteltua rajoittaa teoksen sisällön vuoksi vai, tulisiko valittajan tekijänoikeudelle eli oikeudelle määrätä teoksestaan, antaa suurempi painoarvo.

1970-luvulla Handyside julkaisi Iso-Britanniassa teoksen, joka oli suunnattu lapsille koulukirjaksi. Kirja sisälsi aineistoa, jota teoksen julkaisun jälkeen pidettiin lapsille haitallisena ja loukkaavana. Kirja herätti Britanniassa keskustelua ja kirjan sisältöä paheksuttiin. Handysidea vastaan nostettiin kanne, jossa valittajaa syytettiin hävytöntä sisältöä sisältävän teoksen julkaisemisesta ansaitsemistarkoituksessa. Handyside tässä vaiheessa lopetti kirjan julkaisemisen, mutta kirjoja oltiin jo ehditty julkaista kymmeniä tuhansia. Handyside tuomittiin kirjan julkaisemisesta sakkoihin.

Handyside v. Iso-Britannia –tapaus käsiteltiin EIT:ssa vuonna 1976. Valittaja toi tapauksen EIT:n käsiteltäväksi, koska hänen sananvapauttaan ja oikeutta ilmaista ja jakaa tietoa oli rikottu. EIT:n tuli ratkaisussaan pohtia, tuliko sananvapaudelle ja tekijänoikeudelle antaa nyt suurempi painoarvo kuin yhteiskunnalliselle syyllä. EIT totesi artiklan 10 rikotun, kun Handyside oli tuomittu ja häntä oltiin estetty jakamasta teostaan. EIT pohti ratkaisussaan perustetta sananvapauden rajoittamiselle. EIT:n mukaan rajoitus perustui Iso-Britannian lakiin ja näin ollen viranomaisilla oli peruste rajoittaa teoksen julkaisua. Ratkaisussaan EIT punnitsi sitä, oliko sananvapauden rajoittaminen tässä tapauksessa ollut yhteiskunnallisesti perusteltua, ja oliko rajoitus tehty 10 artiklan 2 luvun mukaisen tarkoituksen toteutumiseksi.

Tapauksessa EIT arvioi erityisesti sitä, oliko sananvapauden rajoittaminen ollut hyväksyttyä ja tarpeellista demokraattisessa yhteiskunnassa. Sananvapaus on sisällöltään neutraalia ja sen tulee suojata niin hyviä kuin huonoja tietoja ja ajatuksia. Näin ollen sananvapauden ja teoksen sisältöön ei pitäisi puuttua. Sananvapauden rajoitusedellytykset kuitenkin hyväksyvät rajoittamisen, mikäli ne loukkaavat yhteiskuntaa. Tämän kysymyksen punninta johti siihen, että EIT katsoi, ettei Handysiden sananvapautta oltu rikottu perusteettomasti. EIT:n näkemyksen mukaan tässä tapauksessa sananvapautta tuli rajoittaa yhteiskunnallisten syiden perusteella.

Tapaus osoittaa, että aina tekijän oikeus teokseensa ei syrjäytä sananvapautta. Sananvapautta ja tekijänoikeutta on mahdollista rajoittaa myös yhtä aikaa. Mikäli rajoittaminen on lakiin perustuvaa ja yhteiskunnallisesti tarpeellista, voi perusoikeutta ja yksityisoikeutta rajoittaa samanaikaisesti. Tämä on kuitenkin poikkeavaa, sillä

useammin tekijänoikeus ja sananvapaus ovat keskenään ristiriidassa ja kyse on eri yksilöiden oikeuksista.

6.2.4 Balan v. Moldova- tapaus

Tekijänoikeutta ja omaisuudensuojaa koskevassa oikeustapauksessa on kyse tilanteesta, jossa tuomioistuimen tehtäväksi tulee arvioida tekijänoikeuteen kuuluvan omaisuuden suojan rajoittamista sekä rajoituksen laajuuden perusteita. Tapauksessa Balan v. Moldova oli kyse valittajan ottamasta valokuvasta ja sen käytöstä eräässä kuva-albumissa. Vuonna 1985 valittajan ottama valokuva Sorocan linnasta ja julkaistiin valokuva-albumissa ja valittaja sai tästä tekijänoikeuspalkkion. Vuonna 1996 Moldovan hallitus päätti ottaa kyseisen kuvan henkilötodistusten taustaksi ilman valittajan suostumusta. Vuonna 1998 valittaja vaati maansa sisäministeriöltä korvauksia oikeuksien loukkauksesta ja sopimuksen tekemisestä kuvan vastaisesta käytöstä. Ministeriö ei suostunut valittajan vaatimukseen ja marraskuussa 1998 hän nosti kanteen ministeriötä vastaan. Kanne eteni oikeuteen ja keväällä 1999 valittajalle maksettiin korvauksia 568 USA:n dollaria. Päätökseen tyytymättömänä valittaja valitti korkeimpaan oikeuteen, joka piti korvauksen samana, mutta palautti jutun vastaisesta käytöstä tehtävän sopimuksen osalta. Tämän seurauksena ministeriö lopetti valokuvan käytön vuonna 2000.

Valittaja vaati lisäkanteella korvausta valokuvan käytöstä aikavälillä 1999-2000 sekä korvausta aineettomasta vahingosta. Piirioikeudessa tuomittiin lisäkorvauksia, mutta hylkäsi sopimuksen tekemiseen velvoittavan pyynnön. Vuonna 2002 ylioikeus kuitenkin kumosi tuomion ja hylkäsi valittajan vaatimukset vetoamalla siihen, että hänelle oltiin jo maksettu korvauksia eikä hän ollut tuolloin vaatinut valokuvan käytön kieltoa vastaisuudessa. Kun valittaja ei ollut tätä vaatinut, ei tekijänoikeus enää koskenut annettuja tai vastaisuudessa annettavia henkilötodistuksia. Korkein oikeus hylkäsi valituksen vuonna 2002 perustellen asiaa ylioikeuden esittämin argumentein sekä vetoamalla henkilötodistuksen olevan virallinen asiakirja, joka ei ole tekijänoikeuden alainen teos.

Vuonna 2008 asiaa käsiteltiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa. Valittaja oli vedonnut, että 1 lisäpöytäkirjan 1 artiklaa oli rikottu, kun hänelle ei oltu myönnetty korvauksia tekijänoikeuden loukkauksesta. EIT:n arvioitavaksi tuli, oliko kyseistä

artiklaa rikottu ja oliko valittajalla oikeus korvauksiin. EIT:n mukaan kyseinen lisäpöytäkirjan artikla koski olemassa olevaa varallisuutta tai varoja, joiden kohdalla valittajalla on hyväksyttäviä odotuksia päästä nauttimaan omistusoikeudesta. Omaisuutta ei voinut perustaa ainoastaan toiveeseen omistusoikeuden elvyttämisestä eikä vaateeseen, jonka toteutuminen ei tapahtunut ehdon täyttämättä jäämisen vuoksi. Tuomioistuimen tehtäväksi tuli arvioida, toteutuiko tapauksessa valittajalle artiklan suojaama aineellinen intressi. EIT totesi ratkaisussaan 1 lisäpöytäkirjan 1 artikla soveltuvan immateriaalioikeuksiin. Koska kansalliset tuomioistuimet olivat todenneet valittajan tekijänoikeuden valokuvaan, oli kyseessä artiklan vaatima tunnustettu omaisuus.

Ratkaisussaan EIT korosti, että korkeimman oikeuden tuomion mukaan valittajan omaisuuteen ei oltu puututtu ensimmäisen korvauksen saannin jälkeen. Tämä oli kuitenkin ristiriidassa tekijänoikeuslain määräysten kanssa, sillä tekijänoikeuden luvattoman käytön määritelmä ei vaatinut haltijalta erityistä toimenpidettä, kuten käytön kieltämisen pyyntöä. EIT:n mukaan ei ollut myöskään perusteltua hallituksen tavoin ajatella, että valittaja olisi hiljaisesti hyväksynyt teoksensa käytön. Valittaja oli ilmaissut oikeuksiensa loukatun ja vaatinut sopimuksen tekemistä kuvan käytöstä. Tämän perusteella EIT katsoi, että valittajan omaisuuden suoja oli rikottu. EIT:n perusteluiden mukaan kansalliset tuomioistuimet ja hallitus eivät olleet esittäneet hyväksytyä perustetta tekijänoikeuden lakkaamiselle, johon molemmat tahot olivat vedonneet. Ratkaisussaan EIT ilmaisi, että henkilötodistuksiin liittyi merkittävää julkista intressiä ja tuohon yhteiskunnalliseen tavoitteeseen oltaisiin päästy loukkaamatta valittajan oikeutta. Tämän puolesta puhui myös se, että kuvan käytöstä oltiin luovuttu. Valittajan oikeutta ei ollut pakko loukata ja tämän vuoksi EIT katsoikin valtion rikkoneen 1 lisäpöytäkirjan 1 artiklaa. EIT:n mukaan kansalliset tuomioistuimet eivät olleet löytäneet tasapainoa yhteiskunnan ja valittajan etujen välillä.

EIT:n käsittelyssä valittaja vaati korvausta sekä taloudellisesta että aineettomasta vahingostaan. Lisäksi hän vaati korvausta oikeudenkäyntikuluistaan EIT:ssa. EIT katsoi Moldovan valtion rikkoneen 1 lisäpöytäkirjan 1 artiklaa. Ratkaisussaan EIT mainitsi valokuvan julkisen esittämisen olleen laajamittaista ja viranomaiset olivat olleet tietoisia valokuvan käytön luvattomuudesta. EIT määräsi Moldovan valtion maksamaan valittajalle korvauksia vahingosta 5000 euroa ja kuluista 2000 euroa.

Kyseinen EIT:n ratkaisu eroaa aiemmin esitellyistä oikeustapauksista, kun vastakkain eivät olekaan sananvapaus ja tekijänoikeus. EIT:n kyseinen ratkaisu osoittaa, että ihmisoikeustuomioistuimeen tulee käsiteltäväksi tapauksia, joissa pitää arvioida tekijänoikeuden suhdetta omaisuudensuojaan sekä yleisesti arvioitava, onko tekijänoikeus omaisuutta, joissa toteutuu artiklan asettama aineellinen intressi. Euroopan ihmisoikeussopimuksen sopimusmääräyshän suojaa vain olemassa olevaan omaisuuteen, mutta EIT on omaksunut laajan omaisuus-käsitteen, joka käsittää muun muassa aineettomat oikeudet.¹⁵² Tekijänoikeuden luvattoman käytön määritelmä on myös olennainen osa kyseistä oikeustapausta. EIT on todennutkin ratkaisussaan, ettei tekijänoikeuden luvattomaan käyttöön voida asettaa ehtoa, jonka mukaan tekijän tulisi itse vaatia teoksen käytön kieltämistä. Tekijänoikeuden loukkaus tapahtuu ilman tekijän reagoitua, kun tekijän oikeutta omaan teokseen loukataan ilman suostumusta.

6.2.5 Funke Medien NRW GmbH v. Saksan liittotasavalta

Vuonna 2019 Euroopan unionin tuomioistuin on käsitellyt tapauksen, jossa vastakkain olivat Saksan liittotasavalta sekä mediayhtiö Funke Medien NRW GmbH v. Saksan liittotasavallan tuomioistuin oli pyytänyt tapauksessa Euroopan unionin tuomioistuimelta ennakkoratkaisua, sillä kansalliset tuomioistuimet eivät kyenneet ratkaisemaan tilannetta, jossa tuomioistuin katsoi Funke Medien rikkoneen tekijänoikeutta, kun sanomalehden internetportaalissa oli julkaistu tuomioistuimen mukaan tekijänoikeuden alaisia asiakirjoja.

EU-tuomioistuimen tehtäväksi tuli ratkaista Saksan liittovaltion ylimmän yleisen tuomioistuimen ennakkoratkaisupyynnössä antamat kysymykset. Ensimmäinen kysymys koski sitä, oliko valtiolla liikkumavaraa saattaessa osaksi kansallista oikeutta säännöksiä, jotka koskivat tekijöiden yksinoikeutta kappaleen valmistamista, teosten välittämistä yleisölle, mukaan lukien teosten saattaminen yleisön saataviin sekä näitä oikeuksia koskevia poikkeuksia ja rajoituksia. Toisessa kysymyksessä Saksan liittovaltion ylin yleinen tuomioistuin pyysi ratkaisua siihen, miten perusoikeudet oli otettava huomioon tilanteessa, jossa tuli määrittää direktiivien, jotka koskivat tekijöiden yksinoikeutta kappaleen valmistamiseen ja teosten saattamista yleisön saataviin, koskevia poikkeuksien ja rajoitusten ulottuvuutta. Kolmannessa kysymyksessä

¹⁵² Pellonpää 2018, s.858.

tuomioistuin halusi EU-tuomioistuimen ottavan kantaa siihen, voitiinko tiedonvälityksen vapautta tai lehdistönvapautta koskevilla perusoikeuksilla perustella muita poikkeuksia tai rajoituksia, jotka koskevat tekijöiden yksinoikeutta kappaleen valmistamiseen ja teostensa välittämiseen yleisölle, mukaan lukien teosten saattaminen yleisön saataviin.

Saksan liittotasavalta laadituttaa viikoittain tilannekatsauksen liittovaltion armeijan toiminnasta ulkomailla ja toiminta-alueen tapahtumista. Nämä kyseiset katsaukset ”Unterrichtung des Parlaments” (UdP-katsaukset) osoitetaan Saksan liittoparlamentin jäsenille, puolustusministeriön yksiköille, muille ministeriöille sekä tietyille liittovaltion puolustusministeriön alaisuudessa toimiville laitoksille. Asiakirjat ovat turvaluokiteltuja, mutta niistä julkaistaan tiivistelmiä yleisön saataville. Funke Medien ylläpitää saksalaisen sanomalehden Westdeutsche Allgemeine Zeitungin internetportaalia. Vuonna 2012 Funke Medien oli pyytänyt lupaa tustua kaikkiin vuosina 2001-2012 laadittuihin UdP-katsauksiin. Viranomaisen olivat hylänneet pyynnön vedoten katsauksien sisältävän tietojen olevan haitallisia liittovaltion armeijalle, mikäli ne julkaistaisiin. Pynnön jälkeen Funke Medien sai tuntemattomalla tavalla osan UdP-katsauksista. Funke Medien julkaisi niitä nimityksellä Afganistan-asiakirjat ja asiakirjoihin pystyi tutustumaan internetsivustolla.

Tämän seurauksena Saksan liittotasavalta nosti kieltokanteen Funke Medienia vastaan, koska katsoi sen loukanneen liittotasavallan tekijänoikeutta UdP-katsauksiin. Kölnin alioikeus hyväksyi kieltokanteen ja Kölnin ylioikeus hylkäsi Funke Medien valituksen. Ennakkoratkaisua pyytänyt Saksan liittotasavallan ylioikeus esitti, että Kölnin ylioikeuden arviointi perustui oletukseen, jonka mukaan UdP-katsauksia voidaan suojata kirjallisina teoksina tekijänoikeudella eivätkä ne ole virallisia tekstejä, joita tekijänoikeussuoja ei koske. Tuomioistuin kuitenkin huomautti, ettei UdP-katsauksien ominaispiirteistä oltu tehty mitään sellaisia havaintoja, joilla oltaisiin voitu todeta niiden erityinen luovuus. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin halusi esitettyjen kysymysten mukaisesti apua tekijänoikeudellisiin kysymyksiin sekä tulkinta-apua liittyen tekijänoikeuden suhteeseen perusoikeuksiin, erityisesti tiedonvälityksen vapauteen ja lehdistönvapauteen.

EU-tuomioistuin huomautti Kölnin ylioikeuden tukeutuneen oletamaan, jonka mukaan UdP-katsauksia voitiin kirjallisina teoksina suojata tekijänoikeudella toteamatta kuitenkaan sellaista konkreettista ominaispiirrettä, joka olisi osoittaisi niiden luovuuden.

EU-tuomioistuimen mukaan tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa 22.5.2001 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä 2001/29/EY jäsenvaltiot antavat tekijöille yksinoikeuden sallia, tai kieltää suoraan tai välillisesti millä keinolla ja missä muodossa tahansa tapahtuu kappaleen valmistaminen teosten osalta ja yksinoikeuden sallia tai kieltää näiden teosten välittäminen yleisölle. Aineisto voi saada tekijänoikeussuojaa direktiivin 2001/29 perusteella ainoastaan, jos sitä voidaan pitää säännöksissä tarkoitettuna teoksena.

Oikeuskäytännön mukaan aineiston luokittelu teokseksi edellyttää kahden edellytyksen täyttymistä. Aineiston on oltava omaperäinen ja se on oltava tekijänsä luovan henkisen työn tulos. Kyseessä on henkisen työn tulos, kun tekijä on teoksen toteutuksessa kyennyt ilmaisemaan luovia kykyjään tekemällä vapaita sekä luovia ratkaisuja. EU-tuomioistuin huomautti, että kansallisen oikeuden on arvioitava, voidaanko tällaisia sotilaallisia tilannekatsauksia pitää direktiivin mukaisina luovina teoksina ja näin ollen suojata niitä tekijänoikeudella. Tätä tutkiessaan kansallisen oikeuden on arvioitava, onko kirjoituksissa tehty vapaita ja luovia ratkaisuja ja ovatko ne omaperäisiä. Mikäli sotilaalliset tilannekatsaukset eivät täytä direktiivin ja oikeuskäytännön mukaisia teoksen vaatimuksia, ei niitä voida suojata tekijänoikeudella.

EU-tuomioistuimen tuomiossa tutkielmani kannalta oleellisia ovat kolmas ja toinen kysymys, joissa pohdittiin perusoikeuksien vaikutusta ja suhdetta tekijänoikeuteen. Lisäksi kyseissä perusteissa tarkasteltiin tekijänoikeuden suhdetta omaisuudensuojaan. Kolmannessa kysymyksessä ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedusteli, voitiinko perusoikeuskirjan 11 artiklassa vahvistetulla tiedonvälityksen vapaudella ja lehdistönvapaudella perustella sellaisia poikkeuksia, joita ei ole erikseen direktiiveissä määritetty ja, jotka koskivat tekijöiden yksinoikeuksia kappaleen valmistamiseen ja teosten välittämiseen. EU-tuomioistuimen totesi, että direktiivillä on yhdenmukaistamisen kautta pyritty säilyttämään, erityisesti sähköisessä ympäristössä, oikeudenmukainen tasapaino niin tekijänoikeuden ja lähioikeuksien haltijoiden henkisen omaisuuden suoja koskeva intressin, suojatun aineiston käyttäjien intressien ja perusoikeuksien, kuten sananvapauden ja tiedonvälityksen vapauden, ja yleisen edun suojaamisen välillä. Tekijänoikeutta ja henkisen omaisuuden suoja taataan perusoikeuskirjan 17 artiklan 2 kohdassa. Sanavapaus ja tiedonvälityksen vapaus taataan perusoikeuskirjan 11 artiklassa. EU-tuomioistuin toteaa perusteluissaan, että perusoikeuskirjassa vahvistetut perusoikeudet, joiden toteutumista unionin tuomioistuin valvoo, tukeutuvat jäsenvalti-

oiden valtiosääntöperinteeseen ja ihmisoikeuksia koskeviin asiakirjoihin ja jäsenvaltiot ovat näihin sitoutuneet.

Perusteluissaan EU-tuomioistuin toteaa, että direktiiveissä säädetyillä poikkeuksilla ja rajoituksilla halutaan erityisesti suosia suojattujen tekijänoikeudellisten aineistojen käyttäjien sananvapautta ja lehdistönvapautta, sillä näillä oikeuksilla on erityinen merkitys suhteessa tekijän intressiin kieltää teoksensa käyttäminen. EU-tuomioistuimen vastaus kolmanteen kysymykseen on se, ettei perusoikeuskirjan 11 artiklassa vahvistetuilla tiedonvälityksen vapaudella ja lehdistönvapaudella voida perustella direktiivin poikkeuksiin tai rajoituksiin kuulumatonta poikkeusta, joka koskee tekijöiden yksinoikeuksia kappaleen valmistamiseen ja teostensa välittämiseen yleisölle.

Toisessa kysymyksessä EU-tuomioistuin pohdittavaksi tuli taas tilanne, jossa piti arvioida tekijänoikeuden suhdetta sananvapauteen ja tiedon välityksen vapautta. Tuomioistuimen tehtäväksi tuli tulkita, voitiinko poikkeussäännöksissä tarkoitettujen suojattujen aineistojen käyttäjien oikeuksien punninnan yhteydessä poiketa jälkimmäisten säännösten suppeasta tulkinnasta ja suosia tulkintaa, jossa otetaan täysimääräisesti huomioon tarve kunnioittaa perusoikeuskirjan 11 artiklassa taattua sananvapautta ja tiedonvälityksen vapautta. Toisen kysymyksen kohdalla EU-tuomioistuin painotti teoksien käyttäjien sananvapautta ja tiedon välityksen vapautta. Direktiiveihin otetut poikkeukset ajavat mahdollisuutta rajata tekijän oikeutta teokseensa, jotta teos on helpommin muiden käytettävissä. Tulkinnoissa on kuitenkin aina muistettava oikeuksien välinen tasapaino ja yhteensovittamisessa on huomioitava millaisesta teoksesta ja millaisesta yhteiskunnallisesta edusta on kyse. Perusteluissaan EU-tuomioistuin käytti esimerkkinä ylempänä käsiteltyä EIT:n tuomioita *Ashby Donald ym. v. Ranska* ja korosti sitä, että oikeuksien ristiriidassa on huomioitava tiedon luonteen merkitys.

EU-tuomioistuimen tuomio osoittaa, että tekijänoikeuden ja perusoikeuksien suhteen arvioinnin ja tulkinnan osalta on olennaista, millaisesta tekijänoikeuden alaisesta teoksesta on kyse. Lisäksi merkitystä on teoksen sisällöllä sekä sen merkityksellä yhteiskunnalle. Tämä korostaa ajatusta siitä, että tuomioistuinten tulee tapauskohtaisesti tarkastella käsillä olevia oikeusongelmia, ja sen perusteella arvioida niin tekijänoikeudellisen teoksen kuin perusoikeuden merkitystä yhteiskunnallisesti. Kun kyseessä on tilanne, jossa rajoitetaan joko perusoikeutta tai tekijänoikeutta, on harkinta tehtävä yhteiskunnallista merkitystä painottaen.

6.2.6 Spiegel Online GmbH vastaan Volker Beck

Vuonna 2019 EU-tuomioistuin antoi ratkaisun tapauksessa Spiegel Online GmbH vastaan Volker Beck. Tapauksessa oli kyse siitä, että Spiegel Online, joka ylläpitää samannimistä uutisportaalia oli julkaissut Internetsivustollaan Volker Beckin käsikirjoituksen ja tämän eräässä kokoomateoksessa julkaiseman artikkelin. Ennakkoratkaisupyynnön aikaan Beck oli Saksan liittoparlamentinjäsen. Hän on kirjoittanut alaikäisiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistuskäytäntöä koskevan käsikirjoituksen. Kyseinen käsikirjoitus julkaistiin nimimerkillä erään kokoomateoksen artikkelina vuonna 1988. Julkaisija muutti julkaisemisen yhteydessä käsikirjoituksen otsikkoa ja lyhensi sen yhtä virkettä. Kirjoittaja Beck esitti vuonna 1988 kirjeellä moitteensa julkaisijalle ja vaati tätä turhaan mainitsemaan tämän nimenomaisesti kyseisen kokoomateoksen tilaajalle toimittamisen yhteydessä. Seuraavien vuosien aikana Beck, joka oli saanut kritiikkiä kyseisen artikkelin sisältämistä mielipiteistä, vastasi toistuvasti, että mainitun kokoomateoksen julkaisija oli muuttanut hänen käsikirjoituksensa sisältöä. Beck sanoutui irti mainitun artikkelin sisällöstä viimeistään vuonna 1993.

Vuonna 2013 kyseinen käsikirjoitus löydettiin arkistotutkimuksen yhteydessä. Käsikirjoitus esitettiin Beckille vuonna 2013, kun Beck oli ehdolla Saksan liittopäivävaaleissa. Saatuaan käsikirjoituksen, Beck toimitti sen seuraavana päivänä eri sanomalehtien toimitusten saataville osoittaakseen, että julkaisija oli muuttanut sitä kyseessä olevan artikkelin julkaisemista varten. Beck ei kuitenkaan antanut toimituksille lupaa julkaista käsikirjoitusta ja siihen liittyvää artikkelia. Beck julkaisi käsikirjoituksen ja artikkelin omilla sivuillaan ja lisäsi sivuille maininnan siitä, että hän irtisanoutuu kirjoituksesta. Kyseessä olevassa kokoomateoksessa julkaistun artikkelin sivuilla oli maininta siitä, ettei Beck ollut antanut lupaa artikkelin julkaisuun ja julkaisija oli vääristänyt tekstiä muokkaamalla vapaasti sen otsikko ja tekstiosia.

Speigel Online oli vuonna 2013 ylläpitämässään uutisportaalissa julkaissut kirjoituksen, jossa se esitti, ettei artikkelin julkaisija ollut muuttanut käsikirjoituksen olennaista sisältöä toisin kuin Beck väitti. Kirjoituksessa mainittiin Beckin johtaneen yleisöä harhaan. Lisäksi kirjoituksessa oli liitettyinä linkit, joiden avulla pääsi lataamaan käsikirjoituksen ja kokoomateoksen artikkelin alkuperäiset versiot. Beck riitautti alueellisessa alioikeudessa sen, että kyseisen käsikirjoituksen ja artikkelin tekstit oli saatettu kokonaisuudessaan saataville Spiegel Onlinen internetsivustolla ja Beck piti

tätä tekijänoikeuden loukkauksena. Alioikeus hyväksyi Beckin vaatimukset ja Spiegel valitti asiasta ennakkoratkaisua pyytäneelle tuomioistuimelle.

Tässä tilanteessa Bundesgerichtshof , Saksan liittovaltion ylin yleinen tuomioistuin, oli päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset, jotka koskivat teoksen saattamista yleisön saataviin ja niihin liittyviin rajoituksiin sekä voitiinko Euroopan unionin perusoikeuskirjan 11 artiklan mukaisiin tiedonvälityksen vapauteen ja lehdistönvapauteen liittyvillä perusoikeuksilla perustella sellaisia poikkeuksia tai rajoituksia, jotka koskevat tekijöiden yksinoikeutta kappaleen valmistamiseen ja teosten välittämiseen yleisölle, teosten saattaminen yleisön saataviin mukaan lukien. Lisäksi tuomioistuin toivoi apua siihen miten perusoikeuskirjassa vahvistetut perusoikeudet tulisi ottaa huomioon määrittäessä tekijöiden yksinoikeutta kappaleen valmistamiseen koskevien poikkeusten ja rajoitusten ulottuvuutta.

Tutkielmani kannalta on olennaista tarkastella ennakkoratkaisukysymyksiä, jotka ottavat kantaa perusoikeuksien ja tekijänoikeuden väliseen suhteeseen ja siihen, miten näitä oikeuksia tulisi rajoittaa ja miten rajoituksiin tulisi suhtautua perusoikeuksien kannalta. Lisäksi olennaista on tarkastella sitä, milloin katsotaan tekijänoikeudellisen teoksen julkaistun yleisön saataville ja minkälaisia perusteita on sovellettava, kun teos julkaistaan toisen tahon toimesta.

Kolmannessa ennakkoratkaisukysymyksessä EU-tuomio pohti voitiinko tiedonvälityksen vapauteen ja lehdistönvapauteen liittyvillä perusoikeuksilla perustella muita kuin direktiiviin sisältyviä poikkeuksia tai rajoituksia, jotka koskevat tekijöiden yksinoikeutta kappaleen valmistamiseen ja teoksen välittämiseen yleisölle. Direktiivin poikkeukset turvaavat teoksen käyttäjien sananvapautta ja lehdistönvapautta. Direktiivi kuitenkin haluaa taata sekä tekijänoikeuden ja lähioikeuksien haltijoiden henkistä suojaa koskevan intressin että teoksen käyttäjän intressien ja erityisesti heidän sananvapauden ja tiedonvälityksen vapauden ja yleisen edun suojaamisen intressin. Tästä johtuen tuomioistuin katsoikin, ettei tiedonvälityksen vapaudella ja lehdistönvapaudella voida perustella sellaista poikkeusta, joka kuuluu direktiivin ulkopuolelle. Se ei olisi kohtuullista.

Toisessa kysymyksessä tuomioistuimen tuli pohtia olisiko direktiivin rajoitusperusteita pohdittaessa mahdollista poiketa suppeasta tulkinnasta ja suosia tulkintaa, jossa kunnioitettaisiin aineiston käyttäjien perusoikeuskirjan 11 artiklassa taattua sananvapa-

utta sekä tiedonvälityksen vapautta. Rajoitusten ja poikkeusten tarkoituksena on taata oikeuksia teosten ja muiden suojattujen aineistojen käyttäjille. Rajoituksilla pyritään turvaamaan oikeudenmukainen tasapaino sekä oikeudenhaltijan oikeuksien ja etujen että teosten käyttäjien oikeuksien ja etujen välillä. EU-tuomioistuimen mukaan kansallisen tuomioistuimen on punnitessaan oikeuksia ja rajoitusperusteita tehtävä sellainen harkinta, jossa säännöksiä tulkitaan niin, että se vastaan säännösten sanamuotoa ja jolla voidaan turvata niiden tehokas vaikutus, mutta jotka ovat myös sopuinnussa perusoikeuskirjan perusoikeuksien kanssa.

Neljännessä kysymyksessä tuomioistuimen oli annettava ratkaisu kysymykseen, joka pohti lehdistövapautta ja tiedonvälityksen vapautta sekä suojatun teoksen käyttämistä ajankohtaisista tapahtumista kertomiseen. Direktiivissä säädetty poikkeus tai rajoitus edellyttää lähteen mainitsemisen ja sen, että teosta käytetään vain siltä osin kuin käyttö on perusteltua tiedotustarkoituksen vuoksi, lisäksi nimittäin vain, että käytön tarkoituksena on ”ajankohtaisista tapahtumista kertominen. Ajankohtaisuuden arvioinnin tuomioistuimen tulee tehdä itse.

Kyseinen oikeustapaus on esimerkki siitä, kuinka yleisön intressit ja sananvapaus vaikuttavat tekijänoikeuteen ja kuinka tekijänoikeutta rajoittaviin rajoituksiin tulee suhtautua. EU-tuomioistuin korosti ratkaisussaan sitä, että rajoitusperusteiden tulee suojata niin tekijää kuin teoksen käyttäjää. Perusoikeuksia ei saa unohtaa suppeassakaan rajoituksien tulkinnassa ja kansallisen oikeuden tehtäväksi jää löytää tulkinta, joka palvelee mahdollisimman tehokkaasti sekä tekijänoikeuden rajoituksia, että perusoikeuksia.

EU-tuomioistuimen ratkaisu käsittelee samoja kysymyksiä, kuin aiemmin esitelty markkinaoikeuden ratkaisu. Molemmat tapaukset osoittavat sen, kuinka tekijänoikeuden käyttöympäristöt ovat muuttuneet ja kuinka teoksia julkaistaan tekijän kannalta ongelmallisesti internetissä lehdistön toimesta. Molemmissa tapauksissa oli kyse tilanteessa, jossa tekijän luoma teos saatettiin yleisön saataville toisen tahon toimesta, kun tekijän itse oli julkaissut teoksensa internetissä. Oikeustapauksissa on kuitenkin havaittavissa sama ilmiö, kuin aiemmissakin. Perusoikeuksia korostetaan perusteluissa, mutta käytännössä tekijänoikeuden rajoituksia on tulkittava suppeasti ja tämä aiheuttaa sen, ettei perusoikeudet saa samanlaista suojaa. Vaikka oikeustapaukset onkin esimerkki siitä, kuinka tekijänoikeuksien ja perusoikeuksien ilmenemiset ovat muuttuneet teknologiakehityksen myötä ja kuinka tämä asettaa myös haasteita tuomioistuimille.

Muuttuvat käyttöympäristöt vaikuttavat siihen, että on tuomioistuinten on pohdittava, tekijänoikeuden ja perusoikeuksien soveltamista aivan uudentilanteissa ja tämä luo haastetta tuomioistuinten laintulkinnalle sekä oikeusnäkökulmien valinnalle.

6.3 Johtopäätöksiä EIT:n ja EU-tuomioistuimen ratkaisuksista

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen useimmat ratkaisut käsittelevät tekijänoikeuden ja ihmisoikeuksien välistä suhdetta. Myös EU-tuomioistuin on antanut aiheeseen liittyviä ennakkoratkaisuja, kuten yllä on esitelty. Edellä esitellyt oikeustapaukset antavat kattavan kuvan tekijänoikeuden ja perusoikeuksien välisten ristiriitojen pohdinnasta. EIT:n ja EU-tuomioistuimen ratkaisukäytäntö poikkeaa kansallisesta, sillä kansallisessa oikeudessa näitä kysymyksiä ei ole käsitelty laajasti. EIT:n ratkaisuja tarkasteltaessa on hyvä muistaa, että niitä käytetään myös kansallisten oikeustapausten perusteena, joissa on ollut kysymys esimerkiksi sananvapauden rajoittamisesta.¹⁵³ Aiemmin esitellyissä EIT:n ja EU-tuomioistuimen ratkaisuissa on havaittavissa yhtäläisyyksiä.

Ratkaisuisissa on korostettu sananvapautta ja sen yhteiskunnallista merkitystä. EIT:n mukaan sananvapaus voidaan pitää demokraattisen yhteiskunnan peruspilareista.¹⁵⁴ Kun EIS artiklan 10 mukaista sananvapautta on tapauksissa rajoitettu, EIT:n on pitänyt ratkaisuisissaan pohtia, onko ihmisoikeussopimuksessa turvatun sananvapauden rajoittaminen ollut perusteltua. Kun EIT harkitsee oikeuden rajoituksen perusteita, käyttää se harkinnassaan kolmivaiheista rajoitustestiä. Rajoitustesti arvioi perusoikeuden rajoituksen tarpeellisuutta.¹⁵⁵ Perus- ja ihmisoikeuden rajoituksen hyväksyminen vaatii edellytysten täyttymistä. Edellytykset ovat ne, mitkä on esitelty käsiteltäessä perusoikeuksien rajoituksia. Rajoittamisen toteutuminen vaatii, että rajoitus on laissa säädetty, rajoitus on tehty EIS 10 artiklan hyväksyttävän tarkoituksen toteuttamiseksi ja rajoitus on ollut välttämätöntä yhteiskunnalliselta kannalta. Kun tapauksien perusteluja tarkastelee, EIT:n käyttämä rajoitustesti-rakenne on havaittavissa selkeästi.

¹⁵³ Ks. tarkemmin kohta 6.1.2. KKO 2005:82. Perusteluissaan korkein oikeus pohtii perusoikeuksien vastakkaisuutta ja etusijajärjestystä. Korkeimman oikeuden pohdinnan lähtökohtana toimii ajatus siitä, että toisen perusoikeuden rajoittamiselle tulee olla perusteltu syy ja arvioitavaksi tulee julkaistun tiedon merkityksellisyys sananvapauden kannalta.

¹⁵⁴ Tiilikka 2007, s.175.

¹⁵⁵ Tiilikka 2007, s.186.

Rajoitustesti ei ole ainoa EIT:n ratkaisussa toistuva piirre. Sananvapautta käsiteltävissä tapauksissa on havaittavissa lisäksi neljä seuraavaa periaatetta: 1) sananvapaus on demokraattisen yhteiskunnan pilari, 2) tiedotusvälineillä on keskeinen rooli yhteiskunnassa, 3) sananvapauden rajoittamiseen tulee olla korkea kynnyks ja 4) EIT:n tehtävänä ei ole toimia kansallisen tuomioistuimen asemassa, vaan arvioimaan tapauksia Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan kannalta.¹⁵⁶ Periaatteet ohjaavat EIT:n tulkintaa sananvapauden rajoittamisen arvioinnissa ja kyseiset periaatteet myös ilmenevät rajoitustestissä. Sekä rajoitustesti että periaatteet korostavat oikeuksien yhteiskunnallista merkitystä ja sananvapauden vaikutusta demokraattiseen yhteiskuntaan.

EIT:n ratkaisuissa on katsottu, että perus- ja ihmisoikeuden rajoittamisen perusteet ovat täyttyneet. Perusteissaan EIT on korostanut, että sananvapauden rajoittamiselle tulee löytää syy niin laista kuin yhteiskunnallisesti perusteltuna. Lisäksi rajoitukset tulee olla tehty EIS:n 10 artiklan hyväksyttävän tarkoituksen toteuttamiseksi. EIT:n tapauksissa yhdistävänä tekijänä voidaan pitää myös sitä, että sananvapauden kanssa vastakkain ollut tekijänoikeus on myös nauttinut omaisuudensuojaa ja tämä yhteys on aiheuttanut haasteita EIT:n tulkinnalle.

Päätöksissään EIT on korostanut, kokonaisharkinnan¹⁵⁷ merkitystä. Erityisesti yhteiskunnallisia syitä on korostettu rajoitusten perusteissa ja yhteiskunnallinen näkökulma on vahvasti esillä perusteissa. Perusoikeuksien, kuten sananvapauden, merkitystä on myös haluttu korostaa. Ratkaisuissa on huomioitu, että sananvapaus on perusoikeutena turvattu erinäisillä kansainvälisillä sopimuksilla sekä kansallisella lainsäädännöllä. Kokonaisharkinnasta ja sananvapauden korostamisesta huolimatta EIT:n ratkaisuista on kuitenkin pääteltävissä tekijänoikeuden nauttima vahvempi, yskityisoikeudellinen suoja. Tapauksien perustelut osoittavat omaisuuden suojaamisen olevan yhteiskunnallinen syy. Yhteiskunnallisena syynä ei ainoastaan pidetä sananvapauden turvaamista, vaan myös yksilön omaisuuden merkitys on otettu esille. Tekijänoikeus, joka nauttii lisäksi perusoikeudellista suojaa, saa näin perusteen rajoittaa yksilön perusoikeutta, kuten sananvapautta. Tämän kaavan toistuessa useammassa EIT:n ratkaisussa ei voida pitää epäselvänä sitä, onko perusoikeutta, tässä tapauksessa sananvapautta, mahdollista rajoittaa tekijänoikeuden eduksi.

¹⁵⁶ Korpisaari 2016, s.53.

¹⁵⁷ Tiilikka 2007, s.187.

Lisäksi EIT:n ja EU-tuomioistuimen käsitellyissä oikeustapauksissa on havaittavissa se, että omaisuudensuojalla on osittain sananvapautta painavampi merkitys. Oikeudellisessa ajattelussa yksilön oikeutta omaisuuteen korostetaan ja tämän puolesta puhuvat oikeusjärjestyksessä näkyvät lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö. Omaisuus on turvattu erinäisin säädöksin ja eri oikeudenaloilla omaisuuden saama suoja on huomioitu. Perusoikeuksien ja yksityisoikeuden välisen suhteen arvioinnissa on siis huomioitava myös perusoikeuksien välinen epätasapaino. Vaikka perusoikeuksia ei tulisi ajatella eri arvoisiksi, eivät ne kuitenkaan nauti samanlaista oikeudellista suojaa toisiinsa nähden.

Verrattaessa sananvapautta ja omaisuudensuojaa toisiinsa on huomattava, että yksityisoikeuteen yhdistyvä omaisuudensuoja korostuu. Kun yksityisoikeudellista oikeutta uhataan, on perusoikeutta jopa käytetty perusteena rajoitteelle. EIT korostaa ratkaisuisaan, että ne tehdään kokonaisharkinnan mukaan ja perusoikeuksien rajoitusten tulee täyttää tietyt, yllä mainitut rajoitusperusteet. Tapauksia vertaillessa on kuitenkin havaittavissa se, että rajoitusten perusteet ovat tapauskohtaisesti erilaisia ja tämän vuoksi ne ovat helposti tulkittavissa niin, että EIT haluaa antaa omaisuudelle tärkeämmän aseman vaikka sananvapautteen verrattuna. Tämä ei kuitenkaan ole EIT:n toiminnan tarkoitus ja sen vuoksi perusoikeusnäkökulman kehitys tässäkin yhteydessä olisi tarpeen ja myös toivottu muutos.

EIT:n ratkaisuja tarkasteltaessa voidaan puhua jopa kahden perusoikeuden yhteentörmäyksestä; sananvapaus ja omaisuudensuoja ovat osittain myös vastakkain ratkaisuisa ja niiden perusteluissa. Perusoikeuksien yhteentörmäyksessä tulkintalinjassa ovat perusoikeudet ja niiden suhde toisiinsa. Tulkintalinjassa on otettava huomioon *harkintamarginaali*¹⁵⁸ ja tapaus on lähestyttävä aina sen perusoikeuden näkökulmasta, jota tapauksessa tarkastellaan. Harkintamarginaalissa voi näyttäytyä ihmisoikeuksien päällekkäisyys, mutta ihmisoikeustuomioistuimen tarkoitus ei ole soveltaa vastakkaisia ihmisoikeusartikloita samanaikaisesti. Ihmisoikeustuomioistuimen tehtävä on punnita argumentteja molemmin puolin ja toteaa, onko ihmisoikeuksien välinen epätasapaino niin suuri, että jäsenvaltio on ylittänyt sille kuuluvan harkintamarginaalin.¹⁵⁹ EIT:n tehtävä on siis tarkastella ratkaisuisaan harkintamarginaalin mukaisesti oikeuksia sekä niiden argumentteja ja tehdä arvio siitä, onko rajoitus ollut tarpeellista vai onko jäsenvaltio mahdollisesti ylittänyt toimivaltansa rajoittaessaan yksilön oikeutta.

¹⁵⁸ Hoikka 2014, s. 3-5. Hoikan mukaan kahden ihmisoikeuden yhteentörmäyksessä on kyse kaksireunaisesta harkintamarginaalin tulkinnasta, jossa tarkastellaan argumentteja ja rajoitusperusteita aina yhdestä reunasta; eli yhden ihmisoikeuden näkökulmasta kerrallaan.

¹⁵⁹ Hoikka 2014, s.6.

Ihmisoikeustuomioistuimen tehtävänä ei siis ole pohtia, kuinka molemmat, ristiriidassa olevat oikeudet voisivat toteutua samanaikaisesti. Tehtävänä on ennemminkin arvioida jäsenvaltioiden ratkaisujen oikeudenmukaisuutta. Ihmisoikeustuomioistuimen on kuljetettava harkintamarginaalia mukana ratkaisuisaan ja sovellettava sitä.¹⁶⁰ EIT:n ratkaisut kuitenkin ohjaavat tuomioistuinten tulkintalinjoja ja sen ratkaisut myös pitemmällä aikavälillä toimivat lainsäädäntöä ohjaavana toimijana.

Vaikka ihmisoikeustuomioistuimen tehtävä ei ole arvottaa ihmisoikeuksia ja antaa niille ristiriidoissa etuoikeuksia toisiinsa nähden, on sen tehtävä huolehtia tulkintalinjoista ja ohjata näin myös kansallisia tuomioistuimia toimimaan perusoikeuksia kunnioittamalla tavalla. Tämä ei kuitenkaan ole tehtävänä helppo, sillä kriittisesti ajateltuna perusoikeuksien toteutuminen ja ensisijaisuus on taso, joka ei toteudu oikeuskäytännössä. Kriittisen ajattelun mukaisesti perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia suosiva ajatusmalli on oikeuskäytännössä mahdoton toteuttaa niin kansallisessa kuin kansainvälisessä tuomioistuimessa.

Ideaali ajatus perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisesta ohjaavana näkökulmana ei toteudu kansallisella tasolla perusoikeusnäkökulman heikkouden vuoksi ja sen vuoksi, ettei kansallisessa lainsäädännössä ole annettu perusoikeuksille muuta merkitystä, kuin normeina, jotka ohjaavat oikeusajattelua. Tämä heijastuu myös ihmisoikeuksien pohdinnassa, sillä kuten on mainittu, ihmisoikeustuomioistuimella on vain rajalliset mahdollisuudet puuttua jäsenvaltioiden päätöksiin ja näin ollen ohjaava vaikutus jää oletettua pienemmäksi. Tähän ajatusmalliin on kuitenkin mahdollisuus vaikuttaa, mikäli ihmisoikeuksien ja sitä myötä perusoikeuksien asemaa lähdetään vahvistamaan Euroopan unionin toimesta.

6.4 Oikeuskäytännön kehitys tulevaisuudessa

Kuten ylempänä on todettu, tekijänoikeuden vahvan aseman puolesta puhuvat niin kansalliset markkinaoikeuden tapaukset kuin yllä esitellyt EIT:n sekä EU-tuomioistuimen ratkaisut. EIT:n ratkaisuja yhdistää ajatus siitä, että tekijänoikeuden suoja on vahva. Tekijänoikeuden asemaa tuetaan niin kansallisilla säädöksillä kuin kansainvälisillä sopimuksilla. Vaikka tällä hetkellä EU-jäsenvaltioiden tekijänoikeus-

¹⁶⁰ Vrt. Hoikka 2014, s.5 ja Tiilikka 2013, s.78. Tiilikan ajatus harkintamarginaalin käytöstä eroaa Hoikan ajatuksesta. Tiilikan mukaan harkintamarginaalia ei tulisi ottaa ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuisa esille, jos sitä ei tosiasiaassa ole ratkaisussa käytetty.

lainsäädäntö ei ole yhtenäinen, ohjaa jo kansainväliset sopimukset lainsäädäntöä yhtenäisemmäksi. Vuonna 2019 hyväksytty tekijänoikeusdirektiivi ohjaa kohti yhtenäistä tekijänoikeuslainsäädäntöä ja tekee tekijänoikeudesta taas askeleen kansainvälisemmän oikeuden. Tekijänoikeusdirektiivin tarkoitus ei ole ainoastaan yhdistää jäsenvaltioiden tulkintalinjoja, vaan sen on tarkoitus ottaa huomioon muuttuva ympäristö, jossa tekijänoikeus toimii. Muuttuvassa ympäristössä on huomioitu ei vain digitaalinen kehitys, mutta myös perusoikeuksien aiheuttama muutos. Direktiivi haluaa myös huomioida tätä perusoikeuksien näkökulmaa. Tekijänoikeusdirektiivi haluaa taata käyttäjien ilmaisuvapauden digitaalisessa ympäristössä sekä löytää tasapainon perusoikeuksien, erityisesti sananvapauden, ja omistusoikeuden, kuten tekijänoikeuden, välillä.¹⁶¹

Direktiivillä ja sen implementoinnilla jäsenvaltioissa on myös vaikutusta oikeuskäytännön tulevaisuudessa. Koska EU:ssa on haluttu korostaa tekijänoikeusdirektiivin valmistelussa perusoikeuksien aseman muutosta, aiheuttaa tämä myös tulevaisuudessa muutoksia tulkintalinjoissa. Koska yhtenäisemmän tekijänoikeuden lainsäädännön luominen on Euroopan unionin tavoitteena, vaatii se myös muutosta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintalinjoihin ja sen myötä muutos näkyy kansallisten tuomioistuimienkin toiminnassa. Tekijänoikeusdirektiivi on lähtölaukaus kohti yhtenäisempää laintulkintaa ja ideaalissa tilanteessa se antaa myös perusoikeuksille, sananvapaudelle erityisesti, toimivaltaa tässä yksityisoikeudellisesta säännellyllä oikeudenalalla.

Kuten ylempänä on mainittu, on perusoikeuksien kuitenkin todennäköisesti vaikea syrjäyttää yksityisoikeudellista ajattelutapaa. Perusoikeuksia sekä ihmisoikeuksia pidetään vain arvo-oikeuksia, eikä niinkään oikeuskehitystä ohjaavina periaatteina. Ennemminkin perusoikeudet nähdään lainsäätäjän liukumavaraa rajaavina normeina.¹⁶² Tähän ajatusmalliin direktiivi ei kuitenkaan tuo suoraa muutosta. Tekijänoikeusdirektiivin tarkoitus on kuitenkin ensisijaisesti taata tekijänoikeuden toteutuminen, ei ihmisoikeuksien. Positiivista on, että Euroopan unionin parlamentti ja neuvosto ovat perusteluissaan huomioineet mahdollisen muutoksen ajatusmalliin, jossa perusoikeuksista ajatellaan vain arvopohjaisina oikeuskäytäntöä ohjaavana elementtinä.

¹⁶¹ Ks. tarkemmin Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/790, annettu 17 päivänä huhtikuuta 2019, tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla ja direktiivien 96/9/EY ja 2001/29/EY muuttamisesta, kohta 70.

¹⁶² Hoikka 2014, s.6.

Mielestäni on mahdollista, että tuomioistuinten tulkinnat kehittyvät perus- ja ihmisoikeusmyönteisimmiksi. Euroopan unionissa on pitänyt vuosien ajan ottaa entistä enemmän kantaa perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kehittämiseen liittyviin kysymyksiin¹⁶³ ja tämä ei ole tulevaisuudessakaan muuttumassa. Perusoikeusmyönteinen laintulkinta ei kuitenkaan onnistu ilman suurempaa muutosta niin oikeuskäytäntöön kuin lainsäädäntöön.

Kuten tutkimuksessa on tullut ilmi, kansallisessa oikeudessa sananvapauden, omaisuudensuojan ja tekijänoikeuden välinen ristiriita ei ole nähty ongelmalliseksi, koska oikeuskäytännöstä ei ole löydettävissä paljoa oikeustapauksia, jotka ottaisivat tähän kantaa. Yleisemmin oikeuskäytännössä on käsitelty esimerkiksi sananvapauden ja yksityisyydensuojan suhdetta kuin tekijänoikeudellisia ongelmia perusoikeuksien näkökulmasta. Kehitys vaatisi sen, että ongelmia lähestyttäisiin harkintamarginaalin mukaisesti eikä vain ainoastaan yksityisoikeudellisesta näkökulmasta. Tämä ei kuitenkaan onnistu ilman muutosta niin tekijänoikeuslakiin kuin perustuslakiin. Kriittisen ajattelun mukaisesti tällainen arvo-oikeuksien korostus ei ole tarpeellista, sillä sen sääntely olisi vaikeampaa kuin nykyinen yksityisoikeudellista ajatusmaailmaa tukeva sääntely. Ajatusmallia niin kansallisessa kuin kansainvälisessä oikeuskäytännössä on mahdollista muuttaa pikkuhiljaa arvo-oikeuksia tukeviksi eikä niitä ainoastaan rajoittavaksi ajatuksiksi.

7. Yhteenveto

Oikeuskirjallisuus tukee ajatusta perusoikeusnäkökulman suuremmasta merkityksestä, kun tarkastellaan perusoikeuksien ja yksityisoikeuksien suhdetta. Tätä tukee ajatus siitä, että perusoikeusnäkökulman mukaisesti perusoikeudet pitää turvata ja rajoitusperusteita on aina tulkittava mahdollisimman ahtaasti.¹⁶⁴ Perusoikeusnäkökulma kannattaa ajatusta, jonka mukaan lainsäädännöllä ei saada heikentää yksilöiden perusoikeuksia. Lisäksi lainsäädännössä tulee olla rajoituksia, joilla taataan perusoikeuksien toteutuminen. Käytännössähän nämä vaatimukset löytyvät lainsäädännöstä, mutta oikeuskäytännössä tilanteet eivät toteudu yhtä selkeästi. Rajoitusten tulee olla siten laadittu, etteivät ne anna tuomioistuimille liikaa tulkinnanvaraa eivätkä tuomioistuimet joudu toimimaan lainsäätäjänä. Tulkinnan tulee olla selkeää tuomioistuimille ja niiden pitää pystyä

¹⁶³ Ojanen 2003, s. 156.

¹⁶⁴ Tiilikka 2008, s.22.

toteuttamaan perustuslain mukaista velvollisuuttaan laintulkitsijana. Tekijänoikeuden osalta rajoituksista on säädetty TekOikL:n 2 luvussa. Rajoitusten perusteena on niin yksityisten edut kuin sivistykselliset ja sosiaaliset syyt.¹⁶⁵

Vaikka lainsäädännössä on haluttu turvata perusoikeudet, jotka ovat jo ihmisoikeuksissakin turvattuja aatearvoja, on perusoikeuksiakin mahdollista rajoittaa. Kuten tutkimuksessa on käyty läpi, rajoitusten tulee täyttää tietyt ehdot, jotta rajoitusta voidaan pitää hyväksyttynä. Rajoituksen tulee olla aina lakiin perustuva, tarkkarajainen ja täsmällinen.¹⁶⁶ Perusoikeuksien rajoittaminen vaatii vahvan perusteen, ja hyväksyttävä rajoittaminen vaatii aina tapauskohtaista harkintaa tuomioistuimelta. Tuomioistuin ei kuitenkaan pidä joutua tilanteeseen, jossa tulkinta olisi rajoitusten perusteiden ylimalkaisuuden vuoksi vaikeaa. Käytännössä rajoitusten tulee olla jo lain osalta niin selkeitä, että tuomioistuin voi tehdä sen perusteella arvion rajoituksen tarpeellisuudesta. Tämä helpottaa myös tulkintaa muiden rajoitusperusteiden täyttämisestä.

Tarkasteltaessa aiemmin käsiteltyjä oikeuskirjallisuutta sekä lainsäädäntöä voitaisiin katsoa perusoikeuksien nauttivan merkityksellisempää suojaa tekijänoikeuteen nähden. Perusoikeuksilla on perusteltu vahva yhteiskunnallinen asema ja niiden asema on vahvistumassa entisestään. Perusoikeusnäkökulman vahvistuminen niin kansallisessa oikeudessa kuin EU-oikeuden parissa on havaittavissa. Tämän perusteella voitaisiinkin ajatella esimerkiksi sananvapauden rajoittamisen olevan mahdotonta tekijänoikeuden nojalla ja päinvastoin tekijänoikeuden rajoittamisen tulisi olla helppoa tekijänoikeuslain rajoitusperusteiden mukaisesti. Oikeuskäytäntö kuitenkin osoittaa toista.

Oikeuskäytäntöä tarkasteltaessa asia ei kuitenkaan ole yksinkertainen. EIT on toistuvasti ratkaisuihinsa päätenyt siihen, että perusoikeuksia on perustellusti rajoitettu tekijänoikeuden rajoitteiden mukaisesti ja perusoikeuden rajoittaminen on ollut perusteltua. Oikeustapauksien tarkastelun seurauksena voidaankin, esittää ajatus siitä, että tekijänoikeuden asema ja suoja on suurempi kuin perusoikeuksilla. Tekijänoikeuden etuna on sen nauttima perusoikeudellinen suoja omaisuudensuojan kautta. Omaisuuden vahva suoja antaa mahdollisuuden syrjäyttää perus- ja ihmisoikeudet ristiriitatilanteissa. Tekijänoikeus asettaa siis rajoitteita perusoikeuksille ja estää niiden etuja toteutumasta halutulla tavalla.

¹⁶⁵ Haarmann 2014, s.94.

¹⁶⁶ PeVM 25/1994 vp, s.5.

Jotta perusoikeuksien ja tekijänoikeuden tasapainoa voitaisiin tulevaisuudessa muuttaa, tulisi tekijänoikeuden suojan sekä aseman muuttua. Nykyisellään tekijänoikeus on liian vahvassa asemassa perusoikeuksiin verrattaessa ja tämä seurauksena oikeuksien välille aiheutuu yhteentörmäyksiä sekä ristiriitoja. Tekijänoikeuden asemaan ei pysty muuttamaan ilman merkittäviä muutoksia tekijänoikeuslakiin sekä yksityisoikeudellisen suojan nauttimiseen. Tekijänoikeutta pitäisi pystyä rajoittamaan ja suoda perusoikeuksille enemmän etua tekijänoikeuteen nähden. Haasteeksi nousee kuitenkin perusoikeuksien myös yhteentörmäys. Vaikka perustuslaki sekä ihmisoikeussopimukset haluavat asettaa kaikki perus- ja ihmisoikeudet samalle viivalle, ei tämä kuitenkaan toteudu käytännössä.

Omaisuus nähdään yksityisoikeudessa niin vahvana oikeutena, että tämä heijastuu myös perusoikeusajatteluun. Omaisuudensuoja on oikeus, joka saa tukea niin perustuslaista kuin yksityisoikeudellisesta lainsäädännöstä. Jotta tätä epätasapainoa perusoikeuksien välillä voitaisiin tasapainottaa, tulisi omaisuuden asemaa tarkastella eri näkökulmasta. Omaisuudensuojalle ei tulisi antaa liian suurta merkitystä, varsinkaan tilanteissa, joissa se asettaisi perusoikeuksien välille eriarvoisuutta. Omaisuuden korostaminen omaisuudensuojan kautta pitäisi unohtaa sellaisissa tilanteissa, joissa perusoikeudet ovat keskenään ristiriidassa.

Sananvapauden asemaa ei tulisi nähdä vain yleisöä tai lehdistöä suojaavana aspektina, kun vastassa on tekijänoikeus ja tekijän teoksen nauttima suoja. Tekijänoikeuden nauttima suoja pitäisi myös pystyä kiertämään, mikäli ristiriitatilanteessa ovat vastakkain perusoikeus ja tekijänoikeus. Tämä vaatisi muutosta niin tekijänoikeuslakiin kuin ajattelutapaan, joka suosii yksityisoikeudellista suojaa. Muutos tekijänoikeuden ja perusoikeuksien välillä on jo lähtenyt käyntiin esimerkiksi Euroopan unionin direktiivien myötä, mutta matka on vasta alussa. Jos perusoikeuksien asemaa halutaan taata tulevaisuudessa, vaatii se lainsäädännöltä paljon niin kansallisesti kuin kansainvälisesti.

Ajatus yksityisoikeudesta etuasemasta ja omaisuuden merkityksestä on syvällä oikeusjärjestyksessä. Tätä ajatusta ei tarvitsekaan muuttaa kokonaan, vaan harmonia voidaan löytää pienilläkin muutoksilla. Muutoksessa olennaisessa asemassa on ajatus siitä, että tulkintaa ohjataan enemmän kohti perusoikeusmyönteisempää mallia. Tulkinnoissa olisi hyvä havainnollistaa sitä, kuinka perusoikeuksien ja yhteiskunnallisten etujen yhteensovittaminen on yhä tärkeämpää nykymaailmassa. Ristiriitatilanteissa

ei tulisi tulkita ainoastaan kapeakatseisesti yksityisoikeudellisesta näkökulmasta omaisuuden etu edellä. Tämä vaatisi sen, että yhteiskunnalliset näkökulmat nousisivat perusoikeuden rajoittamisessa entistä korkeampaan asemaan, mikä taas asettaa lainsäädännölle haasteita.

Tekijänoikeuden ja perusoikeuksien välinen suhde on kuitenkin vähän tutkittu aihe suomalaisessa oikeustieteessä. Oikeustieteilijöiden keskuudessa vaadittaisiin vielä vilkkaampaa keskustelua, jotta muutos lainsäädännönkin osalta perusoikeuksia tukevammaksi olisi mahdollista tehdä. Keskusteluissa on jo nyt kuitenkin huomioitu tekijänoikeuden ja muiden varallisuusosoikeuksien suuntautuminen kohti perusoikeudellisempaa näkökohtaa.¹⁶⁷ Ajatuksen tasolla perusoikeuksien niin sanottu suosio on perusteltua ja keskusteluiden sekä oikeuskirjallisuuden perusteella asian voisi nähdä perusoikeuksien eduksi.

Vielä tällä hetkellä tekijänoikeus asettaa rajoitteita ja haasteita perusoikeuksien toteutumiselle ja antaa tekijänoikeudelle etua erityisesti verrattuna sananvapauteen. Tulevaisuudessa on kuitenkin mahdollista, että rajoitusperusteet niin tekijänoikeuden kuin perusoikeuksien osalta saavat lähempää tarkastelua ja näihin voidaan tehdä muutoksia, jotka tukisivat paremmin näiden oikeuksien toteutumista toisiinsa nähden. Tämä jää kuitenkin tulevaisuuden kysymykseksi, sillä vielä ei ole mahdollista yhdistää näitä oikeuksia lähemmäs toisiaan nykyisen lainsäädännön puitteissa.

Miten tutkimukseni sitten vastaa tutkimuskysymykseen tekijänoikeuden mahdollisuudesta rajoittaa sananvapautta ja omaisuuden suojaamista toteutumasta? Kuten tutkimuksesta käy ilmi, on tekijänoikeudella asemansa vuoksi mahdollisuus puuttua perusoikeuksien toteutumiseen. Vaikka tekijänoikeuslainsäädäntöön on säädetty erikseen tekijänoikeuden rajoitusperusteita, eivät ne kuitenkaan takaa perusoikeuksien toteutumista ongelmatilanteissa. Sananvapaus on ollut yksi tekijänoikeuden rajoituksia ohjaava voima. Käytännön osalta sananvapaus onnistuu heikosti rajoittamaan tekijänoikeutta ja takaamaan perusoikeudellista suojaamista. Kuten tutkimuksesta on ilmennyt, ei omaisuuden suoja ole samanlaisessa asemassa suhteessa tekijänoikeuteen kuin sananvapaus. Omaisuuden suoja on asemassaan ennemmin tekijänoikeutta tukeva, kuin vastakkain aseteltu oikeus. Omaisuuden suoja on tekijänoikeuteen nähden tärkeä perusoikeus ja sen vuoksi tutkimuksen kannalta on ollut oleellista tutkia myös näiden oikeuksien välistä suhdetta sekä omaisuuden suojaamisen vaikutusta sananvapauteen. Tutkimus osoittaa, ettei

¹⁶⁷ Lämsineva 2004, s.276.

perusoikeusnäkökulma ole niin vahvassa asemassa tekijänoikeudellisissa oikeuskysymyksissä, vaikka muutosta asian suhteen onkin tapahtunut esimerkiksi tekijänoikeusdirektiivin myötä.

Muutokset tällaisissa näkökulmia muokkaavissa kysymyksissä eivät tapahdu nopealla aikataululla. Tämän vuoksi ei ole odotettavissa, että tekijänoikeuslaki tai perusoikeuksien rajoitusperusteet tulisivat radikaalisti muuttumaan seuraavien vuosien aikana. Mielestäni on kuitenkin tärkeää, että aihetta on alettu huomioimaan ja keskustelu näiden oikeuksien välisestä yhteydestä on avattu. Nähtäväksi jää, tuleeko perusoikeusnäkökulmasta vallitseva ajatusmalli oikeuskäytännössä, ja tuleeko tulkinnalliset ristiriidat kallistumaan entistä enemmän perusoikeuksien puolelle rajaten yksityisoikeudellista etua. Haasteeksi nousee tasapainon löytäminen näiden näkökulmien välille ja sellaisen ratkaisun löytäminen, joka tyydyttää sekä perusoikeuksien, että yksityisoikeuden edut. Se on kuitenkin varmaa, että perusoikeuksien asemaa ei tule rajata enempää, vaan sen tulee olla oikeuskäytännössä mukana tulkinnan alkumetreiltä asti.